

Socrates Leonardo

Socrates in Leonardo da Vinci v Sloveniji

Učinki programov Socrates II
in Leonardo da Vinci II v Sloveniji
v obdobju 2000–2006

Klemen Širok
Valerij Dermol
Alenka Jurič Rajh
Duša Marjetič
Nada Trunk Širca

Management

Socrates in Leonardo da Vinci v Sloveniji

Znanstvene monografije
Fakultete za management Koper

Glavni urednik

prof. dr. Egon Žižmond

Uredniški odbor

izr. prof. dr. Roberto Biloslavo

izr. prof. dr. Štefan Bojnec

prof. dr. Slavko Dolinšek

doc. dr. Justina Erčulj

izr. prof. dr. Tonči A. Kuzmanić

prof. dr. Zvone Vodovnik

ISSN 1855-0878

Socrates in Leonardo da Vinci v Sloveniji

Učinki programov Socrates II
in Leonardo da Vinci II v Sloveniji
v obdobju 2000–2006

Klemen Širok
Valerij Dermol
Alenka Jurič Rajh
Duša Marjetič
Nada Trunk Širca

*Socrates in Leonardo da Vinci v Sloveniji:
učinki programov Socrates II in Leonardo da Vinci II
v Sloveniji v obdobju 2000–2006*

asist. mag. Klemen Širok
pred. mag. Valerij Dermol
asist. Alenka Jurič Rajh
asist. Duša Marjetič
izr. prof. dr. Nada Trunk Širca

Strokovni recenzentki

prof. ddr. Aleksandra Kornhauser Frazer
doc. dr. Andreja Barle Lakota

Izdala in založila · Univerza na Primorskem,
Fakulteta za management Koper,
Cankarjeva 5, 6104 Koper

Grafi in oblikovanje · Alen Ježovnik

Naklada · 1000 izvodov

December 2007

CIP – Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

37(4:497.4)

SOCRATES in Leonardo da Vinci v Sloveniji :
učinki programov Socrates II in Leonardo da Vinci II v Sloveniji
v obdobju 2000–2006 / Klemen Širok . . . [et al.]. – Koper :
Fakulteta za management, 2007. – (Znanstvene monografije
Fakultete za management Koper, ISSN 1855-0878)

Vsebuje tudi angleški prevod, tiskan v obratni smeri:
Socrates and Leonardo da Vinci in Slovenia :
impact of Socrates II and Leonardo da Vinci II
programmes in Slovenia, 2000–2006

ISBN 978-961-266-015-4

COBISS.SI-ID 242169856

Kazalo

Seznam preglednic	7	
Seznam slik	9	
Predgovor	11	
Uvod	15	
Povzetek	19	
1	Uvod in aktualnost raziskave	29
2	Predmet evalvacije	31
2.1	Programi Evropskih skupnosti s področja izobraževanja in usposabljanja	31
2.2	Evalvacija: zakaj in kako?	37
3	Učinek evropskih programov za podporo izobraževanju in usposabljanju v Sloveniji	45
3.1	Končni upravičenci evropskih programov za podporo področju izobraževanja in usposabljanja v Sloveniji	45
3.2	Analiza vplivov evropskih programov za podporo izobraževanju in usposabljanju v slovenskem prostoru	50
4	Raziskovalni okvir študije in uporabljene raziskovalne metode	75
4.1	Razvoj instrumenta in postopek za merjenje učinka	77
5	Sklepne ugotovitve in predlogi	91
5.1	Vsebinske ugotovitve in priporočila	91
5.2	Smernice za razvoj mehanizmov za spremljanje in vrednotenje učinkov	95
	Literatura	97

Seznam preglednic

- 2.1 Leonardo da Vinci II: akcije, končni uporabniki in programski cilji · 41
- 2.2 Socrates II: akcije, končni uporabniki in programski cilji 1 · 42
- 2.3 Socrates II: akcije, končni uporabniki in programski cilji 2 · 43
- 4.1 Postopek konceptualizacije cilja »inovativnost v organizaciji« akcij programa Socrates II na podlagi besedila sklepa o ustanovitvi programa · 79
- 4.2 Operacionalizacija cilja »sodelovanje« v akcijah programa Socrates II · 80
- 4.3 Velikost analiziranih populacij in stopnje odgovorov · 81

Seznam slik

- 3.1 Izobrazbena struktura udeležencev · 46
- 3.2 Družbeni položaj udeležencev · 47
- 3.3 Družbeni položaj Slovencev · 48
- 3.4 Porazdelitev oseb po dohodkovnih razredih · 49
- 3.5 Vpliv po programskih ciljih · 53
- 3.6 Vpliv akcij na družbeni in ekonomski položaj ter izobrazbo udeleženca · 55
- 3.7 Razlike v vplivih posameznih akcij programa Socrates II · 58
- 3.8 Primerjava ocen vplivov posameznikov in organizacij · 65
- 3.9 Pretežni vir financiranja in vpliv na področju enakih možnosti · 66
- 3.10 Starostne skupine udeležencev in razlike v zaznanem vplivu 1 · 67
- 3.11 Starostne skupine udeležencev in razlike v zaznanem vplivu 2 · 67
- 3.12 Izobrazba udeležencev in razlike v zaznanem vplivu · 69
- 3.13 Položaj na trgu dela in razlike v zaznanem vplivu · 71
- 3.14 Družbeni razredi in razlike v zaznanem vplivu 1 · 72
- 3.15 Družbeni razredi in razlike v zaznanem vplivu 2 · 72
- 4.1 Splošni del anketnega vprašalnika · 82
- 4.2 Posebni del anketnega vprašalnika · 82

Predgovor

Edukacija je eno tistih področij, kjer imata prostor in čas povsem nove dimenzije. Preteklost se prepleta s tistim, kar delamo danes, učinki edukacije pa so v vsakem primeru usmerjeni v prihodnost. Podobno je s prostorom. Edukacija oziroma proces pridobivanja znanja in kompetenc ne prenese enostavnega fizičnega pojmovanja prostora. Prostor ni le fizičen prostor tukaj in zdaj, temveč je lahko tudi možnost in priložnost za odpiranje popolnoma novih svetov. Lahko pa je predvsem zmožnost za kompetentno gibanje v povsem fizičnem prostoru, znotraj kompleksnega in globaliziranega sveta.

Ena temeljnih določnic sodobnega sveta je prav njegova kompleksnost. Ta naj bi bila še toliko večja v družbi prihodnosti. Zato ni navadno, da je prav znanje tisto, ki posamezniku omogoča, da je v tako zapletenem svetu sploh še subjekt družbenega delovanja. Ne gre za to, da znanje v preteklih družbah ni bilo pomembno, gre predvsem za to, da danes postaja osrednja os družbenega razvoja in hkrati temeljna determinanta, ki opredeljuje možnosti in priložnosti posameznika. Prav zato se zdi se, da sodobno družbo najbolje označuje sintagma »družba znanja«.

Pravica do izobraževanja v sodobni družbi tako ne more biti razumljena samo kot civilizacijska vrednota, izraz kultiviranih odnosov, temveč postaja vse bolj pravica, ki posamezniku omogoča preživetje, in pozicijska dobrina. Zato postaja izjemno pomembno, kakšne so poti in načini uresničevanja te tako pomembne pravice. Zagotovo je eno najpomembnejših vprašanj dostopnost in priložnost za uresničevanje te pravice.

Obrazov in načinov uresničevanja pravice do izobraževanja pa je še veliko več. Toda kako vedeti, ali konkretne politike zares prispevajo k uresničevanju te? Kako v tako kompleksnem svetu oceniti, kateri so tisti mehanizmi, instrumenti in ukrepi, ki načrtovane cilje edukacijske politike zares uresničujejo?

Razvojno-raziskovalno delo na področju proučevanja edukacijskih politik kaže, da so vedno obstajali načini, kako preverjati uresničevanje

zastavljenih ciljev, vendar so bili instrumenti za evalviranje pedagoškega dela pogosto usmerjeni predvsem na mikroraven analize. Na preprosto pedagoško prakso, na uporabo pedagoških strategij. Temeljni cilj je bil preverjati moč, uspešnost prenosa znanja na učenca. Nekateri avtorji to pojmujejo kot preverjanje moči razlagalne metode.

Zagotovo so tovrstne analize nujne in potrebne. Središče pedagoškega procesa je prenos znanja in učiteljeva uspešnost se meri ravno po tem, toda z vidika edukacijske politike, z vidika preverjanja uresničevanja pravice do izobraževanja je tak pogled čisto preozek. Edukacijsko politiko mora zanimati, kako posamezni ukrepi, instrumenti vplivajo na možnost izobraževanja glede na spol, sloj, etnično pripadnost. Zanimati jo mora, kako ukrepi vplivajo na nadaljnje možnosti za zaposlovanje, kakšne so kompetence mladih, kako jih edukacijski prostor pripravi za vstop v svet dela, katere so sploh pomembne kompetence, ki bi jih mladi morali pridobiti. Vse to so vprašanja, ki odločilno vplivajo na nadaljnje priložnosti mladih, tako v svetu dela, nadaljnjem izobraževanju kot v osebnem življenju. Še posebno v družbi, kjer je znanje taka središčna točka razvoja, da jo imenujemo kar družba znanja.

Ob vsem že povedanem pa je skoraj paradoksalno dejstvo, da se kultura evalvacije nacionalnih mehanizmov, sistemov, ukrepov razvija šele v zadnjem desetletju. To seveda ne velja samo za slovensko družbo. O tem govori že dejstvo, da je v okviru Evropske komisije ena pomembnejših nalog razviti kulturo oblikovanja edukacijskih politik, ki temelji na podatkih. Evalvacija je zato danes eden tistih pojmov, ki ga je modno uporabiti, žal celo kar vsepovprek. V resnici gre za prepomemben element oblikovanja edukacijskih politik, da bi dovolili njegovo zlorabo. Evalvacija mora postati naraven, integralen del edukacijske politike. Postati mora neobhodna faza vsakega našega dela.

Prav zato se zdi monografija, ki je pred nami, tako dragocena. Najprej zato, ker se ukvarja s področjem, ki je bilo do zdaj prepogosto ali zanemarjeno ali zlorabljeno – torej z evalvacijo. Monografija je pomemben prispevek k razvoju kulture evalvacije kot inherentnega dela vsake pedagoške prakse. Še več, ne samo da posega na področje, ki mora znotraj edukacijskih politik šele postati naraven proces, temveč se loteva celo področja, ki je še bolj kompleksno, ki pravzaprav posega na raven oblikovanja in izvajanja instrumentov evropske edukacijske politike. Že zato je monografija enkratni prispevek ne samo k razvoju slovenske, temveč evropske raziskovalne kulture na tem področju.

Toda največji prispevek pričujočega dela je, kako je zastavljen problem.

Lahko bi šlo za preprosto evalvacijo v smislu Orwellove *Živalske farme* (štiri noge dobro, dve slabo) – javnomnenjske analize. Vendar pa avtorje niti približno ne zadovolji to izhodišče. Z načinom zastavitve evalvacije raziskujejo, kako se z določenimi instrumenti – v tem primeru programi Socrates, Leonardo da Vinci – uresničuje pravica do izobraževanja, kakšen je učinek teh instrumentov na dostopnost (glede na spol, sloj), na kompetence, ki jih pridobi posameznik, na možnost zaposlitve.

Prav pristop, ki se ne zadovolji samo z evalvacijo očitnega, temveč učinkov, je tista dodana vrednost monografije, ki jo dela izjemno – ne samo v slovenskem, temveč tudi v mednarodnem prostoru.

Ugotovitve ponujajo nadvse izzivalne premisleke o tem, kako in kaj naprej. Prav to pa je tudi bistvo evalvacije – spodbuditi razmišljanje o tem, kako in kaj v prihodnosti.

Andreja Barle Lakota

Uvod

Večina celovitih raziskovalnih poročil konča na medmrežju, kjer jih išče samo dobro poučen bralec, ali pa kar v arhivih, dokler jih ne odrinejo v skladišča in nazadnje odpeljejo kot odpaden papir. Res je, da raziskovalci po navadi objavljajo ključne rezultate v široko dostopnih člankih, vendar vanje ni mogoče vgraditi marsikatere širše zamisli, kritične besede, tudi dvoma. Zato je tako dobrodošla CMEPIUS-ova odločitev, da evalvacijo izbranih programov Socrates in Leonardo da Vinci objavi v obliki knjige, ki jo vzameš v roke, prelistaš, se ustaviš pri trditvah, ki te razveselijo ali zbodejo, jo odložiš in se potem znova in znova vračaš k njej po nove izzive. V tem pogledu noben računalnik ne seže knjigi do gležnjev.

Temeljno področje tega dela – napore za krepitev celovite izobrazbe in širše razgledanosti ter izmenjavo žlahtnih kulturnih vrednot – obravnavamo kot vsakodnevne potrebe. Pri tem po eni strani Evropski uniji radi očitamo birokratsko neučinkovitost, po drugi strani pa pričakujemo od nje, da bo s svojimi programi delala čudeže – da bo na primer kar iz Bruslja dosegla uresničenje lizbonske deklaracije o Evropi kot najbolj kompetitivni, dinamični, socialno pravični in na znanju temelječi družbi na svetu. Ta knjiga obravnava le dva – čeprav ključna – programa in le tisti del, ki ga v duhu teh programov lahko uresničimo vsak v svoji deželi. Kljub temu sega širše in globlje – Slovenijo obravnava kot živ samobitni sistem, ki ostaja zvest sebi, obenem pa vse bolj prispeva h krepitvi in prepletanju nacionalnih kultur v razvijanju »evropskosti«.

V tem procesu ima mobilnost odločilno vlogo. Naučiti se moramo brez strahu stopati na evropsko in svetovno sceno. Ta strah se pogosto kaže v nerodnosti, neredko tudi v sumničenjih, zatekanju k podcenjevanju drugih in v precenjevanju sebe, nepripravljenosti razumeti drugačnost. Vse to ogroža bogate možnosti sodelovanja. Namesto tega moramo podirati zidove nepoučenosti in iz nje izvirajočih predsodkov, zlasti z mobilnostjo. In najhitreje ter najučinkoviteje to lahko dosežemo z vključevanjem tistih, ki so – ali bodo – nosilci znanja. Torej učiteljev. Zlasti tistih zagnanih Učiteljev z veliko začetnico. Prav te obravnava to poročilo.

Kar preseneča, je širina teh akcij. Več kot deset tisoč vključenih učiteljev, študentov in učencev, petsto organizacij – to je za majhno Slovenijo izjemno močan in obetaven potencial, ki se ga spleča načrtno spremljati in usmerjati na osnovi evalvacije akcij in dosežkov. Prav to lahko prispeva, da enkratne akcije prerastejo v nenehno dejavnost, vse bolj obsežno in predvsem vsak dan bolj kakovostno. Če bo postopno presežena inercija velikega dela udeležencev pri odgovarjanju na ankete in pri drugih oblikah sodelovanja z raziskovalci, bo ta proces vse bolj v korist obojih.

Med spoznanji evalvacije je kar nekaj zelo dobrodošlih. Na primer podzastopanost moških. Ta je kazalec odnosa celotne družbe do učiteljskega poklica, kajti feminizacija je značilna za podcenjevanje, nizko nagrajevanje dejavnosti. Seveda obravnavani programi Evropske unije tega velikega problema ne morejo reševati sami. Zelo dobro pa je, da nanj opozarjajo. Še več, celotno družbo moramo ozavestiti, da mora učitelj znova postati nosilec znanja – in da mu je to nujno treba omogočiti s čim večjo nacionalno in evropsko podporo in s spoštovanjem učiteljevega dela ter pritegovanjem najboljših, moških in žensk, v ta poklic. Star pregovor pravi, da pameten kmet nameni najboljše seme za novo setev.

Pozdraviti kaže tudi opozorilo, da je treba bolj načrtno vključevati tiste s socialno-ekonomskega povprečja in podpovprečja ter obrobni regij. Tu ne gre le za socialno pravičnost, ki jo v Evropski uniji močno poudarjamo. Za celotno družbo je pomembna enakopravnost vseh slojev prebivalstva, kajti talent – in na njem gradijo ti programi – je naravni dar in narava ne pozna diskriminacije. Če ne vključujemo ljudi z obrobja, izgubljam talente in goljufamo sami sebe.

Ugotovitev, da se majhne organizacije odzivajo bolj kot velike, se zdi nepričakovana. Če pa bolje pomislimo, je logična. Majhne organizacije se morajo po večini bolj boriti za preživetje, zato so bolj usmerjene v iskanje novih možnosti. Kljub temu pa pravila glede odvisnosti sodelovanja od velikosti organizacij ni. Je pa dokaj jasno drugo pravilo: uspeh zagotavljajo dinamični, odprti, vedoželjni učitelji. Na te nosilce je treba staviti, jih načrtno iskati in individualno podpirati, saj so te njihove posebne akcije pogosto izpostavljene nezanimanju, včasih celo nasprotovanju okolja. Kot pravi sloviti francoski mislec Claude Strauss Lévi: Vsaka resnična ustvarjalnost mora biti po malem gluha za ustaljene navade okolja – do te mere, da nekatere odkloni in se jim upre.

Tudi ugotovitev, da so učinki akcij večkrat majhni, ne preseneča. To je »bolezen« naših temeljnih pojmovanj. Raziskovalec meni, da je njegova

naloga doseči določen rezultat – kaj (če sploh) bodo z njim drugi, ga ne zanima več. Učitelj vse prepogosto meni, da je dovolj, če »odpredava« – ali pa poroča o svojih izkušnjah – če jih drugi ne znajo ali nočejo uporabiti, tem slabše zanje. In tako bi lahko naštevali še za mnogo poklicev. Ta zaverovanost in omejenost v lasten drobec celovitega razvojnega procesa je huda ovira za učinkovitost razvojnih naporov. Bolj se bomo morali učiti celovitega odnosa in skupinskega dela za njegovo uresničevanje. In v naše akcije bomo morali čim prej začeti vključevati tudi podjetnost (ki je bila še pred kratkim skoraj žaljivka v izobraževalnih ustanovah) ter tudi v okviru programov Evropske unije načrtovati akcije »do končnega uporabnika«. Ta pa ni učitelj – učitelj je le prenašalec znanja za ustvarjanje dobrin in posebej vrednot. V programskih akcijah je nujno opredeliti, kdo so končni uporabniki in kako jih bomo dosegli.

Vse to razmišljanje je le na poti od že zdaj dobrih k še boljšim CMEPIUS-ovim dosežkom. »Diagnoza«, ki jo daje to poročilo, lahko pomaga tako pri terapiji kot pri preventivi. K temu smo obvezani, kajti Socrates in Leonardo da Vinci sta veliki sporočili evropske kulture. Programa pod njunim imenom podpirata – večkrat pa celo prvič odpirata – možnosti za razvoj široke osebnosti ob bogatenju z mnogimi kulturami naše stare, a vendar tako zelo izbrušene Evrope, ki zdaj ob hudi svetovni konkurenci bolj kot kdaj koli potrebuje nove zamisli in nove sanje.

Aleksandra Kornhauser Frazer

Povzetek

Okvir evalvacijske študije

V knjižici predstavljamo evalvacijsko študijo učinkov evropskih programov izobraževanja in usposabljanja, ki jih poznamo pod imenoma Socrates II in Leonardo da Vinci II v Sloveniji. To sta temeljna in po številu uporabnikov najpomembnejša programa, s katerima poskuša Evropa spodbuditi transnacionalno mobilnost študentov in učiteljev, z ustvarjanjem mrež in partnerstev pospešiti sodelovanje med akterji v izobraževanju in usposabljanju, vplivati pa želi tudi na povečevanje inovativnosti, še posebno z uvajanjem novih učnih metod, predmetov, programov, orodij in okvirov. Pomemben vidik, ki je vključen v koncept evropskih programov podpore izobraževanju in usposabljanju, pa je tudi uresničevanje ciljev in zahtev lizbonske strategije.

Evalvacijska študija, ki smo jo v letu 2007 izvedli v Sloveniji, obravnava le decentralizirane akcije, torej tiste dejavnosti znotraj evropskih programov izobraževanja in usposabljanja, ki spadajo med prednostne naloge držav članic, in ne Evropske komisije. Država ima možnost tovrstne akcije izpeljati v skladu s svojim izobraževalnim sistemom in svojimi nacionalnimi strategijami. Slovenija je v te namene od Evropske komisije dobila in porabila skoraj 23 milijonov evrov. Seveda se glede na količino vloženih sredstev in množičnost udeležbe pričakujeta ustrezni uspešnost in učinkovitost teh akcij. Na decentralizirane akcije je v Sloveniji v obdobju 2000–2006 odpadla večina vloženih sredstev, skoraj polovica vseh mobilnosti, vanje pa je bila vključena večina organizacij prijaviteljic. V omenjene akcije je bilo vključenih več kot 3.600 učiteljev in mentorjev, približno 4.000 študentov in 3.000 dijakov, v projektih pa je sodelovalo več kot 500 organizacij.

Evalvacijska študija je torej zajela le vrednotenje učinkov decentraliziranih akcij programov Socrates II in Leonardo da Vinci II. Poudariti je treba, da določenih decentraliziranih akcij v evalvacijo nismo vključili bodisi zaradi zelo majhnega števila udeležencev, ki so bili v omenjenem obdobju vključeni v akcije, bodisi zaradi pomanjkanja natančnih kon-

taktnih podatkov udeležencev ali majhne odzivnosti na anketo. V evalvacijsko študijo smo vključili naslednje akcije:

- v okviru programa Socrates II so to Arion, Comenius šolska partnerstva in šole gostiteljice Comenius asistentov, Comenius stalna strokovna spopolnjevanja delavcev v vzgojno-izobraževalnih zavodih, Comenius asistenti – bodoči učitelji tujih jezikov ter Erasmus mobilnost študentov in profesorjev;
- v okviru programa Leonardo da Vinci II smo vključili akcijo mobilnosti;
- evalvacija je zajela še študijske obiske CEDEFOP.

V raziskavo smo vključili vse končne upravičence akcij, torej posameznike in organizacije, ki so se v obdobju 2000–2006 vključevali v evalvirane akcije in katerih elektronske naslove ima naročnik. Poslali smo 3.902 povabil k anketiranju, dobili pa smo 541 izpolnjenih anketnih vprašalnikov, od tega je bilo 110 organizacijskih in 431 individualnih vprašalnikov. Zaradi visoke stopnje neodgovorov pri akciji Grundtvig, tako za organizacije kot tudi za posameznike, in pri vprašalniku akcije Erasmus za organizacije smo ti dve akciji izločili iz analize.

Ko smo razmišljali o raziskovalnem pristopu k evalvaciji, smo ugotovili, da kvazieksperimentalnega raziskovalnega pristopa, ki bi omogočil najbolj kakovostno oceno vpliva in učinkov programov oziroma akcij, ni mogoče izvesti. Zato smo se odločili za pristop merjenja zaznav vplivov evalviranih akcij na področjih, ki so opredeljena s programskimi cilji. Na podlagi ocen vplivov pa smo sklepali o učinkih, ki jih imajo evalvirani programi oziroma akcije pri ciljih, ki jih je Evropa zapisala v ustanovitvene akte programov za izobraževanje in usposabljanje. Pristop pravzaprav temelji na principu merjenja zadovoljstva uporabnika s storitvami (Martin in Kettner 1996). Raziskovalni cilji, ki smo si jih pred načrtovanjem in izvedbo evalvacijske študije zastavili, so vključevali pravo instrumenta za merjenje, pridobitev ocene učinka evalviranih akcij v Sloveniji, pa tudi prepoznavanje dejavnikov, s katerimi bi pojasnili ugotovljene vplive evalviranih akcij. Kljub pričakovano majhni odzivnosti končnih uporabnikov na anketo je pridobljeni vzorec odgovorov omogočil kakovostno statistično obdelavo, analizo podatkov in veljavne rezultate študije.

Končni uporabniki

Uvodoma predstavljamo nekaj splošnih ugotovitev, ki po našem mnenju vplivajo na izvedbo in uspešnost evropskih programov za podporo izo-

braževanju in usposabljanju in ki jih lahko uporabimo kot izhodišče pri razmisleku o morebitnih izboljšavah v izvedbi evalviranih akcij v Sloveniji.

Najprej omenimo stopnjo vključevanja moških in žensk v evropske programe za podporo izobraževanju in usposabljanju. V evalvacijski študiji ugotavljamo močno podzastopanost moških udeležencev. Še posebno je treba izpostaviti akcijo Erasmus, kjer udeležba študentov moškega spola občutno zaostaja za deležem moških študentov. Morda je treba v prihodnje določeno mero pozornosti posvetiti tudi tej vsebini in se dodatno potruditi za večji delež moških udeležencev.

Pomembne so tudi ugotovitve, ki se navezujejo na družbeni položaj udeležencev programov za izobraževanje in usposabljanje. Glede na dejstvo, da se v Sloveniji pretežni del prebivalstva po družbenem oziroma ekonomskem statusu uvršča v nižji srednji in srednji družbeni razred, pri vključevanju v akcije Erasmus mobilnost ter Comenius individualna mobilnost ugotavljamo majhno mero družbene nepravilnosti. V omenjene akcije se namreč vključuje relativno več udeležencev srednjega in višjega srednjega razreda, kot bi bilo pričakovati glede na stratifikacijo slovenske populacije.

Z vidika zastopanosti organizacij ugotavljamo, da se akcij udeležujejo različno velike organizacije. Hkrati tudi ugotavljamo, da se vključene organizacije med seboj močno razlikujejo po številu dosedanjih udeležb v evalviranih programih oziroma akcijah. Podatki kažejo, da ni razvidne povezave med velikostjo organizacije in pogostostjo sodelovanja v akcijah. Akcij se enakovredno udeležujejo tako velike kot tudi srednje velike in male organizacije. Med organizacijami se kažejo razlike glede na prevladujoči vir financiranja. Večji del vključenih organizacij se namreč financira iz javnih sredstev, le dobra desetina vključenih organizacij pa je takšnih, ki si sredstva zagotavljajo pretežno na trgu. Organizacije, ki se financirajo pretežno na trgu, so relativno pogostejše zastopane v akciji Leonardo da Vinci mobilnost, kar je glede na naravo programa pričakovano. Zanimiva je ugotovitev, da se v programe evropskega izobraževanja in usposabljanja večinoma vključujejo manjše organizacije z do deset zaposlenimi.

Poleg velikosti organizacij pomisleke sproža tudi šibko vključevanje organizacij z določenih geografskih območij Slovenije. Največji del vključenih organizacij prihaja iz osrednjeslovenske regije. To je razumljivo, saj je v tej regiji največje število prebivalstva in posledično tudi največ izobraževalnih organizacij. Zaskrbljujoča je precejšnja podzastopanost nekaterih drugih regij. Še posebno preseneča nizka stopnja udeležbe iz regij

jugovzhodne Slovenije z Novim mestom in Črnomljem. To je vsekakor problematika, vredna nadaljnega raziskovanja.

Učinki programov Socrates II in Leonardo da Vinci II v Sloveniji

V nadaljevanju obravnavamo vplive sodelovanja v akcijah programov Socrates II in Leonardo da Vinci II, kot jih zaznavajo končni uporabniki akcij po evalviranih področjih oziroma programsko opredeljenih ciljnih. Na tej osnovi sklepamo o učinkih evalviranih programov v Sloveniji, obravnavamo pa tudi razlike v zaznanih vplivih.

V evalvacijski študiji ugotavljamo, da so programski cilji, zapisani v aktih o ustanovitvi programov, enaki za vse akcije znotraj posameznih programov. To pomeni, da se akcije znotraj programa načeloma ne razlikujejo po težišču vpliva in učinkov. V študiji nas zanimajo razlike v doseganju teh ciljev. Vrednotimo torej, na katerih področjih, opredeljenih s programskimi cilji, je učinek evropskih programov za podporo izobraževanju in usposabljanju največji in katera so področja oziroma programski cilji, ki po učinku morda zaostajajo.

Raziskava je pokazala, da so na splošno učinki akcij po vseh ciljnih oziroma po vseh evalviranih področjih ocenjeni vsaj kot majhni. Učinki programov Socrates II in Leonardo da Vinci II v Sloveniji torej so. Končni upravičenci, bodisi organizacije bodisi posamezniki, namreč zaznavajo pozitivne vplive evalviranih akcij oziroma programov po vseh temeljnih programskih ciljnih. Če sklepamo po tem, prav gotovo lahko potrdimo določeno mero uspešnosti prav vseh evalviranih akcij in obeh evropskih programov za podporo izobraževanju in usposabljanju.

Vpliv akcij in programov pa se seveda razlikuje od cilja do cilja. Glede na ugotovitve evalvacijske študije imajo evalvirane akcije dve močnejši smeri vplivanja. Prva, morda najmočnejše izražena smer se kaže skozi učinek dviga kompetenčne ravni posameznikov. V tem primeru gre po ugotovitvah študije predvsem za izboljšanje znanja evropskih jezikov, za izboljšanje veščin in kompetenc udeležencev na področju poklicnega izobraževanja, močan vpliv pa se izkazuje tudi v smislu poklicnega razvoja udeležencev. Druga smer vplivanja, nekoliko manj izrazita, je opazna na področju sodelovanja, predvsem v smislu povečevanja obsega mednarodnega sodelovanja med izobraževalnimi organizacijami in drugimi podjetji.

Ugotavljamo tudi, da udeleženci evalviranih akcij oziroma programov ocenjujejo, da akcije, ki so se jih udeležili, pozitivno vplivajo na dvig nji-

hove formalne izobrazbe ter njihovega družbenega in v manjši meri tudi ekonomskega statusa. Ta ugotovitev postavlja evalvirane programe in akcije v pozitivno luč, saj negira stereotip, da so individualne mobilnosti »najprej turizem in šele nato pridobivanje znanj, spretnosti in informacij«. Udeležba v evropskih programih izobraževanja in usposabljanja, še posebno to velja za akcijo Erasmus, pa je glede na ocene najmlajših udeležencev, ki sebe najpogosteje umeščajo v najnižji socialni razred, pomemben mehanizem vertikalne družbene mobilnosti.

Seveda je treba v prihodnje več pozornosti nameniti predvsem tistim področjem, kjer je vpliv udeležencev majhen. Razvojno gledano je treba prihodnje usmeritve presoјati tako z vidika želenе smeri razvoja Evropske unije kot tudi z vidika nacionalnih prednostnih nalog. Pri decentraliziranih akcijah je namreč iskanje in izrabljanje sinergijskih učinkov evropskih programov dovoljeno in prepuščeno akterjem na nacionalnih ravneh. Kam naj se torej nacionalni akterji v prvi vrsti usmerijo? Relativno šibak vpliv evalviranih akcij oziroma programov se izkazujejo na področjih zagotavljanja enakih izobraževalnih priložnosti za moške in ženske, v boju proti različnim vrstam diskriminacije, pri aktivnejši promociji enakosti, pa tudi pri integraciji in reintegraciji dijakov s posebnimi izobraževalnimi potrebami. Nekoliko šibkejši učinek se kaže tudi na podjetniško-inovacijskem področju. Gre predvsem za ciljne usmeritve v smislu povečevanja konkurenčnosti, spodbujanja podjetništva in inovativnosti ter izboljševanja zaposljivosti udeležencev akcij. Izpostaviti je treba tudi manj izrazit vpliv, ki je opazen na področju izobraževalnih dejavnosti – predvsem na področju kakovosti v izobraževanju in usposabljanju, omogočanja enostavnejšega priznavanja akademskih dejavnosti ter povečevanja transparentnosti študijskih programov in poklicnih kvalifikacij.

Primerjava uspešnosti programov in akcij Socrates II in Leonardo da Vinci II

Razlike in primerjave percepcij vplivov obeh evalviranih programov – programa Leonardo da Vinci II in programa Socrates II – na področjih, opredeljenih s skupnimi programskimi cilji, ponujajo dodaten pogled na uspešnost evropskih programov za izobraževanje in usposabljanje. Ugotavljamo, da udeleženci ne zaznavajo občutnejših razlik med vplivi obeh programov. Oba programa sta podobno uspešna in v enaki meri doseгata skupne programske cilje. Ti cilji so dvig evropske dimenzije, omogočanje dostopnosti izobraževanja, dvig kakovosti v izo-

braževanju in usposabljanju ter zagotavljanje enakih možnosti in sodelovanja.

Ko pa primerjamo med sabo posamezne akcije znotraj programov, ugotovimo, da je situacija drugačna. Odstopanja so očitna predvsem med akcijami v programu Socrates II, kjer izstopa akcija Erasmus. Erasmus glede na ugotovitve evalvacije ni tako uspešen mehanizem, kot so na primer akcije Arion, Comenius šolska partnerstva in šole gostiteljice Comenius asistentov ter Comenius individualna mobilnost. Manjši vpliv namreč ugotavljamo kar pri petih programskih ciljeh. Glede na ocene vpliva udeležencev je akcija relativno manj uspešna pri spodbujanju inovativnosti, pri spodbujanju kakovosti v izobraževanju, pri zagotavljanju enakih možnosti v izobraževanju, pri spodbujanju medkulturnega zavedanja ter na področju raziskovanja skupnih političnih interesov. Kaže pa se njegova relativna uspešnost na področju učenja evropskih jezikov.

Med akcijo mobilnosti Leonardo da Vinci II in študijskimi obiski CEDEFOP ni večjih razlik v učinkih. Obe akciji namreč v podobni meri vplivata na doseganje programskih ciljev.

Primerjava vpliva akcij s podobnimi vsebinami, delovanjem ali ciljnimi skupinami

Zanimive izsledke daje primerjava vplivov podobnih akcij. Gre za akcije, ki so si podobne glede mehanizma delovanja ali vsebinskih poudarkov. V primerjavi akcij Comenius individualna mobilnost in Erasmus mobilnost se ponavljajo ugotovitve iz predhodnega poglavja. Ugotavljamo, da je vpliv akcije Erasmus mobilnost po oceni udeležencev precej manjši pri spodbujanju inovativnosti in dvigu kakovosti v izobraževanju. Akcija Erasmus mobilnost v primerjavi z akcijo Comenius individualna mobilnost zaostaja tudi pri učinkih na področju spodbujanja enakih možnosti in raziskovanja skupnih političnih interesov.

Toda kje postaviti mejo med relativno uspešnostjo in relativno neuspešnostjo? Vsebinski fokus akcije Comenius individualna mobilnost, ki je bolj naravnana na potrebe in interese (bodočega) pedagoškega kadra, je stalno strokovno spopolnjevanje in poklicni razvoj. Študentska populacija, ki je prevladujoči del udeležencev akcije Erasmus mobilnost, prav gotovo nima neposredne zveze z inovativnostjo in kakovostjo na ravni visokošolskih zavodov. Glede na to lahko ugotovimo, da akcija Erasmus kljub vsemu zadovoljivo zasleduje cilje organizacijske inovativnosti in povečevanja kakovosti. V luči ciljev lizbonske strategije pa bi bilo vendarle treba razmišljati o tem, kako bi visokošolski izobraževalni zavodi

bolje izkoristili mobilnost študentov v smislu krepitev inovativnosti in kakovosti na organizacijski ravni.

Vpliv evropskih programov z vidika različnih podskupin končnih uporabnikov

Če zaznavanje vpliva na strani organizacij in posameznikov primerjamo med sabo, ugotavljamo, da organizacije praviloma zaznavajo večji vpliv evalviranih programov oziroma akcij. Še posebno to velja pri zagotavljanju kakovosti izobraževanja ter zagotavljanju enakih priložnosti. Učinki programov se torej močneje kažejo na ravni organizacij. Vprašanje težišča vpliva in posledično tudi učinka programa oziroma akcije je izjemno pomembno z vidika uspešnosti in učinkovitosti programov, vendar za zdaj ne dovolj raziskano, zato si v prihodnje zasluži posebno raziskovalno pozornost.

V evalvaciji ugotavljamo, da velikost organizacije – niti v smislu števila zaposlenih, števila uporabnikov storitev niti števila koordinatorjev – ne vpliva na ocene vpliva pri izbranih programskih ciljih. Kot smo že zapisali, prav tako ni povezave med velikostjo organizacije in pogostostjo vključevanja v evropske programe. Preseneča tudi ugotovitev, da moč vpliva ni povezana s številom akcij, ki se jih je organizacija udeležila.

Posamezniki različnih starostnih skupin različno ocenjujejo vpliv evalviranih programov oziroma akcij. Razlike v zaznavanju se pojavljajo predvsem pri ciljih spodbujanja inovativnosti in kakovosti v izobraževanju, pa tudi pri krepitevi učenja evropskih jezikov ter pri zaznavah vpliva na dvig družbenega in ekonomskega statusa udeležencev. Udeleženci akcij, starejši od 41 let, zaznavajo predvsem večji učinek na področju spodbujanja kakovosti in inovativnosti v izobraževanju. Kot smo že omenili, študenti kakovosti in inovativnosti ne pripisujejo veliko pozornosti. V akciji Comenius individualna mobilnost, kjer so udeleženci večinoma zaposleni in starejši ter se od njih pričakuje kakovostno pedagoško delo in inovativnost pedagoških metod, pa je seveda drugače.

Pri ocenjevanju vpliva na področju učenja tujih jezikov, kjer vpliv više vrednotijo mlajši udeleženci, pa je zaznavanje očitno vezano na dolžino trajanja mobilnosti. Daljše bivanje, kar je običajno pri mlajših udeležencih akcije Erasmus mobilnost, pusti močnejši pečat na jezikovnem znanju. Že prej smo omenili, da ima ta akcija največji učinek prav na področju učenja tujih jezikov.

Mlajši udeleženci, ki se pretežno umeščajo v nižje družbene razrede, boljše vrednotijo vpliv akcij na dvig družbenega in ekonomskega statusa.

Rezultati evalvacije tako nakazujejo, da je akcija Erasmus primeren mehanizem za izboljševanje družbenega, v manjši meri tudi ekonomskega statusa mladih. Na splošno ugotavljamo, da sodelovanje v evalviranih akcijah bolj kot k dvigu ekonomskega statusa prispeva k dvigu družbenega statusa udeleženca.

V evalvacijski študiji ugotavljamo, da se zaznava vpliva evalviranih programov oziroma akcij razlikujejo tudi glede na doseženo stopnjo formalne izobrazbe udeležencev. Razlike v zaznavanju vpliva se pojavljajo na področju spodbujanja inovativnosti in kakovosti v izobraževanju, učenja tujih jezikov ter povečevanja razumevanja in solidarnosti med prebivalci. Bolje izobraženi zaznavajo večji učinek akcij na spodbujanje inovativnosti v organizaciji in na povečevanje kakovosti v izobraževanju, nasprotno pa slabše izobraženi zaznavajo večji vpliv programov na krepitev učenja evropskih jezikov ter na dvig razumevanja in solidarnosti med prebivalci. Zdi se, da je to izraz specifik udeležencev akcij Erasmus in Comenius in posledično vsebinskih značilnosti obeh akcij.

Razlike pri zaznavanju vpliva akcij se pojavljajo glede na formalni poklicni status udeležencev. Zaposleni, samozaposleni, brezposelni in študenti različno zaznavajo vpliv na področjih programskih ciljev učenja tujih jezikov ter razumevanja in solidarnosti med prebivalci. Samozaposleni v primerjavi s študenti v povprečju zaznavajo manjši vpliv programov pri cilju učenje tujih jezikov, zaposleni pa v primerjavi s študenti zaznavajo manjši vpliv programov na cilj razumevanje in solidarnost med evropskimi prebivalci. Spet je treba kot dejavnik, ki vpliva na to, omeniti dolžino in kakovost bivanja v tujini. Zdi se, da študenti zaradi daljših mobilnosti in tesnejše vpetosti v tuje okolje bolje razvijejo razumevanje in sprejemanje drugačnih stališč, mnenj in občutkov. Podobno je tudi z zaznavanjem vpliva na raven znanja evropskih jezikov. Samozaposleni, med katere pogosto spadajo izredni študenti, se v primerjavi s študenti udeležujejo krajših mobilnosti, tudi namen njihove udeležbe je drugačen. Morda prav zato nižje vrednotijo vplive evalviranih akcij.

Sklepna priporočila

Že uvodoma smo omenili, da bi kvaziekperimentalni pristop k vrednotenju učinkov evropskih programov, namenjenih podpori izobraževanju in usposabljanju, omogočil najbolj kakovostne podatke in najboljši vpogled v vpliv in učinke programov. Za njegovo uveljavitev bi bilo treba najprej zagotoviti kakovosten informacijski sistem in spremljanje končnih upravičencev od prvega stika do obdobja po končani akciji. V tem tre-

nutku se torej zdijo pomembne predvsem celovita izraba in nadgradnja informacijskih zbirk nacionalne agencije ter uveljavitev rednega stika s končnimi upravičenci evropskih programov za izobraževanje in usposabljanje. V naslednjem koraku bi bilo treba izdelati tudi kazalce in merila za kakovost in uspešnost, namenjene stalnemu spremljanju izvajanja akcij.

Da pa bi bilo vse to mogoče izvesti, je seveda nujno prepoznati čim več dejavnikov, ki vplivajo na uspešnost in učinkovitost evropskih programov v Sloveniji. V spremljanje bi bilo smiselno vključiti trajanje akcij, raven izobrazbe ob začetku akcije in ob anketiranju, status udeležencev na trgu delovne sile ipd. Prepoznati bi bilo treba tudi dejavnike, ki bi pojasnili razlike v vplivu na ravni posameznika in na ravni organizacije.

Eden od razvojnih ciljev mora vsekakor biti tudi izvedba eksperimenta, v katerem bi primerjali obstoječo lestvico merjenja vpliva z alternativno. Obstoječa lestvica je namreč »le« enodimenzionalna in kot taka »proevropsko« naravnana.

1

Uvod in aktualnost raziskave

Erasmus, Comenius, Socrates in Leonardo da Vinci so v slovenskem izobraževalnem sistemu že od leta 1999. V omenjene in druge akcije evropskih programov s področja izobraževanja in usposabljanja je bilo v obdobju 2000–2006 vključenih že več kot 3.600 učiteljev, mentorjev, 4.000 študentov in 3.000 učencev ter dijakov, projektno je sodelovalo več kot 500 organizacij. V te namene je Slovenija od Evropske komisije dobila in porabila 22,754 milijonov evrov (Mihelič Debeljak, Pajnič in Tašanoska 2006; CMEPIUS 2007b). Čemu? So bila sredstva koristno porabljena? Pred vami je študija, ki poskuša odgovoriti na vprašanje, kakšni so učinki omenjenih programov v slovenskem prostoru. Natančneje, predstavljamo evalvacijsko študijo učinkov programov Evropskih skupnosti s področja izobraževanja in usposabljanja Socrates II in Leonardo da Vinci II v Sloveniji – dveh temeljnih in po številu uporabnikov najpomembnejših programov.

Drugo poglavje tega besedila namenjamo predstavitvi evropskih programov za podporo izobraževanju in usposabljanju. Ob tem se osredotočamo na opis njihove funkcije oziroma namena. Poglavje nadaljujemo s predstavitvijo vloge programov Evropskih skupnosti s področja izobraževanja in usposabljanja v nacionalnem prostoru ter s predstavitvijo funkcij ključnih institucionalnih akterjev na nacionalni ravni. Pojasnili bomo tudi razliko med centraliziranimi in decentraliziranimi akcijami. V sklepu poglavja predstavljamo pregled dosedanjih evalvacij učinkov evropskih programov s področja izobraževanja in usposabljanja ter ozadje in okvir pričujoče evalvacijske študije. Tretje poglavje namenjamo analizi zbranih podatkov (percepcije vpliva) in oceni učinkov evalviranih evropskih programov s področja izobraževanja in usposabljanja v Sloveniji. Ob tem prikazujemo razlike v zaznanem vplivu med posameznimi skupinami končnih upravičencev, pri čemer opazujemo, na katerih področjih se razlike pojavljajo in kako velike so. Četrto poglavje v celoti namenjamo predstavitvi metodološkega okvira študije. Podrobno predstavimo raziskovalni okvir, metodo merjenja vpliva, razvoj anketnega vprašalnika ter postopek zbiranja in analiziranja podatkov. Zadnje, sklepno

poglavje namenjamu povzetku raziskovalnih spoznanj, predstavitvi kritičnega pogleda na opravljeno evalvacijo in predstavitvi našega pogleda na prihodnost.

Naj na začetku pojasnimo še terminologijo, uporabljeno v besedilu. S pojmom *končni upravičenci* označujemo uporabnike decentraliziranih akcij programov Evropskih skupnosti, za katere skrbi Center Republike Slovenije za mobilnost in evropske programe izobraževanja in usposabljanja. Te delimo v dve skupini: *organizacije* in *posamezniki*. Pri posameznikih uporabljamo tudi sinonim *udeleženci*. Pojem *evalvirane akcije* označuje decentralizirane akcije znotraj programov Socrates II in Leonardo da Vinci II, ki so bile predmet evalvacije v okviru pričujoče študije. V okviru programa Socrates II so to: Arion, Comenius šolska partnerstva in šole gostiteljice Comenius asistentov, Comenius stalna strokovna spopolnjevanja delavcev v vzgojno–izobraževalnih zavodih in Comenius asistenti – bodoči učitelji tujih jezikov, Erasmus mobilnost študentov in profesorjev in Grundtvig. Akcije Comenius stalna strokovna spopolnjevanja delavcev v vzgojno–izobraževalnih zavodih in Comenius asistenti – bodoči učitelji tujih jezikov zaradi enostavnejšega navajanja označujemo tudi kot akcije Comenius individualna mobilnost. V okviru programa Leonardo da Vinci II je evalvacija zajela akcijo mobilnosti. V evalvacijo je bila vključena tudi samostojna akcija študijski obiski CEDEFOP, namenjena neposredni podpori uresničevanju programskih ciljev programa Leonardo da Vinci. Če govorimo o *akcijah* na splošno, so mišljene akcije kot samostojni deli, končani podprogrami krovnih programov Socrates II, Leonardo da Vinci II in drugih. S pojmom *program* označujemo evropska programa s področja izobraževanja in usposabljanja, ki sta predmet evalvacije, in sicer: Socrates II in Leonardo da Vinci II. Programi zasledujejo programske cilje, praviloma opredeljene z različnimi ustanovitvenimi akti, ki so pravna podlaga za njihovo izvajanje. Te programske cilje v nadaljevanju označujemo s pojmom *cilji*. *Nacionalna agencija* je krajša oznaka za naročnika študije – to je Center Republike Slovenije za mobilnost in evropske programe izobraževanja in usposabljanja. Center opravlja naloge za izvajanje programov Evropskih skupnosti na vseh ravneh splošnega izobraževanja (od vrtcev do univerz) ter poklicnega in strokovnega izobraževanja in usposabljanja. Opravlja tudi naloge posredovanja in tehnično-strokovnega izvajanja študijske izmenjave študentov (štipendistov) in visokošolskih učiteljev, s katerimi se ustvarja skupni evropski prostor za izobraževanje.

2

Predmet evalvacije

2.1 Programi Evropskih skupnosti s področja izobraževanja in usposabljanja

Z namenom predstaviti širši okvir študije v nadaljevanju sledi kratek zgodovinski pregled razvoja evropskih programov, ki podpirajo razvoj skupnih politik in dejavnosti na področju izobraževanja in usposabljanja. S kratkim povzetkom izbranih poglavij knjige *The History of European Cooperation in Education and Training* (European Commission 2006) osvetljujemo vzroke, ki so botrovali nastanku in vsebinski usmeritvi teh programov, ter vlogo, ki so jo ti programi odigrali. S tem predstavljamo tudi podlago za vrednotenje učinkov evropskih programov s področja izobraževanja in usposabljanja v Sloveniji.

RAZVOJ EVROPSKIH PROGRAMOV ZA PODORO SPREMEMB NA PODROČJU IZOBRAŽEVANJA IN USPOSABLJANJA

Upanje v združeno Evropo je bilo po drugi svetovni vojni veliko. V tistem času je bilo pomembno postopno vzpostavljanje evropskih skupnosti na področju, za katero se je verjelo, da bo mogoče sodelovanje – tj. področje gospodarstva. Tedanje članice niso želele, da se Evropska skupnost vmešava v področja, vezana na državno suverenost, zato je bilo izobraževanje tabu tema. Stvari so se spremenile konec 60. let prejšnjega stoletja, ko se je na področju izobraževanja pojavila ekspanzija in demokratizacija v mnogih delih Evrope, visoko šolstvo se je reformiralo in Evropska skupnost se je poleg gospodarstva in kmetijstva želela ukvarjati še s čim. Oktobra 1969 si je Evropski parlament začel prizadevati za evropeizacijo – večjo odprtost univerz, saj bi s tem postavili temelj evropski kulturni skupnosti. Skupna politična volja članic po sodelovanju se je prvič uresničila leta 1976. S sprejetjem resolucije je bil postavljen temelj za sodelovanje Skupnosti na področju izobraževanja in usposabljanja, in sicer na šestih skupno dogovorjenih področjih.¹

1. Ta področja so: izobraževanje otrok delavcev migrantov, boljša povezava med izobraževalnimi sistemi in Evropo, zbiranje dokumentacije in statistik, visoko šolstvo, učenje tujih jezikov, enakost možnosti.

Prvih deset let izvedbe akcij na področju izobraževanja (1976–1984) je bilo pomembno obdobje v zgodovini sodelovanja kljub skromno odmerjenim sredstvom. Zapletom so botrovale predvsem skrbi držav pred vmešavanjem v njihov nacionalni izobraževalni sistem. Po drugi strani se je v tem obdobju izoblikovala izvirna oblika sodelovanja znotraj okvirov Skupnosti, ki se je navezovala na načelo subsidiarnosti, še preden je bila ta definirana. Tako se je nakazovala pot k integraciji, sodelovanju in spoštovanju na področjih, kjer so bile razlike med članicami zelo velike. Pomemben mejnik je bil postavljen v drugi polovici 80. let prejšnjega stoletja, ko so bili uvedeni programi s področja izobraževanja in usposabljanja. Prvi tak je bil Comett, nato so prišli še Erasmus, PETRA, Youth for Europe, Lingua, Eurotecnet in FORCE. Vsi ti so spremenili merilo sodelovanja in potencialno sprejemanje različnih članic. Neprestano so se razvijale akcije, tudi zunaj okvirov programov, še posebno na področju šolskega izobraževanja, usmerjene v promocijo evropske dimenzije v izobraževalnem sistemu in v promocijo enakih možnosti. Z razvojem skupnega trga se je sodelovanje usmerilo v priznavanje diplom za poklicne namene. Postopoma se je zgodil premik s poudarjanja harmonizacije na poudarjanje medsebojnega zaupanja in primerjave predvsem na področju poklicnega izobraževanja in usposabljanja ter terciarnega izobraževanja.

Od leta 1992 naprej so skupni programi s področja izobraževanja in usposabljanja oblikovani tako, da države članice popolnoma sprejemajo odgovornost za vsebine izobraževanja, sistemsko organiziranost in kulturne ter jezikovne razlike. Po letu 1993 – to je prvo leto odprtega trga – je sodelovanje na področju izobraževanja in usposabljanja prešlo v novo fazo z novimi izzivi. Med prvimi je bila priprava na širitev Skupnosti. Drugi izziv pa sta bila globalizacija in razvoj informacijske družbe. V 90. letih prejšnjega stoletja tako postajata koncepta na znanju temelječa družba in vseživljenjsko učenje vse bolj prepoznavna in od leta 2000 osrednji temelj nadaljnjega razvoja Evropske unije. Vseživljenjsko učenje se vzpostavi kot načelo, ki spremlja vse spremembe in ki bi ga Evropska unija želela razviti pri posameznikih. Pregled šestih prednostnih nalog vseživljenjskega učenja² pokaže, da se te odsevajo v različnih evropskih

2. Ločimo šest prednostnih nalog pri uresničevanju vseživljenjskega učenja: ceniti učenje (identifikacija, evalvacija in priznavanje neformalnega in formalnega izobraževanja, transfer in medsebojno priznavanje formalnih kvalifikacij), informacije, usmerjanje in svetovanje (razviti visokokakovostne svetovalne storitve), več vlaganja (javnega in za-

programih, med drugim tudi v programu Socrates (še posebno akcija Grundtvig) in v programu Leonardo da Vinci.

Marca 2000 je Unija sprejela novo gospodarsko, socialno in okoljsko strategijo do leta 2010 (lizbonska strategija), ki je postavila izobraževanje in usposabljanje pred delo, z namenom, da bi zgradili Evropo znanja. Lizbonska strategija je predvidela Evropo kot najbolj konkurenčno, na znanju temelječe gospodarstvo do leta 2010. Pri lizbonski strategiji so vodilni politiki pokazali velika pričakovanja predvsem od sistema izobraževanja in usposabljanja. Oblikovanih je bilo več kazalnikov, ki pomagajo oceniti, kako uspešna je posamezna država pri uresničevanju ciljev Evropske unije do leta 2010. Kazalniki pokrivajo naslednja področja:

- ključne kompetence (izpostavljena predvsem učiti se učiti),
- učinkovitost vlaganj (strošek diplomanta),
- informacijska in komunikacijska tehnologija,
- mobilnost,
- izobraževanje odraslih,
- poklicno izobraževanje in usposabljanje,
- tuji jeziki,
- usposabljanje učiteljev,
- socialna inkluzija,
- aktivno državljanstvo.

V letu 2002 je Evropski parlament tudi poudaril, da vsebina izobraževalnih sistemov ne sme biti determinirana izključno z referencami do gospodarstva in delovnega trga, ampak mora razvijati zavedanje lastnega državljanstva, zmožnosti komuniciranja, medkulturno razumevanje in socialne veščine. Izobraževanje ni samo instrument zaposlovanja, ampak gre za razvoj osebnostno razvitih in aktivnih državljanov. V letu 2002 je bila v Københavnu podpisana ministrska deklaracija o evropskem sodelovanju na področju poklicnega usposabljanja (københavnski proces), ki je integrirala cilje, zastavljene do leta 2010. Lizbonske cilje je upošteval tudi bolonjski proces.

Te spremembe so pozitivno vplivale na izobraževanje in usposabljanje, ki je postalo ključen element združevanja Evrope. Vse to dogajanje je pri-

sebnega) časa in denarja v učenje, združevati učence in učne možnosti (podpora učnim skupnostim, mestom, regijam in podjetjem, da postanejo »učne organizacije«), razvoj osnovnih spretnosti, potrebnih za vključevanje v vseživljenjsko učenje za vse, na vseh stopnjah življenja, razvoj novih poučevalnih in učnih metod.

spevalo k začetku vpeljevanja kvalifikacijskega ogrodja v letu 2005/2006, ki je pomemben instrument za podporo prave mobilnosti in prostega evropskega trga dela. Skozi ta proces izobraževanja in usposabljanja do leta 2010 je sodelovanje na področju izobraževanja in usposabljanja v položaju razvijanja in poglobljanja ter hkrati uresničevanja pomembnih evropskih ciljev.

Če sklenemo misli, ugotovimo, da obstaja več namenov, zakaj so evropski programi nastali in se nato tudi uspešno razvili:

- združevanje evropskega prostora (predvsem je bila to močna želja po vojni zaradi slabših odnosov);
- izboljševanje boljšega pretoka delovne sile na trgu;
- vpeljevanje različnih novosti v izobraževalne sisteme;
- izboljševanje konkurenčnosti v primerjavi z drugimi celinami;
- omogočanje medsebojnega povezovanja, spoznavanja in razumevanja.

AKCIJE PROGRAMOV SOCRATES II IN LEONARDO DA VINCI II

Vsa ta dinamika razvoja evropskih politik na področju izobraževanja in usposabljanja se lepo kaže tudi v programskih ciljeh evalviranih programov. Seveda pa se vsebinski razvoj programov in akcij kaže tudi v načinu delovanja teh programov.

Program Socrates II je namenjen podpori vseživljenjskemu učenju oziroma podpori formalnemu in neformalnemu izobraževanju. Namenjen je dvigu kakovosti in preglednosti področja izobraževanja, spodbujanju ustvarjanja, pridobivanju novega znanja, veščin, spretnosti in kompetenc. V okviru programa Socrates II so akcije Comenius namenjene področju šolskega izobraževanja. Akcija Comenius šolska partnerstva obsega projektno sodelovanje med šolami oziroma drugimi organizacijami na področju skupnega razvoja pedagoškega materiala, izmenjave dobrih praks ter vključevanje učencev in učiteljev v projektne dejavnosti. Projekti trajajo eno leto in jih je mogoče dvakrat podaljšati. Akcija za šole gostiteljice Comenius asistentov za tuji jezik je namenjena mobilnosti bodočih učiteljev tujih jezikov, da bi pridobili neposredne praktične izkušnje v drugih državah članicah. Pedagoška praksa traja najmanj tri in največ devet mesecev. Stalna strokovna spopolnjevanja, ki so strukturirana v jezikovno in posebej v splošno spopolnjevanje, so namenjena aktivnemu usposabljanju pedagoškega kadra in posodabljanju znanja. Udeležba učiteljev in vodstev šol na jezikovnih tečajih in teča-

jih metodike oziroma didaktike traja od enega do največ treh tednov. Namen omenjenih akcij individualne mobilnosti je spodbuditi udeležence, da izboljšajo znanje in spretnosti, da se bolje seznanijo s stanjem in procesi izobraževanja v Evropi ter da poglobijo znanje o evropski razsežnosti. Akcijo Erasmus lahko kratko opišemo kot študijsko mobilnost mladih in akademskega osebja. Študijska mobilnost študentov traja najmanj tri mesece in največ eno leto. Mobilnost učiteljev je namenjena poglobljanju akademskega sodelovanja, traja pa najmanj štiri dni in največ pet tednov. Akcija Erasmus intenzivni jezikovni tečaji so namenjeni Erasmusovim študentom, da bi se čim bolje seznanili s kulturo in jezikom države, v katero prihajajo na študijsko izmenjavo. Akcija Grundtvig je usmerjena v področje izobraževanja odraslih v najširšem pomenu, torej tistih, ki so željni novega, krajšega in dodatnega izobraževanja ali potrebujejo socializacijske dejavnosti, seznanjanje z državljanskimi svoboščinami in pravicami, strpnostjo ter demokratičnimi procesi. Akcija spodbuja sodelovanje najrazličnejših ponudnikov izobraževanja odraslih na evropski ravni s štipendijami za stalno strokovno spopolnjevanje pedagoških delavcev, ki se ukvarjajo z izobraževanjem odraslih, in s projekti učnih partnerstev. Individualne mobilnosti akcije Grundtvig trajajo od enega do največ treh tednov, projekti učnih partnerstev pa eno leto z možnostjo dvakratnega podaljšanja projekta. Akcija Arion je namenjena študijskim obiskom s ciljem izmenjave informacij, izkušenj in dobrih praks med tistimi, ki sprejemajo odločitve, in med strokovnjaki na področju splošnega izobraževanja in usposabljanja v državah, ki sodelujejo v programu Socrates II. Študijski obiski, ki trajajo največ en teden, so usmerjeni v proučevanje področja za izboljševanje kakovosti in transparentnosti izobraževalnih sistemov ter v spodbujanje inovativnosti.

Program Leonardo da Vinci II je namenjen podpori sodelovanju na področju poklicnega in strokovnega izobraževanja in usposabljanja. Prek podakcije pilotskih projektov so izobraževalne organizacije, podjetja, društva v sodelovanju s socialnimi partnerji, ki so – v nasprotju s programom Socrates II – enakopraven deležnik, razvijale ali posodabljale nove programe izobraževanja in usposabljanja, učne metode, didaktike, jezik stroke in opremo za podporo boljši usposobljenosti posameznika za trg dela. Podakcija mobilnost je podpora različnim oblikam mobilnosti. Te so: namestitvev študentov, bodočih mladih delavcev, dijakov, udeležencev poklicnega izobraževanja (vajencev), učiteljev, mentorjev, upravljalcev človeških virov in učiteljev tujega jezika stroke. Študijski obiski

CEDEFOP so po vsebini in mehanizmu močno podobni akciji Arion, le da gre tu za seznanjanje ter proučevanje nacionalnih sistemov na področju poklicnega izobraževanja in usposabljanja (Mihelič Debeljak, Pajnič in Taštanoska 2006).

EVROPSKI PROGRAMI ZA PODORO IZOBRAŽEVANJU
IN USPOSABLJANJU V NACIONALNEM PROSTORU IN OKVIRIH

Programi evropskih skupnosti so finančni mehanizem za podporo izvajanju skupno dogovorjenih vsebin in mehanizmov s strani sodelujočih držav. Odkar so se začeli na področju izobraževanja in usposabljanja izvajati prvi programi, sta obstajali dve obliki vodenja:

- decentralizirana oblika vodenja za nekatere akcije, kjer so svojo vlogo dobile nacionalne strukture – posebne agencije (tako so na primer dotacije študentom za Erasmus mobilnost vodene decentralizirano);
- druge programe oziroma akcije pa vodi centralizirano Evropska komisija, po navadi s pomočjo različnih podpornih uradov ali agencij.

Uporaba mreže nacionalnih agencij je bila nujna zaradi obsežnosti in administrativne zahtevnosti procesov vodenja, še posebno pri programih, ki so vsebovali mobilnost. Decentralizirano vodenje je prav tako zagotovilo večjo dostopnost programov končnemu upravičencu. V praksi je to pomenilo, da je vsaka država, ki je sodelovala, imenovala organ ali organizacijo, ki mu je Evropska komisija delegirala upravljanje decentraliziranih delov programa, znotraj okvira, ki ga je postavila (nanaša se predvsem na namen in transparentnost porabe denarja ipd.). Decentralizirane oblike sodelovanja so se z leti spreminjale, mogoče niti ne toliko vsebinsko kot tehnično-administrativno, in sicer v skladu s spremembami evropskih programov.

Eden od razlogov za decentralizacijo je bil tudi ta, da Evropska komisija in Svet nista želela harmonizirati Evrope, ampak sta želela vzpostaviti medsebojno zaupanje in prepoznavanje nacionalnih sistemov. Iz tega razloga so nekatere akcije ostale v domeni posamezne države, ki ima možnost to akcijo izpeljati v skladu s potrebami svojega izobraževalnega sistema, saj Evropska komisija tovrstne akcije načrtuje in postavlja na neki okvirni ravni (skupne prednostne naloge, finančna poraba ipd.).

Tudi v novem programskem obdobju 2007–2013 se dejavnosti delijo na decentralizirane in centralizirane. Osnovna razlika je v tem, da je za izvajanje decentraliziranih dejavnosti (mobilnost, partnerstva, projekti pre-

nosa inovacij in študijski obiski) zadolžena nacionalna agencija v posamezni državi (v Sloveniji je to CMEPIUS), medtem ko je za izvajanje centraliziranih dejavnosti zadolžena izvršna agencija v Bruslju. V nasprotju s preteklimi obdobji je zdaj kar 80 odstotkov programskih sredstev namenjenih decentraliziranim dejavnostim.

2.2 Evalvacija: zakaj in kako?

Pričujoča študija je nastala na podlagi javnega naročila nacionalne agencije. Podobno kot pri tovrstnih študijah v tujini izhaja temeljni interes naročnika, tj. nacionalne agencije, iz načela odgovornosti (angl. *accountability*). To vključujejo že sami sklepi o uvedbi programov Socrates II in Leonardo da Vinci II, kjer je dana zahteva po izdelavi poročila o izpeljavi in učinku posameznega programa v državi članici.³ Poleg tega naročnika k temu zavezujejo tudi zadolžitve, opredeljene v vodniku za nacionalne agencije, ki izvajajo program o vseživljenjskem učenju (CMEPIUS 2007a). Dodatno je nacionalno agencijo vodila dolgoročnejša skrb za kakovost storitev in želja po vzpostavitvi sistema spremljanja, ki bi omogočal sprotno spremljanje in posledično tudi povečanje učinkov akcij.

Navedene potrebe naročnika »očitno zahtevajo« izvedbo raziskave, ki glede na temeljne klasifikacije raziskovalnih metod (Babbie 2007; Monette, Sullivan in DeJong 1998) spada med evalvacijske študije oziroma programske evalvacije (Rossi, Freeman in Lipsey 2004). Večji raziskovalni izziv se je skrival v sami izvedbi evalvacije. Merjenje učinkov programov in politik namreč predpostavlja izvajanje eksperimentalnih oziroma kvaziekperimentalnih raziskovalnih metod, kar je v ex-post evalvacijskem kontekstu zelo težavno početje, še posebno če raziskovalec nima možnosti spremljati ali manipulirati s količino in kakovostjo prejete programske intervencije.

To je bil eden od primarnih razlogov za intenzivno vključevanje tistih deležnikov (angl. *primary stakeholders*), ki so posredno ali neposredno zainteresirani za evalvacijo oziroma njene rezultate, v vse faze izvedbe študije. Poleg tega smo v želji, da bodo izsledki evalvacije v duhu aplikativnega raziskovanja tudi dejansko uporabljani, upoštevali načela uporabniško usmerjenega postopka evalvacije (Patton 1997). Še posebno intenzivno je to sodelovanje potekalo pri oblikovanju in prilagajanju razisko-

3. 3. odstavek 14. člena sklepa o uvedbi programa Socrates (European Parliament and the Council 2000) in 4. odstavek 13. člena sklepa o uvedbi programa Leonardo da Vinci (Council of the European Union 1999).

valnega postopka evalviranim programom.⁴ V ta namen je nacionalna agencija oblikovala posebno projektno delovno skupino, sestavljeno iz sedmih članov naročnika in štirih predstavnikov izvajalca. Na podlagi predloga nosilca raziskave je delovna skupina oblikovala načrt evalvacije, ki je bil nato predstavljen tudi projektному odboru. Za vsebinsko usmerjanje, spremljanje in nadzorovanje izvajanja projekta je naročnik – nacionalna agencija – imenoval projektni odbor, ki ga sestavljajo trije predstavniki naročnika, dva predstavnika ministrstva za šolstvo in šport, predstavnik zainteresirane javnosti s področja izobraževanja in odgovorni nosilec izvajalca. Primarni deležniki so bili aktivno vključeni še v fazo oblikovanja in testiranja anketnega vprašalnika ter v fazo analize rezultatov. Projektno delo in z njim povezana komunikacija ter distribucija vmesnih rezultatov so potekali prek virtualne pisarne v programskem okolju Moodle, ki je bila za potrebe projekta odprta pri izvajalcu raziskave – Fakulteti za management Koper Univerze na Primorskem.

V sodelovanju z delovno skupino so bila izoblikovana temeljna izhodišča, na katerih sloni pričujoča študija. V evalvacijo učinkov smo po skupnem dogovoru z naročnikom vključili naslednje decentralizirane akcije:

- v sklopu programa Socrates II so to: Arion, Comenius šolska partnerstva in šole gostiteljice Comenius asistentov, Comenius stalna strokovna spopolnjevanja delavcev v vzgojno-izobraževalnih zavodih in Comenius asistenti – bodoči učitelji tujih jezikov, Erasmus mobilnost študentov in profesorjev, Grundtvig učna partnerstva, Grundtvig individualna mobilnost in Arion (študijski obiski); akciji Comenius stalna strokovna spopolnjevanja delavcev v vzgojno-izobraževalnih zavodih in Comenius asistenti – bodoči učitelji tujih jezikov zaradi enostavnejšega navajanja označujemo tudi kot Comenius individualna mobilnost;
- v sklopu programa Leonardo da Vinci II je bila vključena akcija mobilnosti z namenom usposabljanja;
- vključena je bila tudi samostojna akcija študijski obiski CEDEFOP, namenjena neposredni podpori uresničevanju programskih ciljev programa Leonardo da Vinci.

Po dogovoru z naročnikom v evalvacijo nismo zajeli pilotskih projektov, tematskih akcij in projektov jezikovnih znanj in spretnosti programa

4. To po navadi označujemo s terminom fokusiranje evalvacije (Patton 1997; Rossi, Freeman in Lipsey 2004).

Leonardo da Vinci. Žal z evalvacijo nismo mogli zajeti posameznikov, vključenih v Leonardo da Vinci izmenjave in namestitve, ker nismo imeli kontaktnih podatkov udeležencev za celotno obdobje 2000–2006. Določeni so bili časovni okvir študije in pričakovanja glede predvidenih rezultatov. Glede na razpoložljivost podatkov o končnih upravičencih evalviranih akcij in glede na časovni okvir je bilo sklenjeno, da izvedba kvazi-eksperimentalnih raziskovalnih pristopov ni smiselna in izvedljiva. Zato je bil izbran alternativni pristop. O učinkih evalviranih akcij smo sklepali na podlagi izmerjene percepcije končnega uporabnika o vplivu evalviranih akcij na področjih, ki so opredeljena s programskimi cilji akcij. Omenjeni pristop temelji na principu merjenja zadovoljstva uporabnika s storitvami (Martin in Kettner 1996).

Na podlagi zgoraj opisanih temeljnih izhodišč smo oblikovali cilje študije. Pri tem smo upoštevali nekaj dodatnih dejavnikov. Prvič, podobne empirične študije v tujini nezadovoljivo pojasnjujejo vlogo različnih kontekstualnih dejavnikov pri vplivu in učinkih evropskih programov s področja izobraževanja in usposabljanja na ravni posameznika, organizacije in sistemov na nacionalni ravni. Doslej neraziskani so tudi mehanizmi vplivanja tovrstnih politik v Sloveniji. V tem pogledu je pričujoča študija vsekakor novost. Drugi dejavnik, ki nas je vodil pri oblikovanju ciljev raziskave, je prizadevanje nacionalne agencije za povečevanje učinkov programov Evropskih skupnosti s področja izobraževanja in usposabljanja za končne uporabnike. To predpostavlja dolgoročno razvojno naravnost, pripravo čvrstih teoretičnih osnov ter oblikovanje in vzpostavitev stalnega sistema spremljanja. Tretji omejujoč dejavnik je sam raziskovalni postopek evalvacije. Ta sicer ne omogoča merjenja »čistega« vpliva oziroma ocenjevanja dejavnikov, ki bi prispevali k večji uspešnosti programov, opazujemo pa lahko razlike med končnimi upravičenci akcij in na podlagi tega sklepamo o dejavnikih, ki bi lahko vplivali na percepcijo vpliva, ki ga je na končne upravičence imelo sodelovanje v akcijah programov Socrates II in Leonardo da Vinci II. V omenjenem kontekstu so bili izoblikovani in sprejeti naslednji raziskovalni cilji:

- pripraviti instrument merjenja, ki bo pokazal, kakšen vpliv zaznavajo končni upravičenci decentraliziranih akcij programov Leonardo da Vinci II in Socrates II;
- oceniti učinek, ki ga imajo evalvirane akcije v Sloveniji;
- izluščiti dejavnike, ki bi lahko pojasnili vplive evalviranih akcij v Sloveniji.

Raziskava je potekala v letu 2007. Vanjo so bili vključeni končni upravičenci evalviranih akcij v obdobju 2000–2006, tako posamezniki kot organizacije. Raziskava je bila izvedena z anketnim vprašalnikom, katerega izpolnjevanje je potekalo po svetovnem spletu. K anketiranju so bili povabljeni vsi končni upravičenci evalviranih akcij v omenjenem obdobju, katerih elektronski naslovi so v evidencah nacionalne agencije. Temeljna enota vrednotenja je bila decentralizirana akcija.

Vrednotenje učinkov je bilo izvedeno tako na ravni posameznika kot tudi na ravni organizacije, odvisno od tega, kdo je končni upravičenec konkretne akcije. Pri akcijah Comenius individualna mobilnost so bili to na primer posamezniki, pri akciji Comenius šolska partnerstva pa organizacije. Učinke smo ocenjevali na podlagi izmerjenih ocen vpliva. Končni uporabniki so namreč ocenjevali vpliv, ki ga je imelo sodelovanje v akciji na področjih, ki so v temeljnih programskih dokumentih (European Parliament and the Council 2000; Council of the European Union 1999) opredeljeni kot cilji, h katerim bi morale evalvirane akcije prispevati. Za lažjo ponazoritev si oglejmo naslednji primer. Med drugim nas je zanimala ocena posameznikov, udeleženih v akciji Comenius stalna strokovna spopolnjevanja delavcev v vzgojno-izobraževalnih zavodih v okviru programa Socrates II. V kolikšni meri stalno strokovno spopolnjevanje vpliva na dvig kakovosti izobraževalnih poti? Če so končni uporabniki v povprečju zaznavali (velik) vpliv akcij, smo sklepali, da imajo evalvirane akcije v Sloveniji tudi pomembne učinke in so torej uspešne pri zasledovanju programskih ciljev. Na pobudo naročnika smo v evalvacijo vključili tudi ocenjevanje vpliva akcij na dvig formalne izobrazbe in ekonomskega ter družbenega statusa udeleženca.

Samo vrednotenje izmerjenih vplivov je brez jasne hierarhije programskih ciljev evalviranih akcij in vnaprej opredeljenih meril za presojo potekalo hkrati z oblikovanjem meril za presojo. V ta namen je bila organizirana enodnevna delavnica z zaposlenimi na nacionalni agenciji in s predstavnikom Statističnega urada Republike Slovenije. Namen delavnice je bil oblikovanje ustreznih interpretacij in meril za presojo, glede na katere so bili dobljeni rezultati nato ovrednoteni. Pozornost je bila namenjena tudi identifikaciji sekundarnih podatkovnih virov (nacionalne statistike za področje izobraževanja, druge evalvacijske študije in poročila projektov ter individualnih mobilnosti), ki se lahko uporabijo za vrednotenje učinkov in triangulacijo podatkov.

Naj na tej točki še enkrat pojasnimo, da so izhodišče evalvacije cilji, opredeljeni s sklepom o ustanovitvi programa (angl. *decision*). Upora-

PREGLEDNICA 2.1 Leonardo da Vinci II: akcije, končni uporabniki in programski cilji

Akcija	Praktično izobraževanje in usposabljanje	CEDEFOP
Končni uporabnik	Organizacije	Organizacije
Programski cilji	<ul style="list-style-type: none"> • Evropska dimenzija: dvig evropske dimenzije izobraževalnega sistema v Sloveniji ne glede na izobrazbeno raven • Inovativnost 1: dvig inovativnosti pri oblikovanju izobraževalnih poti v organizaciji • Dostopnost: izboljšanje dostopnosti do izobraževalnih poti oz. možnosti za usposabljanje na nacionalnem nivoju • Kakovost: dvig kakovosti izobraževanja in/ali usposabljanja v organizaciji • Enake priložnosti: intenzivnejše izvajanje ukrepov zagotavljanja enakih priložnosti za ženske in moške na področju izobraževanja • Sodelovanje: nastanek koristi za vse udeležence sodelovanja, ki nastanejo kot posledica sodelovanja <hr/> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Integracija in reintegracija: izboljšanje poklicne integracije oz. reintegracije</i> • <i>Zaposljivost: dvig zaposljivosti udeležencev</i> • <i>Prilagodljivost: boljša prilagodljivost udeležencev</i> • <i>Konkurenčnost: povečevanje konkurenčnosti</i> • <i>Podjetništvo: spodbujanje podjetništva</i> • <i>Veščine in kompetence: izboljšanje veščin in kompetenc udeležencev na področju poklicnega izobraževanja</i> • <i>Dostopnost do usposabljanja: boljša dostopnost skupin s slabšim položajem na trgu dela (npr. invalidi) do različnih oblik usposabljanja</i> • <i>Diskriminacija: boj proti diskriminaciji</i> • <i>Enakost: aktivnejša promocijo enakosti</i> 	

OPOMBE V pokončnem tisku skupni cilji, v kurzivu »koncept – organizacije«

bljena sklepa oziroma temeljna programska dokumenta (European Parliament and the Council 2000; Council of the European Union 1999) programskih ciljev ne razlikujeta po pomembnosti. Ne določata tudi ravni (posameznik, organizacija, nacionalna raven), kjer naj bi bilo težišče vpliva in učinkov posameznih akcij. Res pa je tudi, da akcije lahko presoajamo z vidika, da je vpliv in posledično učinek primarno opredeljen z akcijo kot specifičnim mehanizmom, ki se lahko na podoben način uporablja v različnih programih. To pa pomeni, da so specifične akcije (in ne program) ter da akcije znotraj programa ne uresničujejo vseh skupnih programskih ciljev ali vsaj ne v isti meri. Glede na to izhodišče

PREGLEDNICA 2.2 Socrates II: akcije, končni uporabniki in programski cilji 1			
Akcija	Comenius šolska partnerstva in šole gostiteljice Comenius asistentov	Arion	Erasmus mobilnost študentov in profesorjev
Končni uporabnik	Organizacije	Organizacije	Organizacije
Programski cilji	<ul style="list-style-type: none"> • Evropska dimenzija: dvig evropske dimenzije izobraževalnega sistema v Sloveniji ne glede na izobrazbeno raven • Inovativnost 2: dvig inovativnosti v organizaciji • Dostopnost: izboljšanje dostopnosti do izobraževalnih poti oz. možnosti za usposabljanje na nacionalnem nivoju • Kakovost: dvig kakovosti izobraževanja in/ali usposabljanja v organizaciji • Medkulturno zavedanje: izvajalci izob. programov pri uporabnikih bolj intenzivno spodbujajo medkulturno zavedanje • Enake priložnosti: intenz. izvajanje ukrepov zagotavljanja enakih priložnosti za ženske in moške na področju izobraževanja • Sodelovanje: nastanek koristi za vse udeležence sodelovanja, ki nastanejo kot posledica sodelovanja <hr/> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Učenje jezikov: izboljšanje udeleženčevega znanja evropskih jezikov</i> • <i>Razumevanje in solidarnost: izboljšanje udeleženčevega razumevanja stališč, mnenj in občutkov drugih pos. znotraj EU</i> • <i>Raziskovanje skupnih političnih interesov: težnja po iskanju skupnih interesov na evropski ravni</i> <hr/> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Integracija in reintegracija: izboljšanje integracije oziroma reintegracije dijakov s posebnimi izobraževalnimi potrebami v večinske oz. najpogostejše oblike izobraževanja/usposabljanja</i> • <i>Poklicni razvoj: vpliv na poklicni razvoj udeležencev</i> 		
		<ul style="list-style-type: none"> • Diseminacija: boljše diseminacija izobraževalnih materialov, inovativnih pedagoških metod oz. izkušenj v organizaciji • Razprava o izobraževalnih politikah: večja težnja organizacije po raziskovanju in analiziranju tematik skupne izobraževalne politike na evropski ravni <hr/> <ul style="list-style-type: none"> • Transparentnost: večja transparentnost študijskih programov in poklicnih kvalifikacij 	<ul style="list-style-type: none"> • Priznavanje: enostavnejše priznavanje akademskih aktivnosti
OPOMBE	V pokončnem tisku skupni cilji, v kurzivu »koncept – organizacije«		

PREGLEDNICA 2.3 Socrates II: akcije, končni uporabniki in programski cilji 2

Akcija	Comenius stalna strokovna spopolnjevanja in Comenius asistenti bodoči učitelji tujih jezikov	Erasmus mobilnost študentov in profesorjev
Končni uporabnik	Posamezniki	Posamezniki
Programski cilji	<ul style="list-style-type: none"> • Evropska dimenzija: dvig evropske dimenzije izobraževalnega sistema v Sloveniji ne glede na izobrazbeno raven • Inovativnost 2: dvig inovativnosti v organizaciji • Dostopnost: izboljšanje dostopnosti do izobraževalnih poti oz. možnosti za usposabljanje na nacionalnem nivoju • Kakovost: dvig kakovosti izobraževanja in/ali usposabljanja v organizaciji • Medkulturno zavedanje: izvajalci izobraževalnih programov pri uporabnikih bolj intenzivno spodb. medkult. zavedanje • Enake priložnosti: intenz. izvajanje ukrepov zagotavljanja enakih priložnosti za ženske in moške na področju izobraževanja • Sodelovanje: nastanek koristi za vse udeležence sodelovanja, ki nastanejo kot posledica sodelovanja <hr/> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Učenje jezikov: izb. udeleženčevega znanja evropskih jezikov</i> • <i>Razumevanje in solidarnost: izboljšanje udeleženčevega razumevanja stališč, mnenj in občutkov drugih pos. znotraj EU</i> • <i>Raziskovanje skupnih političnih interesov: težnja po iskanju skupnih interesov na evropski ravni</i> <hr/> <ul style="list-style-type: none"> • Razprava o izobraževalnih politikah: večja težnja organizacije po raziskovanju in analiziranju tematik skupne izobraževalne politike na evropski ravni • Transparentnost: večja transparentnost študijskih programov in poklicnih kvalifikacij • Priznavanje: enostavnejše priznavanje akademskih aktivnosti <hr/> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Integracija in reintegracija: izboljšanje integracije oziroma reintegracije dijakov s posebnimi izobraževalnimi potrebami v večinske oz. najpogostejše oblike izobraževanja/usposabljanja</i> • <i>Poklicni razvoj: vpliv na poklicni razvoj udeležencev</i> 	

OPOMBE V pokončnem tisku skupni cilji, v kurzivu »koncept – posamezniki«

na primer velja, da je bolj smiselno primerjati vplive akcij Erasmus mobilnost ter Leonardo da Vinci izmenjave in namestitve kot pa primerjati akcijo Erasmus z drugimi akcijami programa Socrates (na primer Arion,

Comenius šolska partnerstva), čeprav imajo slednje skoraj identične programske cilje. To drugo merilo presojanja smo na željo naročnika upoštevali pri interpretaciji rezultatov in v fazi vrednotenja.

Zaradi velikega števila evalviranih akcij in kompleksnosti strukture programskih ciljev so evalvirane akcije, končni upravičenci in pripadajoči programski cilji prikazani v preglednicah 2.1, 2.2 in 2.3 na straneh 41–43 kot enotna struktura. Zaradi boljše preglednosti v nadaljevanju besedila uporabljamo tako krajše zapise programskih ciljev kot celotne opise ciljnih področij programov. V nadaljevanju sledi predstavitev izsledkov evalvacije, podrobnemu opisu metodološkega ozadja študije pa namenimo celotno peto poglavje.

3

Učinek evropskih programov za podporo izobraževanju in usposabljanju v Sloveniji

To poglavje namenjamo analizi zbranih ocen vpliva in oceni učinkov evalviranih evropskih programov za področje izobraževanja in usposabljanja v Sloveniji. Najprej predstavljamo lastnosti končnih upravičencev, čemur sledi predstavitev povprečnih vplivov evalviranih akcij po programskih ciljnih in ocena učinkov evalviranih programov v Sloveniji. V tretjem vsebinskem sklopu prikazujemo razlike v zaznanem vplivu med posameznimi skupinami končnih upravičencev, pri čemer opazujemo, na katerih področjih se razlike pojavljajo in kako velike so.

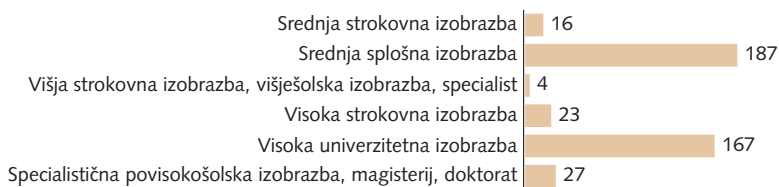
3.1 Končni upravičenci evropskih programov za podporo področju izobraževanja in usposabljanja v Sloveniji

Uvodoma je treba izpostaviti, da se izsledki raziskave nanašajo na populacijo posameznikov in organizacij, vključenih v evalvirane akcije v programskem obdobju od 2000 do 2006. Poslanih je bilo 3.902 povabil k anketiranju, izpolnjenih je bilo 541 anketnih vprašalnikov, od tega 110 organizacijskih in 431 individualnih vprašalnikov (glej preglednico 4.3). Zaradi visoke stopnje neodgovorov pri akciji Grundtvig – tako pri organizacijah kot pri posameznikih – in pri vprašalniku akcije Erasmus za organizacije smo akcijo Grundtvig in Erasmus organizacije izločili iz nadaljnje analize. Kot smo že omenili, projekti mobilnosti in pilotski projekti programa Leonardo da Vinci niso bili vključeni v evalvacijo.

Pogled na značilnosti vseh udeležencev evalviranih akcij hitro pokaže, da so se v največjem številu odzvali udeleženci akcije Erasmus (85,5 odstotka vseh udeležencev). Sledita ji Comenius individualna mobilnost (13,3 odstotka) in Grundtvig (1,2 odstotka). V te akcije je bilo vključenih precej več žensk (73 odstotkov) kot moških (27 odstotkov). Upoštevajoč:

1. dosedanje izkušnje naročnika (Mihelič Debeljak, Pajnič in Taštanska 2006);
2. prevladujoči delež udeležencev akcije Erasmus med anketiranimi, ki izraža večji delež žensk na področju visokega šolstva;¹

1. V obdobju 2000–2006 je bil delež žensk med tistimi, ki se prvič vpišejo v programe

SLIKA 3.1 Izobrazbena struktura udeležencev (število udeležencev glede na stopnjo izobrazbe)

3. feminiziranost poklicev na področju douniverzitetnega izobraževanja;²
4. ugotovitve, da je v Sloveniji med moškimi več uporabnikov interneta kot med ženskami³ (RIS 2006), ter ugotovitev, da spol ne vpliva na stopnjo odgovorov pri spletnih anketah (Pealer in dr. 2001),

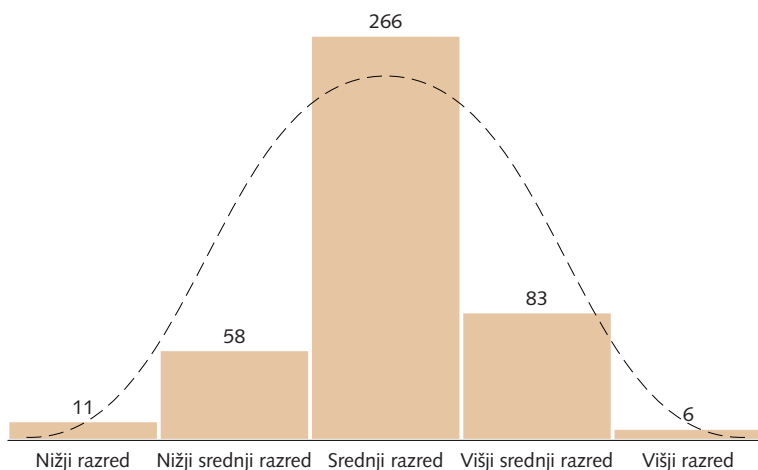
lahko zapišemo, da so v evropskih programih izobraževanja in usposabljanja v Sloveniji moški podzastopani. To še posebno velja za akcijo Erasmus, kjer udeležba (29 odstotkov) občutno zaostaja za deležem moških študentov v visokem šolstvu (42 odstotkov). Razloge za slabo zastopanost udeležencev moškega spola gre morda iskati tudi v slabi zastopanosti izobraževalnih organizacij s področja tehnike. Večina udeležencev (88 odstotkov) se je do zdaj le enkrat vključila v evropske programe s področja izobraževanja in usposabljanja in le 1,4 odstotka jih je to storilo več kot dvakrat. V starostni strukturi posameznikov prevladujejo mladi. 50 odstotkov udeležencev pade v starostni razred od 20 do 25 let, 40 odstotkov pa v razred od 26 do 31 let. Le 10 odstotkov udeležencev je starejših od 31 let. Glede na aktualni status na trgu dela z 62-odstotnim deležem prevladujejo dijaki oziroma študenti, 29 odstotkov je zaposlenih, ostali pa so brezposelni (2,6 odstotka), zaposleni po avtorski pogodbi ali po pogodbi o delu (2,8 odstotka) in samozaposleni (2 odstotka).

Izobrazbeno strukturo posameznikov prikazuje slika 3.1. Glede na do-

visokošolskega študija, približno 58-odstoten (lastna kalkulacija na podlagi podatkov Statističnega urada Republike Slovenije, objavljenih na spletnih strani www.stat.si).

2. Med zaposlenimi v osnovnih šolah je bilo v šolskem letu 2005/2006 le 13 odstotkov moških (lastna kalkulacija na podlagi podatkov Statističnega urada Republike Slovenije, objavljenih na spletnih strani www.stat.si).

3. Med moškimi je 62 odstotkov uporabnikov interneta in 38 odstotkov neuporabnikov interneta, med ženskami pa je več neuporabnic interneta (53 odstotkov) kot uporabnic interneta (47 odstotkov).

SLIKA 3.2 Družbeni položaj udeležencev (število po posameznih razredih, črtkano je prikazana normalna porazdelitev)

seženo stopnjo izobrazbe po veljavnih klasifikacijah v letu 2006⁴ prevladujeta srednja splošna (6. stopnja) in visoka univerzitetna (8. stopnja) izobrazba. Podobno kot starostna struktura je tudi izobrazbena struktura primarno opredeljena s ciljno populacijo akcije Erasmus oziroma Comenius individualna mobilnost. 89 odstotkov posameznikov akcije Comenius individualna mobilnost ima visoko strokovno, univerzitetno ali višjo izobrazbo. Izobrazbena struktura posameznikov akcije Erasmus pa je bolj razpršena, vendar izstopata deleža univerzitetno izobraženih (34 odstotkov) in tistih s splošno srednjo izobrazbo (50 odstotkov).

Udeleženci evalviranih akcij prihajajo iz vseh družbenih slojev, pri čemer se več kot polovica udeležencev uvršča v srednji razred. Slika 3.2 prikazuje, da je porazdelitev udeležencev skoraj normalna. Za določitev družbenega položaja udeležencev smo uporabili subjektivno merjenje družbenega statusa s kategorično ordinalno skalo družbenih razredov oziroma slojev (Hoffmeyer-Zlotnik in Krebs 2000), ki jo uporabljajo ankete slovenskega javnega mnenja (Toš 2004).

Izhajajoč iz ugotovitev, da se v Sloveniji pretežni del prebivalstva po družbenem oziroma socialno-ekonomskem statusu uvršča v nižji srednji in srednji razred, lahko ugotovimo, da je pri udeležencih Erasmus mobilnosti (pretežno študentje) in učiteljih udeležencih programa Comenius

4. Uporabljena je bila lestvica dosežene izobrazbe, uporabljena v anketi v delovni sili v letih 2005–2006.

3 | Učinek evropskih programov

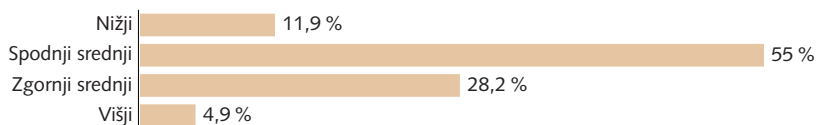
SLIKA 3.3 Družbeni položaj Slovencev (deleži po družbenih razredih; lastni izračuni na podlagi podatkov, objavljenih v Toš 2004)

individualna mobilnost vključevanje v evalvirane akcije socialno nepravilno,⁵ saj se vanje vključuje relativno večji del udeležencev srednjega in višjega srednjega razreda. Razliko utemeljujemo z izračunom in predstavitevijo median vrednosti štirih raziskav slovenskega javnega mnenja⁶ (Toš 2004), ki se nanašajo na prebivalce, ki imajo stalno prebivališče na ozemlju Republike Slovenije in so starejši od vključno 18 let. Ta kaže, v nasprotju s porazdelitvijo na sliki 3.2, na asimetrijo v levo (oz. navzgor). To pomeni večji delež v nižjemu srednjemu razredu in manjši delež srednjega in višjega srednjega razreda (slika 3.3). Podobno sliko kaže tudi analiza socialno-ekonomske stratifikacije prebivalstva (Javornik 2006), ki socialno-ekonomsko stratifikacijo obravnava skozi porazdelitev prebivalstva v dohodkovne razrede. V spodnjem srednjem razredu je približno dvakrat več oseb kot v zgornjem srednjem. V nižjem in spodnjem srednjem razredu skupaj sta približno dve tretjini vseh oseb, v zgornjem srednjem in višjem pa približno tretjina (slika 3.4). Sklepamo lahko, da v Sloveniji še niso povsem vzpostavljene enake možnosti za dostop do akcij Erasmus in Comenius individualna mobilnost glede na družbeni položaj. Seveda je treba pri tem upoštevati, da je vključitev v akcije individualne mobilnosti omogočen prek izobraževalnih institucij, v katerih pa se reproducirajo širši družbeni odnosi (ne)enakosti.

Ne glede na zapisano lahko delno potrdimo eno od delovnih hipotez, da se Erasmus in Comenius individualne mobilnosti pogosteje udeležujejo posamezniki srednjih in višjih srednjih družbenih razredov. Ob tem je treba opozoriti, da je iz evalvacije izpadla pomembna skupina posame-

5. Pravičnost razumemo kot vprašanje distribucije dobrin in stroškov v družbi. Pravičnost je tesno povezana s pravno in družbeno racionalnostjo ter se nanaša na distribucijo učinkov in vložkov med različnimi družbenimi skupinami (Dunn 2004).

6. Slovensko javno mnenje in stališča o približevanju Evropski uniji iz leta 1999, Raziskava o okolju in raziskava o medčloveških stikih iz leta 2000; Raziskava o zdravju in zdravstvu in iv. raziskava o obrambi in varnosti iz leta 2001 ter Nacionalna in mednarodna varnost iz leta 2003; glej Toš 2004.

SLIKA 3.4 Porazdelitev oseb po dohodkovnih razredih (lastni izračuni na podlagi podatkov, objavljenih v Javornik 2006)

znikov, vključenih v Leonardo da Vinci izmenjave in namestitve,⁷ usmerjene na področje poklicnega in strokovnega izobraževanja in usposabljanja. Analiza teh udeležencev bi verjetno spremenila predstavljeno sliko, saj se dosežena stopnja izobrazbe povezuje z dohodkovnim položajem posameznika oziroma nosilca gospodinjstva (Javornik 2006).

Starostna struktura, izobrazbena struktura in v manjši meri položaj posameznikov na trgu dela izražajo tipične lastnosti ciljnih populacij evalviranih akcij. V akciji Erasmus prevladujejo mladi študenti brez univerzitetne diplome (tj. z doseženo srednjo splošno izobrazbo), akcije Comenius individualna mobilnost pa se udeležujejo pretežno zaposleni, v starostnem razredu nad 31 let, z vsaj visoko izobrazbo.⁸ Porazdelitvi posameznikov glede na socialni položaj se med akcijama Erasmus in Comenius individualna mobilnost ne razlikujeta.

Pregled temeljnih značilnosti organizacij, ki se vključujejo v evropske programe za področje usposabljanja in izobraževanja, pokaže na zastopanost zelo različno velikih organizacij. Pri velikost organizacije smo upoštevali naslednja merila: število zaposlenih, število uporabnikov njihovih storitev in število zaposlenih, ki skrbijo za sodelovanje v programih Evropske unije. Organizacije se med seboj močno razlikujejo tudi po številu dosedanjih udeležb v evropskih programih izobraževanja in usposabljanja (od 1 do 23), tako da ni razvidna kakršna koli povezava med velikostjo organizacije in pogostostjo sodelovanja v evropskih izobraževalnih programih.⁹ Večji del (87 odstotkov) organizacij, vključenih v evalvirane programe, se financira pretežno iz javnih sredstev. Le 13 odstotkov organizacij si sredstva zagotavlja pretežno na trgu. Glede na to, da

7. Razlogi so podrobneje predstavljeni v poglavju 2.2.

8. Bivariatna analiza variance kaže na statistično značilno povezanost med udeležbo v akciji, starostjo in doseženo stopnjo izobrazbe. Razlike glede na položaj na trgu dela niso bile statistično značilne, toda pričakovane frekvence v kontingenčni preglednici kažejo na prevladujočo zastopanost posameznih skupin na trgu dela v posameznih akcijah.

9. Vsi koeficienti korelacije med pogostostjo udeležbe in spremenljivkami, ki opisujejo velikost organizacij, so bili statistično neznačilni in nizki.

je za slovenski šolski sistem značilno financiranje iz sredstev državnega proračuna, ne preseneča velik delež organizacij, ki se financirajo večinoma iz javnih virov. Se pa ti rezultati navezujejo na specifične posamezne akcije. V programu Socrates II prevladuje delež organizacij, kjer prevladujejo javni viri financiranja. Organizacije, ki se financirajo pretežno na trgu, pa so razmeroma pogosteje zastopane v akciji Leonardo da Vinci izmenjave. Glede velikosti za slednje velja, da imajo do deset zaposlenih. Pri porazdelitvi sodelujočih organizacij glede na regijo, iz katere prihajajo, opazimo, da je največ organizacij iz osrednjeslovenske regije (27,8 odstotka). Delež je za 10 odstotnih točk večji kot v podravski regiji, sledijo pa še savinjska (11,1 odstotka), gorenjska (10,2 odstotka), goriška (9,3 odstotka), obalno-kraška (6,5 odstotka), koroška (4,6 odstotka), zasavska (3,7 odstotka), pomurska regija (2,8 odstotka), jugovzhodna Slovenija (2,8 odstotka), spodnjeposavska (1,9 odstotka) in notranjsko-kraška regija (1,9 odstotka). Izsledki potrjujejo praktična spoznanja naročnika (CMEPIUS 2007b). Tako lahko govorimo o podzastopanosti nekaterih regij. Vzroke za to gre delno iskati v manjšem številu prebivalstva, kar pomeni tudi manj izobraževalnih organizacij in posledično manj organizacij, ki sodelujejo v evropskih programih za izobraževanje in usposabljanje (na primer v letu 2005 je bilo v zasavski regiji 1,6 odstotka, v notranjsko-kraški regiji 1,9 odstotka, v spodnjeposavski regiji 2,8 odstotka in na Koroškem 2,9 odstotka populacije Slovenije). Drug razlog, ki se navezuje na prejšnjega, je prisotnost razvitih študijskih središč. Tako je pričakovano, da je na drugem mestu podravška regija, ki ima prav tako drugo največjo univerzo v središču regije. Pri tem preseneča podzastopanost nekaterih regij, ki imajo sicer relativno močne šolske centre, na primer jugovzhodna Slovenija z Novim mestom in Črnomljem. Vzroke za to je treba v prihodnje podrobneje raziskati.

3.2 Analiza vplivov evropskih programov za podporo izobraževanju in usposabljanju v slovenskem prostoru

V poglavju predstavljamo izsledke analize vplivov večine decentraliziranih akcij evropskih programov za podporo izobraževanju in usposabljanju v Sloveniji. Evalviranim akcijam je v obdobju 2000–2006 pripadla večina programskih sredstev (približno 65 odstotkov), nekaj manj kot polovica vseh mobilnosti (45 odstotkov) in večina organizacij prijaviteljic (Mihelič Debeljak, Pajnič in Taštanoska 2006; CMEPIUS 2007b). V nadaljevanju najprej ločeno predstavljamo percepcije vpliva po vseh spremljanih področjih – tj. programsko opredeljenih ciljnih – in ocenju-

jemo, kakšni so učinki evropskih programov za podporo izobraževanju in usposabljanju v Sloveniji. V naših prizadevanjih po identificiranju dejavnikov, ki bi omogočili dolgoročno izboljševanje uspešnosti in učinkovitosti evropskih programov za podporo izobraževanju in usposabljanju, nato predstavljamo razlike v ocenah vplivov, ki se pojavljajo med obema evalviranimi programoma, med posameznimi akcijami ter med posameznimi skupinami končnih uporabnikov. Tako nas je med drugim zanimalo:

- Ali med programoma Socrates II in Leonardo da Vinci II obstajajo razlike pri vplivu na dvig kakovosti izobraževanja na splošno ter na dvig kakovosti izobraževalnih poti in sistemov?
- Ali Comenius stalna strokovna spopolnjevanja delavcev v vzgojno-izobraževalnih zavodih bolj ali manj prispevajo k učenju tujih jezikov kot na primer Erasmus mobilnost?
- Ali med posameznimi družbenimi razredi obstajajo razlike v zaznamem vplivu evalviranih programov na zagotavljanje enakih možnosti na področju izobraževanja?

USPEŠNOST PROGRAMOV SOCRATES II IN LEONARDO DA VINCI II V SLOVENIJI

V poglavju odgovarjamo na vprašanje, kakšni so učinki evropskih programov za podporo izobraževanju in usposabljanju v Sloveniji. Lahko torej govorimo o uspešnosti programov Socrates II in Leonardo da Vinci II v Sloveniji? V ta namen predstavljamo percepcije vpliva končnih uporabnikov evalviranih programov po vseh spremljanih področjih – tj. programsko opredeljenih ciljnih – in ocenjujemo, kakšni so učinki evropskih programov za podporo izobraževanju in usposabljanju v Sloveniji. V povprečjih združujemo tako ocene posameznikov kot organizacij,¹⁰ različne akcije in programe. Naj zapišemo še nekaj besed o predpostavki, na kateri poskušamo ne le odgovoriti na zastavljeno vprašanje, temveč rezultate tudi ovrednotiti. Da bi lahko odgovorili na zastavljeno vprašanje, smo prisiljeni »vreči v isti koš« akcije oziroma programske intervencije, namenjene različnim ciljnim skupinam, z različnimi vsebinskimi poudarki, mehanizmom delovanja in različnim težiščem učinka. To lahko storimo le ob upoštevanju že predstavljene prve predpostavke vredno-

10. V tej točki upoštevamo predpostavko, da se pri anketiranju lastne ocene (self-reporting) in ocene drugih (proxy-reporting) ne razlikujejo. Podrobnejša obravnava omenjene hipoteze je zapisana v poglavju o metodologiji.

tenja, ki temelji na dveh programskih dokumentih: programski cilji so enaki za vse akcije in se po vlogi in težišču učinka med akcijami ne razlikujejo. Tako lahko vrednotimo, na katerih področjih, opredeljenih s programskimi cilji, je učinek evropskih programov za podporo izobraževanju in usposabljanju največji in katera področja po učinku zaostajajo.

Naj to ponazorimo na primeru programskega cilja spodbujanje evropske dimenzije. Tu smo merili percepcijo vpliva na desetih področjih, ki naj bi glede na teoretična spoznanja predstavljala deset medsebojno povezanih vidikov pojma oziroma koncepta evropska dimenzija. To so:

1. razvijanje občutka evropske identitete,
2. lastno zavedanje vrednot evropske civilizacije, ki so temelj prihodnjega razvoja (demokracija, socialna pravičnost in spoštovanje človekovih pravic),
3. zavedanje prednosti, ki jih prinaša Evropska unija,
4. zavedanje izzivov, ki jih prinaša Evropska unija,
5. poznavanje kulturnih vidikov Evropske unije in držav članic,
6. poznavanje zgodovinskih vidikov Evropske unije in držav članic,
7. poznavanje ekonomskih vidikov Evropske unije in držav članic,
8. poznavanje socialnih vidikov Evropske unije in držav članic,
9. vključevanje v ekonomski razvoj skupnosti in
10. vključevanje v socialni razvoj skupnosti.

Zaradi preverjanja razumevanja pojma evropska dimenzija smo končne uporabnike ločeno povprašali še neposredno po vplivu, ki ga je sodelovanje v evropskih programih izobraževanja in usposabljanja imelo na dvig evropske dimenzije izobraževalnega sistema v Sloveniji ne glede na izobrazbeno raven.

Slika 3.5 prikazuje povprečne vrednosti zaznanega vpliva evalviranih akcij oziroma programov. Vplivi so predstavljeni ločeno za vsak programski cilj. Programske cilje smo uredili padajoče glede na moč zaznanega vpliva. Naj pojasnimo še, da se število končnih uporabnikov (n), ki je zapisano v vsakem stolpcu, pri posameznih ciljnih razlikuje. Posamezne akcije se namreč razlikujejo glede na število udeleženih organizacij oziroma posameznikov. Razlike se pojavljajo še zaradi strukture programskih ciljev (glej preglednice 2.1, 2.2 in 2.3 na straneh 41–43). Nekateri cilji so skupni obema evalviranim programoma, drugi so skupni posameznim akcijam, za tretjo skupino programskih ciljev pa velja, da so specifični za posamezno akcijo.

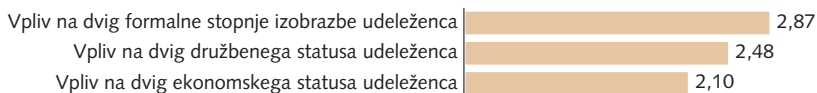
SLIKA 3.5 Vpliv po programskih ciljih (povprečne vrednosti; 1 – ni vpliva, 2 – zelo majhen, 3 – majhen, 4 – velik, 5 – zelo velik vpliv)

Na splošno so percepcije vplivov akcij po vseh ciljnih ocenjene vsaj kot majhne. To pomeni, da imajo evalvirane akcije, kot so na primer Comenius šolska partnerstva, Comenius individualna mobilnost, Arion, učinek v slovenskem prostoru. Evalvirane akcije imajo velik vpliv na izboljšanje udeležencevega znanja evropskih jezikov in poznavanja kultur, na izboljšanje veščin in kompetenc udeležencev na področju poklicnega izobraževanja, na poklicni razvoj udeleženca in na povečanje obsega mednarodnega sodelovanja med izobraževalnimi organizacijami (in podjetji). Relativno majhen vpliv imajo akcije na področjih intenzivnejšega izvajanja ukrepov za zagotavljanje enakih priložnosti za ženske in moške na področju izobraževanja, izboljšanja integracije oziroma reintegracije dijakov s posebnimi izobraževalnimi potrebami v najpogostejše oblike izobraževanja oziroma usposabljanja, povečevanja konkurenčnosti, dviganja kakovosti izobraževanja oziroma usposabljanja v organizaciji,¹¹ enostavnejšega priznavanja akademskih dejavnosti, boja proti diskriminaciji, večanja transparentnosti študijskih programov in poklicnih kvalifikacij, aktivnejše promocije enakosti, dviga inovativnosti v organizacijah, spodbujanja podjetništva in izboljševanja zaposljivosti udeležencev.

Ugotovimo lahko, da končni uporabniki zaznavajo vplive evalviranih akcij oziroma programov po prav vseh temeljnih programskih ciljnih. Povedano drugače, evalvirane akcije oziroma programi učinkujejo prav na vseh področjih, opredeljenih s programskimi cilji. S tega vidika lahko ugotovimo, da so evalvirane akcije in programi uspešni pri doseganju zastavljenih ciljev. Ob tem je treba takoj dodati, da se učinki po posameznih ciljnih razlikujejo. Glede na to, da programski dokumenti ne predvidevajo hierarhije (oziroma prednostnih razlik) med programskimi cilji, lahko rečemo najmanj to, da obstajajo področja, na katerih je programska intervencija bolj ali manj uspešna. V prihodnosti bi tako bilo treba ob samem izvajanju akcij več pozornosti nameniti področjem, kjer so končni uporabniki zaznali majhen vpliv.

V tem sklopu predstavljamo še ugotovitve o vplivu na področja, ki jih je kot zanimiva dodatno izpostavila nacionalna agencija: vpliv na dvig formalne izobrazbe, dvig družbenega statusa in dvig ekonomskega statusa udeležencev (slika 3.6). Tudi na teh področjih udeleženci zaznavajo vsaj majhen vpliv, pri čemer izstopa vpliv na dvig formalne izobrazbe, ki je v povprečju ocenjen skoraj kot velik. Ta ugotovitev je pomembna zlasti

11. Ne izključujemo možnosti, da bi bile vrednosti pri omenjenem cilju višje, če bi v evalvacijo vključili posameznike, vključene v mobilnost programa Leonardo da Vinci II.

SLIKA 3.6 Vpliv akcij na družbeni in ekonomski položaj ter izobrazbo udeleženca (povprečne ocene vpliva; 1 – zelo majhen, 2 – majhen, 3 – velik, 4 – zelo velik vpliv)

z vidika stereotipa, ki se občasno pojavlja, da so individualne mobilnosti »najprej turizem in šele nato pridobivanje znanj, spretnosti in informacij«. Ugotovitev tako kaže na pomembno vlogo, ki jo v družbi znanja zavzemajo evropski programi za podporo izobraževanju in usposabljanju. Izpostaviti bi bilo treba še razliko med vplivom na dvig ekonomskega statusa na eni strani in vplivom na dvig družbenega statusa na drugi strani. Kljub temu pa ne smemo mimo ugotovitve, da so evalvirani programi v tem obdobju odigrali vlogo kanala vertikalne družbene mobilnosti. Kot bomo podrobneje pojasnili ob koncu poglavja »Razlike v percepciji vpliva med različnimi skupinami končnih upravičencev« (str. 63), to ocenjujejo predvsem najmlajše skupine udeležencev, ki se umeščajo v najnižji družbeni razred.

LAHKO RAZLIKE V VPLIVU POSAMEZNIH AKCIJ POJASNIMO Z RAZLIKAMI MED AKCIJAMI OZIROMA SKUPINAMI KONČNIH UPRAVIČENCEV?

V nadaljevanju razkrivamo, ali se pri zaznavah vplivov pojavljajo razlike med različnimi skupinami končnih upravičencev. Tako na primer primerjamo upravičence programov Socrates II in Leonardo da Vinci II, udeležence akcij Erasmus in Comenius individualna mobilnost, udeležence različnih starosti, izobrazbe . . . Če se razlike pojavljajo, nas zanima, kako velike so in pri katerih ciljeh se pojavljajo. To namreč omogoča identifikacijo šibkih točk posameznih akcij in tistih ključnih dejavnikov, ki vplivajo na moč vpliva evalviranih programov in s tem na njihove učinke v slovenskem prostoru. Njihovo obvladovanje bi omogočilo uspešnejše izvajanje evropskih programov za podporo izobraževanju in usposabljanju.

Primerjava programov Leonardo da Vinci II in Socrates II

Najprej nas je zanimalo, ali se te razlike pojavljajo med končnimi uporabniki programov Leonardo da Vinci II in Socrates II. Razlike smo opazovali pri ciljeh, ki so skupni obema omenjenima programoma:

- dvig evropske dimenzije izobraževalnega sistema v Sloveniji,

- izboljšanje dostopnosti do izobraževalnih poti oziroma možnosti za usposabljanje na nacionalni ravni,
- dvig kakovosti izobraževanja in/ali usposabljanja v organizaciji,
- intenzivnejše izvajanje ukrepov za zagotavljanje enakih priložnosti za ženske in moške na področju izobraževanja,
- nastanek koristi za vse udeležence sodelovanja, ki nastanejo kot posledica sodelovanja.

Ugotovili smo, da med končnimi uporabniki programov Leonardo da Vinci II in Socrates II pri skupnih ciljih, ki jih zasledujeta, ni statistično značilnih razlik glede zaznanega vpliva. Tako lahko zapišemo, da pri zasledovanju ciljev evropska dimenzija, dostopnost izobraževanja, dvig kakovosti, zagotavljanje enakih možnosti in sodelovanje ni občutnejših razlik med učinkom programa Leonardo da Vinci II in programa Socrates II.

Skupni programski cilji, vsebinsko različne akcije, drugačen vpliv

V tem sklopu ugotavljamo, ali obstajajo in med katerimi akcijami obstajajo statistično značilne razlike v prispevku k uresničevanju programskih ciljev. V analizi obravnavamo cilje, skupne vsem akcijam znotraj posameznega programa. V okviru programa Leonardo da Vinci II so to: evropska dimenzija, inovativnost izobraževalnih poti, dostopnost, kakovost, enake priložnosti, integracija in reintegracija, zaposljivost, prilagodljivost, konkurenčnost, podjetništvo, veščine in kompetence, dostopnost za marginalizirane družbene skupine, diskriminacija in enakost. Primerjava vplivov programa Socrates II je potekala pri ciljih: evropska dimenzija, inovativnost v organizaciji, dostopnost, kakovost, učenje jezikov, medkulturno zavedanje, enake priložnosti, razumevanje in solidarnost, sodelovanje, raziskovanje skupnih političnih interesov.

Kot smo že zapisali v poglavju 2.2, lahko pri interpretaciji in vrednotenju izhajamo iz dveh izhodišč: enotnosti programskih ciljev in/ali specifičnih lastnosti akcij. Zato v tem poglavju izvajamo dve skupini primerjav. Primerjamo lahko akcije znotraj »matičnega« programa ali vsebinsko podobne akcije različnih programov. Primerjamo, na primer, akciji Erasmus individualna mobilnost in Comenius individualna mobilnost znotraj programa Socrates II ali pa akciji krajših strokovnih mobilnosti študijskih obiskov CEDEFOP in Arion (program Socrates II). Ob primerjavi akcij znotraj programa presojujemo, katere akcije so uspešnejše v doseganju ciljev »matičnega« programa. Pri drugem načinu primerjav in

vrednotenja pa se ukvarjamo z vprašanjem, zakaj podobne akcije – oziroma podobne programske intervencije glede na temeljni namen, vsebinsko usmeritev, ciljno skupino ali fokus – dosegaajo različen vpliv oziroma različne učinke. To omogoča presojanje delovanja akcije, saj razhajanja v učinku lahko pripišemo razlikam med sicer podobnima akcijama. Na osnovi tega pa lahko sklepamo, kaj bi se dalo pri akciji, kjer je vpliv manjši, v prihodnje izboljšati.

V nadaljevanju najprej predstavljamo primerjave akcij znotraj programa Leonardo da Vinci II. Temu sledi primerjava akcij programa Socrates II. Od tu najprej je izvedeno vrednotenje na podlagi izhodišča enotnosti programskih ciljev. Nato je predstavljena primerjava podobnih akcij. Poglavlje končujemo s predstavitvijo razlik med različnimi končnimi uporabniki.

PRIMERJAVA AKCIJ ZNOTRAJ PROGRAMA. Pri analizi vpliva akcij programa Leonardo da Vinci II in študijski obiski CEDEFOP se je izkazalo, da se mobilnosti v nobenem od skupnih ciljev statistično značilno ne razlikujejo od akcije študijski obiski CEDEFOP. Povedano drugače, učinki akcije mobilnosti in študijskih obiskov CEDEFOP na področjih programskih ciljev programa Leonardo da Vinci II so podobni.

Primerjava posameznih akcij glede na skupne programske cilje programa Socrates II je pokazala na razlike pri naslednjih ciljeh: evropska dimenzija, inovativnost v organizaciji, kakovost, učenje evropskih jezikov, medkulturno zavedanje, enake možnosti in raziskovanje skupnih političnih interesov¹² (slika 3.7). Naj ob tem opozorimo, da na sliki prikazujemo le vrednosti tistih povprečij, med katerimi so razlike v zaznanem vplivu statistično značilne. V besedilu, ki sledi, pa natančno opredelimo, katere so tiste akcije, med katerimi se pojavljajo statistično značilne razlike.

Med akcijami programa Socrates II se pojavljajo razlike v vplivu na različnih področjih:

1. Akcija Arion ima v primerjavi z akcijo Erasmus na petstopenjski ocenjevalni lestvici¹³ v povprečju za 0,57 stopnje večji vpliv pri cilju evropska dimenzija.

12. Evropska dimenzija: $F(3,491) = 3,46, p < 0,017$; inovativnost: $F(3,485) = 16,97, p < 0,001$; kakovost: $F(3,484) = 10,93, p < 0,001$; učenje evropskih jezikov: $F(3,494) = 6,69, p < 0,001$; medkulturno zavedanje: $F(3,486) = 12,36, p < 0,001$; enake možnosti: $F(3,449) = 5,00, p < 0,003$; raziskovanje skupnih političnih interesov: $F(3,484) = 3,05, p < 0,029$.

13. Kjer ne navajamo drugače, se razlika v učinku nanaša na petstopenjsko lestvico. Oblikovanje lestvice in metodološke implikacije podrobneje predstavljamo v poglavju 4.

3 | Učinek evropskih programov

Dvig evropske dimenzije izobraževalnega sistema v Sloveniji ne glede na izobrazbeno raven

Dvig inovativnosti v organizaciji

Dvig kakovosti izobraževanja/usposabljanja v organizaciji

Vpliv na udeležencevo znanje evropskih jezikov

Izvajalci izob. programov pri uporabnikih bolj intenzivno spodbujajo medkulturno zavedanje

*Intenzivnejše izvajanje ukrepov zagotavljanja enakih priložnosti za ženske in moške**

Težnja po iskanju skupnih političnih interesov na evropski ravni

SLIKA 3.7 Razlike v vplivih posameznih akcij programa Socrates II (povprečne ocene vpliva; 1 – ni vpliva, 2 – zelo majhen, 3 – majhen, 4 – velik, 5 – zelo velik vpliv; * na področju izobraževanja)

- Pri programskem cilju spodbujanje inovativnosti v organizaciji nastopajo statistično značilne razlike le med akcijo Erasmus in drugimi evalviranimi akcijami programa Socrates II. Te razlike se gi-

bljejo med 1,00 stopnje glede na akcijo Arion, 0,72 stopnje glede na Comenius šolska partnerstva in 0,55 stopnje glede na Comenius individualna mobilnost.

3. Statistično značilen manjši vpliv akcije Erasmus se pojavlja tudi pri cilju kakovost v izobraževanju. V primerjavi z akcijo Comenius individualna mobilnost znaša povprečna razlika $-0,45$ stopnje, v primerjavi z akcijo Comenius šolska partnerstva pa $-0,57$.
4. Vpliv akcije Erasmus se značilno razlikuje tudi pri cilju učenje evropskih jezikov. Povprečni vpliv je v primerjavi z akcijo Comenius šolska partnerstva za $0,4$ stopnje večji.
5. Zanimive so tudi statistično značilne razlike pri ocenah vpliva na področju programskega cilja zagotavljanje enakih možnosti. Povprečna ocena akcije Comenius šolska partnerstva je za $0,51$ stopnje nižja od povprečne ocene akcije Erasmus, razlika v primerjavi z akcijo Comenius individualna mobilnost pa znaša $0,72$ stopnje.
6. Statistično značilne razlike med akcijami Erasmus na eni strani ter Comenius individualna mobilnost in Comenius šolska partnerstva na drugi strani se pojavljajo tudi pri ocenah vpliva na področju spodbujanja medkulturnega zavedanja. Povprečna ocena je pri akciji Erasmus za $0,38$ stopnje nižja kot pri akciji Comenius individualna mobilnost in za $0,5$ stopnje nižja kot pri akciji Comenius šolska partnerstva.
7. Majhne razlike med akcijami Comenius individualna mobilnost ter Erasmus in Comenius šolska partnerstva se pojavljajo tudi pri vplivu na področju raziskovanja skupnih političnih interesov. Tu je povprečna ocena akcije Comenius individualna mobilnost za $0,33$ stopnje višja od povprečne ocene akcije Erasmus in za $0,44$ stopnje višja kot pri akciji Comenius šolska partnerstva.

Upoštevač izhodišče enakosti programskih ciljev lahko vse opisane razlike razumemo in vrednotimo v smislu, da posamezna akcije bolj ali manj uspešno zasleduje določene programske cilje, ki so na ravni programa enako pomembni. Pri tem je treba izpostaviti pogosta odstopanja akcije Erasmus. Ta v primerjavi z akcijami Arion, Comenius šolska partnerstva in Comenius individualna mobilnost ni tako uspešen mehanizem v doseganju nekaterih skupnih ciljev programa Socrates II, saj ima statistično značilen manjši zaznan vpliv pri kar petih ciljih. To je tudi jasen znak, da akcije iz nabora vseh ciljev uresničuje tiste cilje, ki so bliže naravi akcije. Zakaj se te razlike pojavljajo, pojasnjujemo v nadaljevanju.

PRIMERJAVA PODOBNIH AKCIJ. Primerjava vplivov podobnih akcij temelji na že predstavljenih razlikah. Posamezne razlage in vrednotenja tako sledijo vrstnemu redu razlik, zapisanih v predhodnem poglavju. Vendar moramo biti pri primerjavi akcij nadvse previdni. Ob neposredni primerjavi akcij je ugotovljena razlika v vplivu lahko posledica velikega števila dejavnikov, ki smo jih sicer v določeni meri statistično preverjali, ne pa v celoti (na primer vsebinska specifika posamezne akcije). Ob odsotnosti statističnega ali eksperimentalnega preverjanja tako ne moremo natančno oceniti, v kolikšni meri so zaznane razlike posledica percepcij posameznikov oziroma organizacij in v kolikšni meri posledica specifik akcij. Kljub temu pa lahko z neko mero kredibilnosti sklepamo o dejavnikih, ki bi lahko povzročali razlike v zaznanem vplivu. To naredimo tako, da iščemo hipotetične vzroke izmerjenih razlik v vplivu le med tistimi dejavniki, ki so med akcijami različni: mehanizem akcije (mobilnost, projekti), fokus akcije (posameznik, organizacija), vsebinski poudarki akcije.

V nadaljevanju najprej predstavljamo primerjavo akcij programa Socrates II, čemur sledi primerjava akcij Comenius. Poglavje končujemo s primerjavo podobnih akcij različnih programov.

1. Razliko med akcijama Arion in Erasmus pri cilju evropska dimenzija je težko pojasniti in je za potrebe vrednotenja oziroma izboljševanja uspešnosti akcij malo uporabna, saj sta si akciji vsebinsko precej različni. Daljšo študijsko mobilnost, primarno namenjeno študentski populaciji, težko primerjamo s krajšimi strokovnimi obiski izobraževalcev in strokovnjakov na področju splošnega izobraževanja.¹⁴ Očitna je tudi razlika v primarnem fokusu vpliva obeh akcij – Erasmus je primarno usmerjen na posameznika, Arion pa na organizacijo. Prav to pa najbrž lahko pojasni razliko. V nadaljevanju bomo namreč pokazali, da organizacije pri večini programskih ciljev zaznavajo večji vpliv kot posamezniki, kar velja tudi za cilj evropska dimenzija.
2. Pri cilju spodbujanje inovativnosti v organizaciji je smiselna interpretacija vsebinsko podobnega para akcij Erasmus in Comenius individualna mobilnost, kjer gre za mobilnosti, primarno namenjeno posameznikovemu strokovnem razvoju. Udeleženci akcije Erasmus ocenjujejo za 0,55 stopnje manjši vpliv kot udeleženci akcije Come-

14. V interpretaciji upoštevamo, da med anketiranimi prevladujejo študenti in da je delež visokošolskega pedagoškega kadra majhen.

nus individualna mobilnost. Razlika je razumljiva in pričakovana. Upoštevati moramo le vsebinski fokus akcije Comenius individualna mobilnost, tj. strokovno spopolnjevanje in dejstvo, da študentska populacija – prevladujoči del udeležencev Erasmus mobilnosti – nima neposredne zveze z inovativnostjo na ravni visokošolskih zavodov. Kljub predstavljeni vsebinski razliki med akcijama menimo, da akcija Erasmus zadovoljivo zasleduje cilje inovativnosti v organizaciji. V luči ciljev lizbonske strategije pa bi bilo treba razmišljati o tem, da so prav študenti neizkoriščen generator in katalizator inovativnosti na organizacijski ravni visokošolskih izobraževalnih zavodov. Ne moremo pa pojasniti velike razlike med akcijama Erasmus in Arion ter Erasmus in Comenius šolska partnerstva, saj bi primerjali akciji, ki se preveč razlikujeta. Vsekakor bi bilo treba tem razmeroma velikim razlikam nameniti dodatno raziskovalno pozornost.

3. Podobno kot pri predhodni primerjavi akcij Erasmus in Comenius individualna mobilnost na področju spodbujanja inovativnosti v organizaciji lahko ugotovimo in vrednotimo tudi pri primerjavi omenjenih akcij na področju kakovosti v izobraževanju.
4. Akcij Erasmus in Comenius šolska partnerstva ne moremo neposredno primerjati, saj je nekajmesečni študij v tujini z vidika intenzivnosti uporabe tujega jezika nekaj drugega kot nekajdnevni obisk v tujini, kjer imajo učitelji (jezikovno gledano) še vedno pretežno »opravka« z lastnimi učenci oziroma dijaki. Kljub neustreznosti primerjave akcij Erasmus in Comenius šolska partnerstva na podlagi izkušenj nacionalne agencije ocenjujemo, da je manjši vpliv pri šolskih partnerstvih razumljiv in da zato težko govorimo o manjši uspešnosti akcije Comenius šolska partnerstva. Vpliv na jezikovnem področju bi bil verjetno večji ob intenzivnejšem in bolj neposrednem individualnem vključevanju vseh učiteljev, udeleženi h v projekt, v vse organizacijske dejavnosti na šoli.
5. Pri pojasnjevanju razlik na področju zagotavljanja enakih možnosti glede na spol pri izobraževanju je smiselno primerjati vpliv akcij Comenius individualna mobilnost in Comenius šolska partnerstva. Akciji sta vsebinsko sorodni, a je treba upoštevati dejstvo, da se vpliv fokusira enkrat na individualno in drugič na organizacijsko raven. Akcija Comenius individualna mobilnost ima za 0,72 stopnje manjši povprečni vpliv kot akcija Comenius šolskih partnerstev. Pojasnilo lahko iščemo v ugotovitvah nacionalne agencije, da se indi-

vidualna mobilnost vsebinsko ne usmerja na področje zagotavljanja enakih možnosti glede na spol. Ugotovljeno stanje bi lahko bilo posledica dejstva, da se teme enakih možnosti glede na spol prav zaradi feminizacije učiteljskega poklica ne obravnavajo tako pogosto kot na poslovnem ali političnem področju. Vsebinska primerjava akcij Comenius šolska partnerstva in Erasmus iz že navedenih razlogov ni smiselna.

6. Podobno primerjavo akcij kot pri predhodni točki – cilju enake možnosti lahko izvedemo tudi na področju spodbujanja medkulturnega zavedanja. Smiselna je primerjava akcije Erasmus in Comenius individualna mobilnost – prva ima za 0,38 stopnje manjši povprečni vpliv. Razliko bi lahko pripisali zrelosti udeležencev glede na to, da so tako študenti kot učitelji v približno enakem obsegu deležni jezikovno-kulturnih priprav na mobilnost. Vrednostno sodbo kot smiselno priporočilo za prihodnji razvoj akcije Erasmus tu težko damo. Vsebinska primerjava akcij Comenius šolska partnerstva in Erasmus ni smiselna.
7. Kot zadnji ostaja cilj raziskovanje skupnih političnih interesov. Za 0,33 stopnje večji zaznan vpliv v akcijah Comenius individualna mobilnost glede na akcijo Erasmus pojasnjujejo razlike v vsebinski naravi akcije in značilnostih udeležencev. Študente, katerih primarni namen je študij v tujini, skupni politični interesi verjetno zanimajo manj kot profesorje, ki so navsezadnje že nekaj let vpeti vsaj v politiko, ki se dotika področja izobraževanja. Razlika v vsebinski naravi oziroma vsebinskem fokusu akcije pojasnjuje tudi za 0,44 stopnje manjši povprečni vpliv v akciji Comenius šolska partnerstva v primerjavi z akcijo Comenius individualna mobilnost. Ker so opažene razlike majhne in pritičejo »bistvu« primerjanih akcij, menimo, da dodatni ukrepi niso potrebni.

Primerjamo lahko tudi akciji Comenius med seboj, saj imata deloma podobne vsebinske usmeritve, ki jih lahko opredelimo kot izmenjava izobraževalnih (kurikularnih) praks. Akciji Comenius imata nekaj skupnih programskih ciljev, ki jih do zdaj še nismo opazovali. Akcija Comenius individualna mobilnost ima glede na akcijo Comenius šolska partnerstva v povprečju večji vpliv pri cilju spodbujanje poklicnega razvoja udeležencev (0,38 stopnje). Nasprotno je zaznati večji vpliv končnih uporabnikov šolskih partnerstev pri integraciji in reintegraciji dijakov s posebnimi potrebami (0,63 stopnje). Razlago gre iskati v razlikah temeljnega

vsebinskega poudarka obeh akcij. Individualna mobilnost odseva pretežno interese posameznega učitelja, ki so vsaj v določeni meri vezani na poklicni razvoj. Hkrati je poklicni razvoj eden od poglobitvenih namenov akcije Comenius individualna mobilnost. Nasprotno se vprašanje integracije dijakov s posebnimi potrebami bolj kot na posameznikov individualni interes navezuje na politiko šole. Je pa res, da prave integracije dijakov s posebnimi potrebami ni mogoče doseči brez aktivnega, zaveznega izvajanja na ravni posameznega učitelja.

Po analogiji primerjave vsebinsko podobnih akcij lahko primerjamo tudi akcije različnih programov, seveda pri ciljeh, ki so skupni akcijam v primerjavi. V ta namen smo hoteli primerjati akcijo Arion in študijske obiske CEDEFOP. Žal primerjava ni bila mogoča, saj zaradi nizkih frekvenc ni bila izpolnjena predpostavka o homogenosti varianc.

Razlike v percepciji vpliva med različnimi skupinami končnih upravičencev

V tem sklopu ugotavljamo, ali se percepcije vpliva akcij pri programskih ciljeh razlikujejo med različnimi skupinami končnih uporabnikov. Pri tem nas zanima, katera so tista področja, opredeljena s programskimi cilji, pri katerih se razlike pojavljajo. Ob pojasnjevanju in vrednotenju izhajamo iz že predstavljene logike, da lahko pojasnujemo razlike med različnimi skupinami končnih uporabnikov le znotraj podobnih akcij. Samo tako lahko ob odsotnosti (statističnega ali eksperimentalnega) preverjanja kredibilno ocenimo, v kolikšni meri so zaznane razlike posledica razlik med končnimi uporabniki in v kolikšni meri posledica specifik akcij: temeljnega mehanizma akcije (mobilnost, projekti), vsebinskih poudarkov, ciljne skupine. Primerjava zaznav vpliva različnih skupin končnih upravičencev omogoča presojo odzivnosti posameznih akcij. Pri presoji odzivnosti ugotavljamo, ali se programska intervencija ustrezno usmerja na potrebe ciljne skupine akcije oziroma programa, in s tem postavljamo primerna izhodišča za nadaljnji razvoj programov oziroma akcij.

V nadaljevanju najprej opazujemo razlike med zaznavami organizacij in zaznavami posameznikov. Nato pri organizacijah iščemo razlike glede na to, iz katere regiji organizacije prihajajo, glede na njihov pretežni vir sredstev, število vseh redno zaposlenih, število zaposlenih, ki se ukvarjajo z (mednarodnim) projektnim delom, in število akcij, v katerih je organizacija do zdaj sodelovala. Razlike opazujemo pri ciljeh, ki so skupni akcijam, v katere so bile organizacije vključene: evropska dimenzija, do-

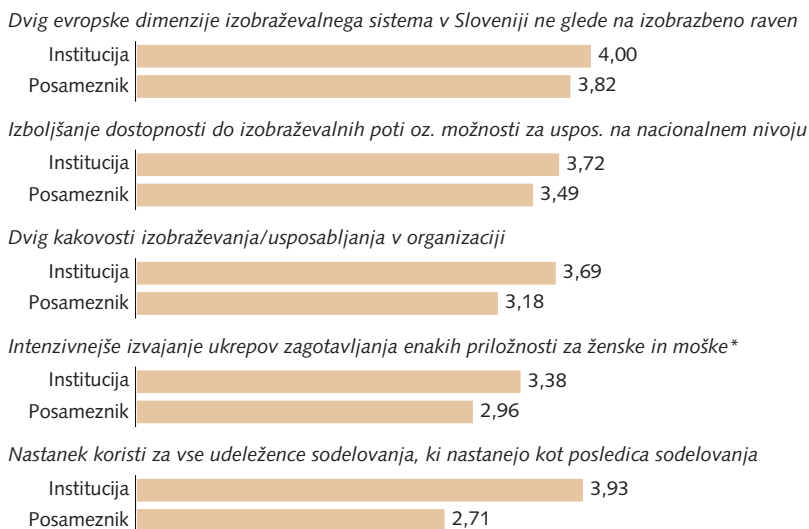
stopnost, kakovost, enake priložnosti in sodelovanje. Pri posameznikih pa lahko opazujemo razlike med moškimi in ženskami, različnimi starostnimi skupinami, v času, ki je pretekel od zadnje udeležene akcije, v številu že udeleženih akcij, med različnimi stopnjami dosežene izobrazbe, v formalnem statusu na trgu dela in med različnimi skupinami posameznikov glede na družbeno-ekonomski položaj. Programski cilji, skupni akcijam, v katerih so bili udeleženi posamezniki, so: evropska dimenzija, inovativnost v organizaciji, dostopnost, kakovost, učenje evropskih jezikov, medkulturno zavedanje, zagotavljanje enakih priložnosti, razumevanje in solidarnost ter sodelovanje. V tem sklopu obravnavamo tudi razlike, ki nastajajo pri vplivanju programa na dvig izobrazbenega in družbeno-ekonomskega položaja.

Ob začetku analize vpliva evalviranih evropskih programov smo predpostavili, da se pri anketiranju lastne ocene ne razlikujejo od ocen drugega (glej poglavje »Uspešnost programov Socrates II in Leonardo da Vinci II v Sloveniji« na str. 51). Za potrebe preverjanja te predpostavke smo primerjali povprečne ocene vplivov, kot jih zaznavajo organizacije, in povprečne ocene vplivov, kot jih zaznavajo posamezniki. Seveda lahko tovrstno primerjavo opravimo le ob upoštevanju prvega izhodišča vrednotenja: programski cilji so glede na vlogo enakovredni in težišče vpliva akcije se ne razlikuje med organizacijo, posameznikom in nacionalno ravno (več o tem v poglavju 2.2).

Tako lahko opazujemo razlike le po tistih programskih ciljeh, ki so skupni omenjenima skupinama končnih upravičencev, ne glede na to, v katerem programu ali akciji so bili udeleženi:

- evropska dimenzija oziroma vpliv na dvig evropske dimenzije izobraževalnega sistema v Sloveniji ne glede na izobrazbeno raven,
- dostopnost oziroma vpliv na izboljšanje dostopnosti do izobraževalnih poti oziroma možnosti za usposabljanje na nacionalni ravni,
- kakovost oziroma vpliv na dvig kakovosti izobraževanja in/ali usposabljanja v organizaciji,
- enake priložnosti oziroma vpliv na intenzivnejše izvajanje ukrepov za zagotavljanje enakih priložnosti za ženske in moške na področju izobraževanja,
- sodelovanje oziroma vpliv na nastanek koristi za vse udeležence sodelovanja, ki nastanejo kot posledica sodelovanja.

Organizacije v povprečju zaznavajo statistično značilen večji vpliv programov v primerjavi z zaznavami posameznikov pri vseh analiziranih

SLIKA 3.8 Primerjava ocen vplivov posameznikov in organizacij (povprečne ocene vpliva; 1 – ni vpliva, 2 – zelo majhen, 3 – majhen, 4 – velik, 5 – zelo velik vpliv; * na področju izobraževanja)

ciljih: evropska dimenzija, dostopnost, kakovost, zagotavljanje enakih možnosti in sodelovanje.¹⁵ Razlike med zaznavami vpliva organizacij in posameznikov prikazuje slika 3.8. Razlike med povprečji so relativno majhne pri ciljnih evropska dimenzija, spodbujanje učinkov sodelovanja in izboljšanje dostopnosti – približno 0,2 stopnje na petstopenski ocenjevalni lestvici. Večja razlika se pojavi pri cilju zagotavljanje enakih priložnosti (0,4 stopnje) in pri cilju kakovost (0,51 stopnje). Pojasnitev ugotovljenih razlik v okviru prej zapisane predpostavke vrednotenja je težavna oziroma skoraj nemogoča. V primerjavi namreč izenačujemo akcije, ki se razlikujejo glede mehanizma (mobilnost, projekti), vsebinskih poudarkov, ciljne skupine. Zato ob odsotnosti (statističnega ali eksperimentalnega) preverjanja ne moremo oceniti, v kolikšni meri so zaznane razlike posledica percepcij posameznikov oziroma organizacij in v kolikšni meri posledica specifik akcij. Če se spet vrnemo na predstavljeno izhodišče vrednotenja, lahko kljub temu ugotovimo, da se vpliv in posledično učinki akcij oziroma programov močnejše kažejo na ravni organizacij kot pri posameznikih – udeležencih. Menimo, da je vprašanje

15. Evropska dimenzija $F(1,523) = 6,15, p < 0,013$; dostopnost $F(1,512) = 5,26, p < 0,23$; kakovost $F(1,516) = 27,09, p < 0,001$; zagotavljanje enakih možnosti $F(1,476) = 11,65, p < 0,002$; sodelovanje $F(1,516) = 5,90, p < 0,016$.

3 | Učinek evropskih programov

SLIKA 3.9 Pretežni vir financiranja in vpliv na področju enakih možnosti (povprečne ocene vpliva; 1 – ni vpliva, 2 – zelo majhen, 3 – majhen, 4 – velik, 5 – zelo velik vpliv)

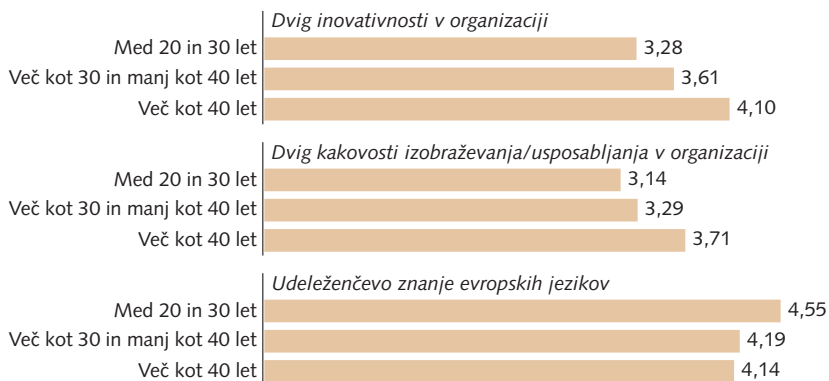
težišča vpliva in učinkov akcije z vidika uspešnosti in učinkovitosti programov izjemno pomembno in si v prihodnje zasluži posebno raziskovalno pozornost.

Glede na število polno zaposlenih¹⁶ med organizacijami ni zaznati pomembnih razlik v ocenah vpliva na izbrane programske cilje. Enako velja za razlike glede števila koordinatorjev pri projektih Evropske unije in glede števila uporabnikov storitev organizacije. Preseneča le ugotovitev, da število akcij, ki se jih je organizacija do zdaj udeležila, ne igra pomembne vloge pri tem, kako močan učinek akcij organizacije zaznavajo. Predvidevali smo namreč, da bodo organizacije, ki se pogosteje vključujejo v evropske programe izobraževanja in usposabljanja, bolj ciljno naravnane v izkoriščenje učinkov evropskih izobraževalnih programov. Edina zaznana razlika se tako pojavlja med organizacijami, ki se financirajo pretežno na trgu, in organizacijami, ki se financirajo pretežno iz javnih virov. Organizacije, ki se financirajo pretežno iz javnih sredstev, zaznavajo večji vpliv programov Evropske unije na povečanje enakih možnosti, kot pa organizacije, ki se financirajo pretežno na trgu.¹⁷ Razlika v povprečni oceni vpliva znaša skoraj 0,5 stopnje na petstopenjski ocenjevalni lestvici (slika 3.9), pri čemer je bil vpliv akcije statistično izločen. Kljub večkratnim poskusom omenjene razlike nismo uspeli pojasniti, zato smo se vzdržali tudi njenega vrednotenja. Vsekakor pa smo odkrili novo področje, ki mu bo treba v prihodnje posvetiti izdatno raziskovalno pozornost.

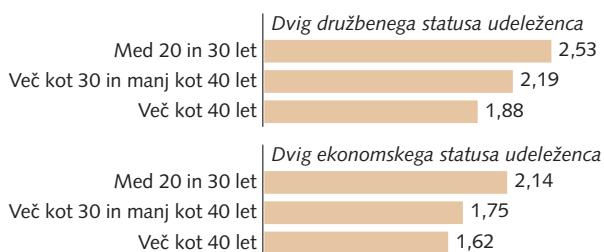
Pri posameznikih smo lahko opazovali razlike glede na njihove demografske lastnosti. Seveda se pri interpretaciji in vrednotenju razlik omejemo na vsebino akcij, v katere so bili anketirani posamezniki vključeni: Erasmus in Comenius individualna mobilnost. S tem dopolnjujemo in potrjujemo že zapisane ugotovitve primerjave evalviranih akcij. Pred analizo starostnih razlik med posamezniki in njihovo percepcijo o vplivu programov na programske cilje smo posameznike razvrstili v naslednje starostne razrede: »med 20 in 30 let«, »več kot 30 in manj kot 40

16. V skladu z opredelitvijo SURS.

17. $F(1,93) = 3,821, p < 0,034$.

SLIKA 3.10 Starostne skupine udeležencev in razlike v zaznanem vplivu 1 (povprečne ocene vpliva; 1 – ni vpliva, 2 – zelo majhen, 3 – majhen, 4 – velik, 5 – zelo velik vpliv)

SLIKA 3.11 Starostne skupine udeležencev in razlike v zaznanem vplivu 2 (povprečne ocene vpliva; 1 – zelo majhen, 2 – majhen, 3 – velik, 4 – zelo velik vpliv)

let« ter »več kot 41 let«. Naj opozorimo, da so bili najmlajši anketiranci stari 20 let. Analiza je pokazala, da se ocene med navedenimi starostnimi razredi statistično značilno razlikujejo pri naslednjih programskih ciljih: inovativnost v organizaciji, kakovost v izobraževanju, učenje evropskih jezikov, dvig družbenega statusa udeleženca in dvig ekonomskega statusa posameznika¹⁸ (slika 3.10 in slika 3.11).

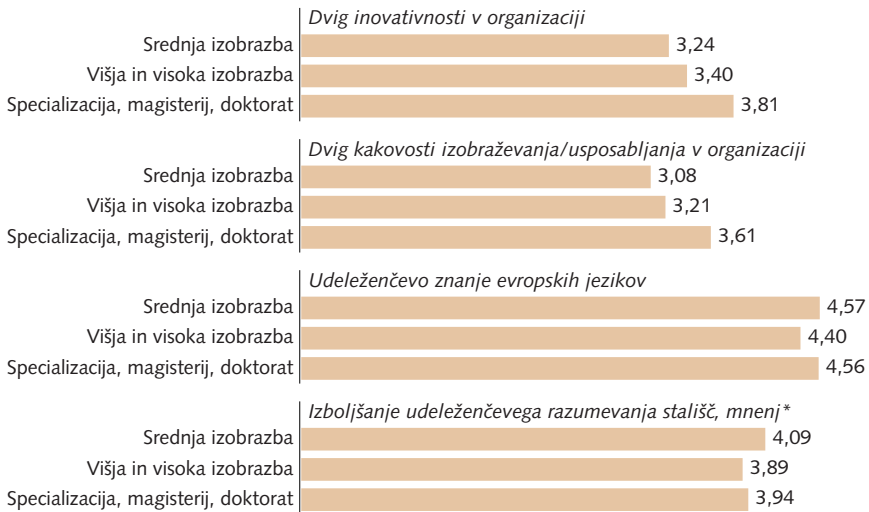
Statistično značilne razlike se pojavljajo med naslednjimi starostnimi skupinami. Posamezniki v starosti od 20 do 30 let ocenjujejo v povprečju za 0,57 stopnje manjši vpliv programov na dvig kakovosti v izobraževanju kot starejši od 41 let. Udeleženci, stari od 20 do 30 let, ocenjujejo v pri-

18. Inovativnost pri razvoju izobraževalnih praks: $F(2,413) = 6,53, p < 0,003$; kakovost v izobraževanju: $F(2,410) = 3,49, p < 0,032$; učenje evropskih jezikov: $F(2,420) = 6,02, p < 0,004$; dvig družbenega statusa udeleženca posameznika: $F(2,397) = 4,97, p < 0,007$; dvig ekonomskega statusa udeleženca posameznika: $F(2,393) = 4,22, p < 0,016$.

merjavi s starejšimi od 41 let povprečno za 0,82 stopnje manjši vpliv programov na dvig inovativnosti v organizaciji. Majhne, a značilne razlike se pojavljajo tudi pri ocenah vpliva na cilj učenja tujih jezikov. Najmlajša skupina zaznava v povprečju za 0,36 stopnje večji vpliv kot tisti v srednjem starostnem razredu (31–40 let). Statistično značilna je tudi razlika v percepciji vpliva programov na dvig družbenega statusa posameznika. Najmlajša starostna skupina ocenjuje ta vpliv v povprečju za 0,65 stopnje više kot najstarejša starostna skupina. Podobne razlike se pojavljajo tudi pri vplivu na dvig ekonomskega statusa posameznika. Tu je ocena vpliva najmlajše starostne skupine v povprečju za 0,52 stopnje višja v primerjavi z oceno najstarejše starostne skupine.

Ocenjujemo, da so opažene razlike med starostnimi razredi pri vplivu na dvig kakovosti, inovativnost in znanje tujih jezikov pretežno izraz specifik udeležencev akcij Erasmus in Comenius ter posledično vsebinskih značilnosti obeh akcij. V akciji Erasmus prevladujejo študenti, ki opravijo del študija v tujini, le manjši delež je zaposlenih v visokošolskih izobraževalnih organizacijah. Akcija Comenius individualna mobilnost je primarno namenjena pedagoškemu in bodočemu pedagoškemu kadru oziroma njihovi strokovni rasti. Erasmus je tako po vplivu in učinkih primarno naravnano na posameznika, v nasprotju z akcijo Comenius individualna mobilnost, katere vpliv in učinki so usmerjeni tudi na posameznika, a se tesno navezujejo na primarno funkcijo in dejavnost šole (organizacije) – tj. pedagoško delo. Pri študentih, katerih primarna skrb je študij, kakovost in inovativnosti nimata tako velike vloge kot na primer pri udeležencih akcije Comenius individualna mobilnost, ki so večinoma zaposleni v okolju, kjer se od njih zahtevajo kakovostno pedagoško delo in inovativne pedagoške metode, čemur so akcije primarno namenjene. Navedeno pojasnjuje večji vpliv, ki ga zaznavajo udeleženci, starejši od 41 let, na področju spodbujanja kakovosti in na področju spodbujanja inovativnosti v organizaciji.

Majhno razliko v oceni vpliva na področju učenja tujih jezikov bi lahko pojasnili s tem, da v akciji Erasmus prevladujejo mladi študenti, katerih mobilnost traja najmanj tri mesece. Starejši od 41 let so vsi razen enega udeleženci akcije Comenius individualna mobilnost, ki traja največ šest tednov. Daljše bivanje v tujini pa nedvomno kaže v boljšem jezikovnem znanju. Z vidika vrednotenja primernosti primerjanih akcij ugotavljamo, da Comenius individualna mobilnost primerno naslavlja potrebe pedagoškega kadra na področju kakovosti in inovativnosti v šoli. Ob predpostavki, da so programski cilji enako pomembni ne glede

SLIKA 3.12 Izobrazba udeležencev in razlike v zaznanem vplivu (povprečne ocene vpliva; 1 – ni vpliva, 2 – zelo majhen, 3 – majhen, 4 – velik, 5 – zelo velik vpliv; * in občutkov drugih posameznikov znotraj EU)

na akcijo, lahko pri ciljnih kakovost in inovativnost z vidika primernosti problematiziramo akcijo Erasmus oziroma njene programske cilje.

Večji vpliv na mlajše udeležence pri dvigu njihovega socialnega in ekonomskega statusa pojasnjujemo kot prevladujoč izraz zaznav študentov, vključenih v akcijo Erasmus. Mladi – študenti si v primerjavi s starostno skupino starejših od 41 let še vzpostavljajo svoj socialni in ekonomski položaj, zato v večji meri razumejo in izrabljajo akcijo Erasmus za vertikalno družbeno mobilnost. S tega vidika je Erasmus primeren mehanizem za promocijo družbenega statusa mladih. Navedbe držijo v manjši meri tudi za ekonomski status. Omenjeni tematiki zaradi pomembnosti v nadaljevanju namenjamo ločeno poglavje.

Pri opazovanju razlik med udeleženci z različnimi izobrazbenimi ravni smo standardno devetstopenjsko lestvico dosežene stopnje izobrazbe, uporabljeno v anketi o delovni sili v letih 2005–2006, preoblikovali v naslednje razrede: »srednja ali nižja izobrazba«, »višja in visoka izobrazba« ter »spec., mag., dr.«. Te izobrazbene skupine se statistično značilno razlikujejo pri ciljnih inovativnost v organizaciji, kakovost v izobraževanju, učenje tujih jezikov ter razumevanje in solidarnost med prebivalci Evropske unije¹⁹ (slika 3.12). Razlike nastopajo med naslednjimi

19. Razvoj izobraževalnih praks $F(2,413) = 4,67, p < 0,011$; kakovost v izobraževanju:

izobrazbenimi skupinami. Posamezniki s srednjo ali nižjo izobrazbo zaznavajo v povprečju za 0,57 stopnje manjši vpliv evalviranih akcij na spodbujanje inovativnosti v organizaciji kot posamezniki s specializacijo ali višjo izobrazbo. Podobno zaznavajo posamezniki s srednjo ali nižjo izobrazbo v povprečju za 0,58 stopnje manjši vpliv programov na kakovost v izobraževanju glede na posameznike s specializacijo ali višjo izobrazbo. Značilna, a manj očitna razlika se pojavlja pri cilju učenje evropskih jezikov med tistimi s srednjo ali nižjo izobrazbo in tistimi z višjo ali visoko izobrazbo. Slednji zaznavajo glede na skupino z nižjo stopnjo izobrazbe za 0,15 stopnje manjši vpliv programov na učenje evropskih jezikov in za 0,19 stopnje manjši vpliv na dvig razumevanja in solidarnosti med prebivalci. Predstavljene razlike pri ciljnih dvig inovativnosti in kakovosti v organizaciji ter dvig znanja evropskih jezikov razumemo – podobno kot v predhodnem sklopu – kot izraz specifik udeležencev akcij Erasmus in Comenius ter posledično vsebinskih značilnosti obeh akcij.

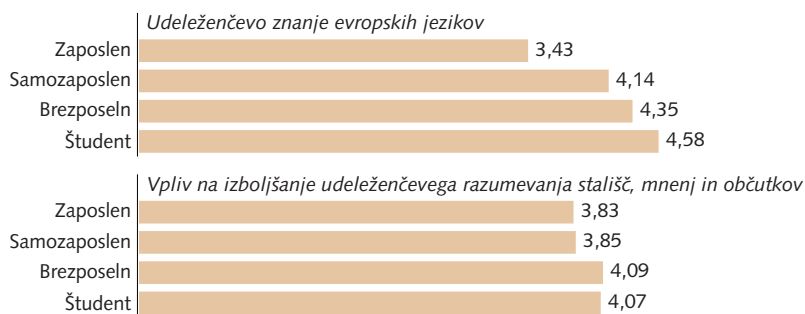
Teže pojasnljiv je statistično značilen manjši povprečni vpliv, ki ga zaznavajo tisti z višjo in visoko izobrazbo v primerjavi s tistimi z doseženo srednjo izobrazbo. Ker ocenjujemo, da so za razliko »krivi« dejavniki, ki jih z raziskavo nismo zajeli, puščamo interpretacijo in vrednotenje te razlike za prihodnje evalvacijske študije. Res je tudi, da je obravnavana razlika tako majhna, da jo pri interpretaciji in vrednotenju lahko preprosto zanemarimo.

Pri primerjavi skupin uporabnikov glede na njihov formalni poklicni status smo opazovali naslednje skupine: zaposlene, samozaposlene, brezposelne ter študente. Med omenjenimi skupinami se pojavljajo statistično značilne razlike pri naslednjih programskih ciljnih: učenje tujih jezikov in razumevanje ter solidarnost med prebivalci Evropske unije²⁰ (slika 3.13). Samozaposleni v primerjavi s študenti v povprečju zaznavajo za 0,44 stopnje manjši vpliv programov pri cilju učenje tujih jezikov. Zaposleni v primerjavi s študenti zaznavajo v povprečju za 0,24 ocene manjši vpliv programov na cilj razumevanje in solidarnost med prebivalci Evropske unije.

Majhno razliko v zaznavi vpliva pri cilju razumevanje in solidarnost lahko iščemo v razlikah med ciljnimi skupinami akcij. Udeleženci ak-

$F(2,410) = 3,88, p < 0,022$; učenje tujih jezikov: $F(2,420) = 3,35, p < 0,037$; razumevanje in solidarnost med prebivalci Evropske unije: $F(2,416) = 3,32, p < 0,038$.

20. Učenje tujih jezikov: $F(3,417) = 3,92, p < 0,010$; razumevanje in solidarnost med prebivalci Evropske unije: $F(3,413) = 2,79, p < 0,041$.

SLIKA 3.13 Položaj na trgu dela in razlike v zaznanem vplivu (povprečne ocene vpliva; 1 – ni vpliva, 2 – zelo majhen, 3 – majhen, 4 – velik, 5 – zelo velik vpliv; * drugih posameznikov znotraj EU)

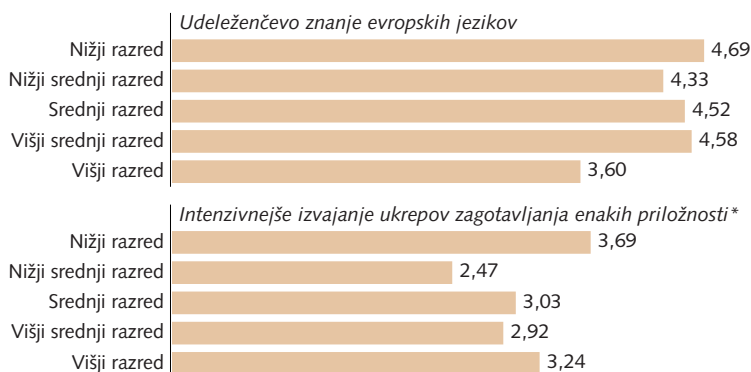
cije Erasmus so tako študenti kot zaposleni na visokošolskih izobraževalnih zavodih. Izkazalo se je, da je povprečna ocena zaposlenih na visokošolskih izobraževalnih zavodih zelo podobna oceni zaposlenih v šolah – udeležencev akcije Comenius individualna mobilnost. Menimo, da uspejo študenti zaradi daljših mobilnosti in tesnejše vpetosti v tuje okolje bolje razviti razumevanje in sprejemanje drugačnih stališč, mnenj in občutkov. Razliko v vplivu na jezikovnem področju pa bi glede na izkušnje nacionalne agencije verjetno potrdile primerjalno krajše mobilnosti in drugačen namen udeležbe samozaposlenih v primerjavi s študenti. V skupino samozaposlenih namreč spadajo izredni študenti, ki teže najdejo čas za daljšo mobilnost.

Opazovanje razlik v zaznavah vpliva akcij med skupinami udeležencev glede na družbeni položaj kaže na razlike pri naslednjih programskih ciljih: znanje evropskih jezikov in enake možnosti na področju izobraževanja za moške in ženske (slika 3.14). Pokazale so se tudi razlike glede na zaznani vpliv na dvig družbenega statusa udeleženca in dvig ekonomskega statusa udeleženca²¹ (slika 3.15).

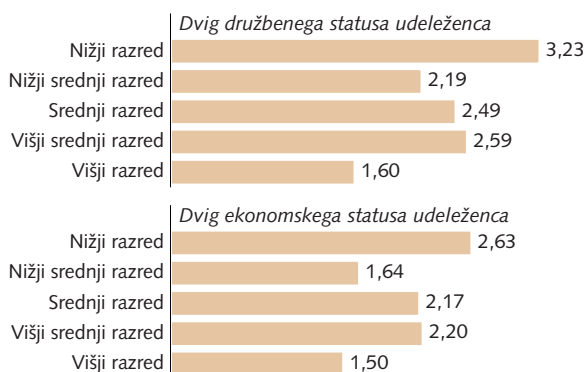
Posamezniki, ki so se opredelili kot višji družbeni razred, ocenjujejo glede na udeležence iz višjega srednjega razreda v povprečju za 0,83 stopnje manjši vpliv akcij na znanje evropskih jezikov. Tisti iz nižjega družbenega razreda ocenjujejo v primerjavi z nižjim srednjim razredom za 1,22 stopnje večji vpliv na področju zagotavljanja enakih možnosti v izobraževanju glede na spol. Podobna, a manj izrazita razlika se pojavlja

21. Znanje evropskih jezikov: $F(4,418) = 3,19, p < 0,015$; enake možnosti: $F(4,378) = 3,64, p < 0,007$; dvig družbenega statusa udeleženca: $F(4,395) = 4,08, p < 0,004$; dvig ekonomskega statusa udeleženca: $F(4,391) = 4,70, p < 0,002$.

3 | Učinek evropskih programov

SLIKA 3.14 Družbeni razredi in razlike v zaznanem vplivu 1 (povprečne ocene vpliva; 1 – ni vpliva, 2 – zelo majhen, 3 – majhen, 4 – velik, 5 – zelo velik vpliv; * za ženske in moške na področju izobraževanja)

SLIKA 3.15 Družbeni razredi in razlike v zaznanem vplivu 2 (povprečne ocene vpliva; 1 – zelo majhen, 2 – majhen, 3 – velik, 4 – zelo velik vpliv)

med srednjim razredom in nižjim srednjim razredom, ki zaznava v povprečju za 0,56 stopnje večji vpliv.

Razlike pri cilju izboljšanje znanja evropskih jezikov pojasnjujemo na podlagi rezultatov dodatne statistične analize.²² Višji srednji razred predstavljajo pedagoški kader, udeležen v akciji Comenius individualna mobilnost,²³ ter študenti premožnejših družin. Višji razred tvorijo študenti akcije Erasmus in dva pedagoga akcije Comenius individualna mobilnost. Omenjena razlika se pojavlja zaradi zelo nizkega zaznanega vpliva

22. Uporaba večdimenzionalnih kontingenčnih tabel in bivariatne analize variance.

23. Na podlagi pričakovanih frekvenc v kontingenčni tabeli status – akcija oziroma na podlagi bivariatne analize variance.

dveh pedagogov udeležencev akcije Comenius individualna mobilnost. To pomeni tudi, da je kakršno koli vrednotenje te razlike skoraj nesmiselno.

Podobna skrivnostna razlika se pojavlja pri cilju zagotavljanje enakih možnosti znotraj področja izobraževanja za moške in ženske. Analiza je pokazala, da tudi vključitev dodatnih spremenljivk (spol, status na trgu dela, akcija, starost) ne more pojasniti te razlike. Razlika v zaznavi vpliva na področju zagotavljanja enakih možnosti za zdaj še nima zadovoljive razlage in ji bo v prihodnosti namenjena dodatna raziskovalna pozornost.

Nižji razred ocenjuje v primerjavi z nižjim srednjim razredom v povprečju za 1,13 stopnje večji vpliv evalviranih akcij na dvig družbenega statusa posameznika. Pri vplivu na dvig ekonomskega statusa pa se pojavljajo značilne razlike med nižjim srednjim razredom na eni strani ter srednjim in višjim srednjim razredom na drugi. Posamezniki nižjega srednjega razreda ocenjujejo v povprečju za 0,53 stopnje manjši vpliv kot tisti iz srednjega razreda. Glede na višji srednji razred pa znaša ta razlika 0,57 stopnje.

Pri poskusu pojasnitve vpliva evalviranih akcij na dvig ekonomskega in družbenega položaja je treba v prvem koraku izpostaviti nizke ocene udeležencev iz nižjega srednjega razreda. Pri vplivu na družbeni status so te statistično značilno nižje od ocen udeležencev nižjega razreda, pri vplivu na ekonomski status pa od ocen srednjega in višjega srednjega razreda.

Podrobna analiza²⁴ je pokazala, da k nižji oceni nižjega srednjega družbenega razreda prispevajo zaposleni akcije Erasmus, učitelji akcije Comenius individualna mobilnost in dva brezposelna udeleženca akcije Erasmus. Naj opozorimo še na razhajanja v ocenah različnih starostnih skupin, pri čemer so ta v nižjem srednjem razredu manjša pri mlajših od 31 let. Opažena razlika v vplivu na dvig družbenega statusa udeleženca torej ni povezana z vsebinskimi specifikami akcije ali značilnostmi ciljne skupine akcije. Skoraj identična opažanja pojasnjujejo tudi nižje ocene nižjega srednjega razreda udeležencev v primerjavi s srednjim in višjim srednjim razredom.

Predvidevamo, da gre v obeh primerih predvsem za mlade, ki so se po opravljeni mobilnosti zaposlili. Verjetno so se jim visoka pričakovanja razblinila ob prvi zaposlitvi, ki je po navadi nizko plačana in vezana

24. Uporaba večdimenzionalnih kontingenčnih tabel in bivariatne analize variance.

na manj zahtevna in »manj prestižna« dela. Ti rezultati tako rušijo hipotetično predstavo, da nižji kot je družbeni razred udeleženca, več lahko udeležba prispeva k dvigu njegovega družbenega in ekonomskega statusa, in nasprotno. Opozoriti je treba tudi na razliko v povprečni oceni družbenega in ekonomskega statusa, ki jasno kaže na to, da sodelovanje v akcijah prispeva bolj k dvigu družbenega kot pa ekonomskega statusa udeleženca.

Ocenjujemo, da evalvirane akcije – predvsem Erasmus – pomembno prispevajo k dvigu družbenega in ekonomskega statusa. To velja predvsem za najmlajšo skupino udeležencev, ki »dominira« akciji Erasmus in prihaja v relativno večjem obsegu iz nižjih družbenih razredov. Ob poskusu vrednotenja koristnosti evalviranih akcij mobilnosti lahko zapišemo, da akcija koristi študentom pri gradnji samozavesti in morda vzpostavitvi družbenega položaja med vrstniki. Ob zaposlitvi pa navadno sledi trenutek streznitve. Akcije mobilnosti so s tega vidika primeren mehanizem, ki pa žal ne more pomembneje vplivati na razmere na trgu dela, kar posredno pomeni, da se v okviru Erasmusu dobro uresničuje načelo in cilj programa – zasledovanje enakosti in vzpostavljanje pogojev za enake možnosti sodelovanja vseh.

4

Raziskovalni okvir študije in uporabljene raziskovalne metode

V tem poglavju predstavljamo raziskovalni okvir in raziskovalne metode, na katerih temelji študija. Hkrati podajamo kritičen pogled na uporabljeni metodologijo, pri čemer se omejujemo na vprašanje veljavnosti dobljenih rezultatov.

Raziskovalni okvir in postopek izvajanja študije se naslanja evalvacijski pristop, ki ga literatura (Rossi, Freeman in Lipsey 2004; Patton 1997; Fitzpatrick, Sanders in Worthen 2004) označuje kot programske evalvacije. Pri načrtovanju in izvajanju študije smo upoštevali tudi splošna načela in postopke raziskovanja v družboslovju (Bachman in Schutt 2007; Babbie 2007; Toš 1988). Naj ob tem spet poudarimo, da smo v skladu s fokusiranjem evalvacije (Patton 1997) posebno pozornost namenili vključevanju deležnikov v vse faze raziskovalnega procesa, saj smo od vsega začetka želeli, da bodo rezultati študije veljavni in seveda uporabljeni. V ta namen so bili oblikovani projektna skupina, virtualna pisarna in projektni odbor, delovna skupina pa se je zavezala, da bo izsledke evalvacijske študije objavila v strokovnih revijah.

Primarni cilj evalvacije – tj. ocena učinkov programov Socrates II in Leonardo da Vinci II – je bil že od samega začetka velik raziskovalni izziv. Veljavno ocenjevanje vpliva in posledično učinkov programov praviloma zahteva vsaj kvaziekperimentalni ali eksperimentalni raziskovalni pristop (Rossi, Freeman in Lipsey 2004), kar pa v danih okoliščinah ni bilo mogoče. Evalvacija je potekala retrospektivno oziroma v ex-post kontekstu, brez možnosti spremljanja ali manipuliranja s količino dejanske programske intervencije, ki so je bili deležni končni upravičenci akcij. Razpoložljivi podatki o končnih upravičencih pa tudi niso omogočali oblikovanja kontrolne skupine končnih upravičencev, ki ni bila deležna programske intervencije. Prav tako ni bilo mogoče, da bi pred udeležbo v akciji in po njej merili mnenja in stališča končnih uporabnikov na področjih, opredeljenih s programskimi cilji. Dodaten problem je pomenilo dejstvo, da je bilo evalviranih veliko različnih akcij, ki sicer zasledujejo skupne programske cilje, a imajo različne vsebinske poudarke in različne končne upravičence. Merjenje s programskimi cilji opredeljenih vplivov

in njihovih učinkov bi v tem primeru pomenilo merjenje prisotnosti oziroma odsotnosti zares velikega števila posledic programske intervencije. To bi pravzaprav onemogočilo kvantitativen poskus oceniti učinke na nacionalni ravni.

Te omejitve so nas prisilile k razmišljanju o uporabi evalvacijskih metod za spremljanje rezultatov oziroma neposrednih učinkov programske intervencije, ki jih literatura označuje z »*outcome monitoring*« (Rossi, Freeman in Lipsey 2004) oziroma »*programme outcome performance monitoring*« (Martin in Kettner 1996). Ob tem smo se dodatno omejili na uporabo in prilagoditev principa merjenja zadovoljstva končnih upravičencev s poljubno storitvijo. Prilagoditev je bila izvedena v smeri merjenja percepcije vpliva, ki ga je imela evalvirana akcija na končnega upravičenca. Učinki evalviranih akcij pa so bili ocenjeni in ovrednoteni na podlagi izmerjenih zaznav vpliva. Zanimalo nas je, kako končni upravičenci ocenjujejo vpliv sodelovanja v evalviranih akcijah na tista področja osebnega oziroma organizacijskega življenja, ki jih opredeljujejo programski cilji evalviranih akcij.

Princip spremljanja neposrednih učinkov in vpliva programske intervencije z enostavnimi numeričnimi kazalci (angl. *direct numeric counts*) ni bil uporabljen. Zaradi velikega števila evalviranih akcij, ki sicer zasledujejo veliko število skupnih programskih ciljev, a potekajo in se izvajajo v različnih kontekstih, smo se odločili, da je opredelitev numeričnih kazalcev, ki bi neposredno kazali na dejanski učinek in deloma na vpliv programske intervencije, nesmiselna.

Predstavljeni raziskovalni okvir je torej omejen s kakovostjo merjenja vpliva. Dodatno težavo pomeni odsotnost jasnih standardov, glede na katere bi lahko vrednotili ugotovljene vplive. V tej točki za potrebe presojanja uporabljamo merila kakovosti nacionalne agencije, oblikovana na podlagi vsakodnevne prakse in aktualne širše politične usmeritve na evropski ravni v obdobju 2000–2006 (lizbonska strategija, memorandum Evropskih skupnosti o vseživljenjskem izobraževanju, pet evropskih mejnikov razvoja področja izobraževanja in usposabljanja do leta 2010, izobraževanje in usposabljanje do leta 2010, Common Quality Assurance Framework (CQAF), resolucija, ki zavezuje države članice Evropske unije k pripravi akcijskega načrta mobilnosti na nacionalni ravni in na ravni Evropske unije, priporočilo o mobilnosti študentov, oseb, ki se usposabljujejo, prostovoljcev, učiteljev in trenerjev/mentorjev v okviru Skupnosti, nacionalni program razvoja visokega šolstva, resolucija o nacionalnem izobraževanju odraslih v Republiki Sloveniji do leta 2010, dr-

žavni razvojni program Republike Slovenije 2001–2006). Tretjo omejitev raziskave vidimo v zavestnem osredotočenju na programske cilje evalviranih akcij. Predstavljeni raziskovalni okvir tako še vedno ponuja le »tunelski pogled«, saj ignorira druge učinke evalviranih akcij, ki niso zajeti v programskih ciljeh. Vseh naštetih omejitev se dobro zavedamo. Predstavljena raziskava – predvsem pa raziskovalni pristop – navsezadnje pomeni začetni poskus merjenja učinkov evropskih programov izobraževanja in usposabljanja v Sloveniji in tako postavlja Slovenijo ob bok redkim evropskim državam, kjer je to že bilo izvedeno. V zadnjem poglavju podrobneje predstavljamo ukrepe in izboljšave, ki bi ob nadaljnjem razvoju sistema za spremljanje učinkov pretežno odpravili navedene primanjkljaje.

Naslednje poglavje namenjamo predstavitvi razvoja uporabljenega instrumenta za merjenje učinka.

4.1 Razvoj instrumenta in postopek za merjenje učinka

Percepcije o učinku evalviranih programov na posameznike in organizacije smo merili s spletnim anketnim vprašalnikom. Odločitvi je botrovala predvsem že opisana narava raziskovalnega problema. Poleg tega je naročnik del komunikacije z uporabniki in partnerskimi organizacijami redno izvajal po elektronski pošti, tako da je bil zagotovljen dostop do elektronskih naslovov relevantnih končnih upravičencev in partnerskih organizacij. V nadaljevanju predstavljamo proces oblikovanja anketnega vprašalnika, zajem podatkov in analizo dobljenih podatkov. Pri tem izpostavljamo predpostavke in omejitve izbranega postopka.

V prvem koraku smo se osredotočili na oblikovanje strukture programskih ciljev. Splošni programski cilji programa Leonardo da Vinci II so zapisani v sklepu sveta EU z dne 26 april 1999 (Council of the European Union 1999) in v sklepu evropskega parlamenta z dne 24. januarja 2000 (European Parliament and the Council 2000) za program Socrates II. Za strukturo programskih ciljev je značilno, da posamezne akcije znotraj programa v celoti prevzemajo splošne cilje matičnega programa, ob tem da ima vsaka akcija zase tudi nekaj specifičnih ciljev. Omeniti je treba tudi možnost, da pri decentraliziranih akcijah države članice lahko same iščejo in izrabljajo sinergijske učinke evropskih programov za podporo izobraževanju in usposabljanju. Ker tovrstnih dodatnih programskih usmeritev v Sloveniji ni bilo, smo na podlagi navedenih sklepov oblikovali hierarhijo ciljev, ki je potekala od evalviranih programov do pripadajočih akcij. Zaradi hierarhične strukturiranosti programskih

mehanizmov smo za temeljno enoto evalvacije izbrali posamezno akcijo, kar je omogočilo opazovanje razlik tako med posameznimi akcijami kot tudi med evalviranimi programoma. V nadaljevanju smo pozornost namenili konceptualizaciji splošno opredeljenih in abstraktnih ciljev, zapisanih v temeljnih programskih sklepih. Pri tem smo se oprli na razpoložljivo literaturo (Saris in Gallhofer 2004; Bachman in Schutt 2007; Babbie 2007; Neuman 2003), s pomočjo katere smo v skladu z vsebino sklepov Evropske unije identificirali ustrezne dimenzije konceptov, ki pomenijo jedro oziroma bistvo programskih ciljev. Izoblikovan nabor dimenzij programskih ciljev so nato z namenom preveriti veljavnost pregledali še strokovnjaki s področja visokega šolstva, nacionalni koordinatorji evropskih programov. Del rezultatov faze konceptualizacije prikazuje preglednica 4.1.

V naslednji fazi raziskave – fazi operacionalizacije – smo na podlagi odločitve o načinu merjenja učinka in na podlagi opredelitve področij, kjer bo učinek merjen, oblikovali anketni vprašalnik. Učinek akcij oziroma programov Socrates II in Leonardo da Vinci II smo operacionalizirali kot percipiran vpliv, ki ga je imelo sodelovanje v akciji na področju, ki je opredeljeno s programskim ciljem. Odvisne spremenljivke – percepcije vpliva evalviranih akcij po posameznih dimenzijah programskega cilja – smo merili s petstopenjsko enodimenzionalno progresivno Likertovo mersko lestvico (prim. DeVellis 2003). Zavedamo se, da je vpliv lahko pozitiven ali negativen. Povedano drugače, evalvirana akcija lahko spodbuja ali pa zavira spremembe na določenih področjih in tako povečuje oziroma zmanjšuje učinke v okolju. Zaradi poenostavitve ankete in večje natančnosti merjenja smo opredeljevanje smeri vpliva prenesli na vsako posamično anketno vprašanje. Pri oblikovanju anketnih vprašanj smo upoštevali temeljne napotke za oblikovanje anketnih vprašanj (Babbie 2007; Groves in dr. 2004). Del rezultatov faze operacionalizacije prikazuje preglednica 4.2.

Glede na odsotnost evalvacijskih študij, ki bi obravnavale dejavnike vpliva evropskih programov za podporo izobraževanju in usposabljanju v nacionalnih okoljih na ravni končnih uporabnikov,¹ smo neodvisne spremenljivke oblikovali v sodelovanju z naročnikom. Pri identifikaciji

1. Upoštevati je treba, da je metodološki okvir evalvacije nastajal v začetku 2007, ko rezultati končne evalvacije programov Socrates II, Leonardo da Vinci II in eLearning še niso bili objavljeni. Na morebitna evalvacijska poročila nacionalnih agencij o opravljenih evalvacijah pa ob pregledu strokovnih, znanstvenih in drugih javno dostopnih zbirk podatkov nismo naleteli.

PREGLEDNICA 4.1 Postopek konceptualizacije cilja »inovativnost v organizaciji« akcij programa Socrates II na podlagi besedila sklepa o ustanovitvi programa

Postopek ----->			
Besedilo sklepa o ustanovitvi programa, ki določa programski cilj in njegova umestitev v strukturi programskih ciljev	Izpeljava temeljnega koncepta in identifikacija njegovega konteksta glede na specifično pripadajoče akcije	Opredelitev nivoja vrednotenja, ki izhaja iz cilja	Konceptualizacija – določitev dimenzij koncepta
Socrates II: Socrates (2. čl., odst. c)* Socrates (2. čl., odst. d)* Grundtvig (priloga)** Comenius (2. čl., odst. d)**	Koncept: Innovation 1 Kontekst: »... of other educational pathways« (akcija Grundtvig); »... in the development of educational practices and materials including, where appropriate, the use of new technologies« (vse ostale akcije)	Posameznik, organizacija	Inovativnost – definicija: dejanje ali proces uvajanja ideje, dobrine, storitve, prakse, za katero je značilno: (a) <i>da je novo (oz. izboljšuje obstoječe) in (komercialno) uporabno</i> , (b) povečevanje sposobnosti uporabe tehnologije, (c) predstavlja uporabo <i>tehnologije v novih kontekstih ter širjenje sposobnosti tehnologije</i> , izboljševanje sposobnosti proizvodov

OPOMBE * Temeljni programski cilj. ** Akcijam specifični cilji. Dimenzije koncepta, primerne glede kontekst programskega cilja, so v kurzivu. Povzeto po European Parliament and the Council 2000.

neodvisnih faktorjev, ki bi lahko pojasnili razlike med končnimi upravičenci, smo se oprli na praktične vsakodnevne izkušnje naročnika. Pripravili smo ločeni ankete za organizacije in za posameznike. Pri posameznikih so nas zanimale morebitne razlike glede na spol, starost, število dosežanih udeležb v programih Evropske unije, čas, ki je pretekel od zadnje udeležbe v programih Evropske unije, doseženo stopnjo izobrazbe ter družbeni in ekonomski status. Pri organizacijah smo spremljali število dosedanjih vključitev v akcije Evropske unije, velikost organizacije (izražena v številu zaposlenih in številu uporabnikov storitev organizacije), pretežni vir financiranja (na trgu oziroma iz javnih virov), statistično regijo, v kateri je organizacija, in število zaposlenih, ki prevzemajo na-

PREGLEDNICA 4.2 Operacionalizacija cilja »sodelovanje« v akcijah programa Socrates II

Postopek	Nivo vrednotenja	Konceptualizacija: opredelitev dimenzij koncepta	Operacionalizirana odvisna spremenljivka na podlagi izbranih dimenzij koncepta
<p>Temeljni koncept in pripadajoč kontekst programa</p> <p>Koncept: Cooperation 2</p> <p>Program: Socrates II</p> <p>Kontekst: »This programme shall contribute to ... by (a) developing a European area of cooperation in the field of education and vocational training and (b) encouraging transnational cooperation between schools, universities ...«</p>	<p>Posameznik, organizacija</p>	<p>Konceptualizacija: »working in common, commonly agreed upon goals and possibly methods«</p> <p>Dimenzije: »(a) synchrony – the relation that exists when things occur at the same time [neuporabna dimenzija, saj do tega prihaja v vseh projektih], (b) symbiosis – both receive an advantage from the association [vpr. št. 2], (c) group selection – selection for traits that would be beneficial to a population at the expense of the individual possessing the trait [neuporabna dimenzija, saj do tega prihaja v vseh projektih], (d) catalysis – the increase in rate of a reaction as the result of the addition of a catalyst [vpr. št. 3], (e) commons – those resources we all have to use to survive, but which we do not have to pay for; resources subject to common use [vpr. št. 4], (f) collective action – actions taken by a group or collective, collective action is concerned with the provision of public goods [vpr. št. 5], (g) collective intelligence – that which overcomes 'groupthink' (people think alike and new ideas are not tolerated) and individual cognitive bias in order to allow a relatively large number of people to cooperate in one process, very rigorous consensus decision making [vpr. št. 6, 7]«</p>	<p>Oceneite vpliv, ki ga ima sodelovanje v programu Socrates na (ni vpliva – zelo majhen – majhen – velik – zelo velik): (1) povečanje obsega mednarodnega sodelovanja med izobraževalnimi organizacijami, (2) nastanek koristi za vse udeležence sodelovanja, ki nastanejo kot posledica sodelovanja, (3) večjo hitrost razvoja oz. doseganja pozitivnih učinkov v primerjavi z izobraževalnimi organizacijami, ki niso vključene v izobraževalne programe EU, (4) nastajanje skupnih učinkov oz. virov, ki jih nato brez omejitev lahko uporabljajo vse v projektu vključene organizacije in posamezniki, (5) na zagotavljanje javno dobrega, kot posledica preko mejnih oblik sodelovanja med izobraževalnimi organizacijami, (6) preseganje nagnjenosti k »podobnem razmišljanju« oz. k »strogemu konsenzualnemu odločanju« znotraj vaše organizacije, (7) preseganje »odpora do novih idej« znotraj vaše organizacije</p>

PREGLEDNICA 4.3 Velikost analiziranih populacij in stopnje odgovorov

	Organizacije				Posamezniki			
	(1)	(2)	(3)	(4)	(1)	(2)	(3)	(4)
Arion	46	9	2	20,45				
Cedefop	43	4	5	10,53				
L. da Vinci	213	26	51	16,05				
Comenius	248	66	38	31,43	242	57	33	27,27
Grundtvig	30	3	2	10,71	46	5	5	12,20
Erasmus	8	0	0	0,00	3026	369	550	14,90
Vsota	588	108	98	22,04	3314	431	588	15,81
Skupna vsota	3902	539	820*	17,49				

OPOMBE Naslovi stolpcev: (1) povabljeni, (2) odziv, (3) neznan naslov, (4) delež odgovorov (v odstotkih). * Vključujoč 134 zavrženih povabil z obvestilom o neobstoječem poštnem naslovu.

loge, povezane s sodelovanjem organizacije v programih Evropske unije.

Anketni vprašalnik je bil tako razdeljen na splošni del (slika 4.1) in na posebni del (slika 4.2). Predstavljena zasnova anketnega vprašalnika sovpada z vprašalniki podobnih evalvacij v Evropi (MODE 2006; Association for Empirical Studies [...] 2007).

VZOREC ALI POPULACIJA?

Vzorčenje v raziskavi ni bilo izvedeno. V raziskavo so bili zajeti vsi posamezniki in organizacije, ki so bili v obdobju 2000–2006 prek nacionalne agencije vključeni v evalvirane akcije in katerih elektronske naslove ima naročnik. Na te elektronske naslove je bila poslana elektronska pošta s povabilom k anketiranju. Pred aktiviranjem spletne ankete so bili jezikovno pregledani in razvrščeni glede na udeležbo v posameznih akcijah. Organizacijski naslovi so bili sistematično ažurirani. Glede na to, da je temeljna enota evalvacije posamezna evalvirana akcija, smo temu primeru v statistični analizi opredelili tudi populacijo (cenzus). To omogoča evalvacijo tudi na ravni evalviranih programov, le da je takrat populacija obravnavana širše in obsega končne upravičence vseh evalviranih akcij znotraj posameznega programa. V preglednici 4.3 so prikazane populacije po posameznih akcijah. Ob tem prikazujemo tudi stopnje odgovorov.

Glede uporabe spletne ankete je bila skupna manj kot 20-odstotna odzivnost pričakovana. Odzivnost pri spletnih anketah je največkrat manjša

Arion - splošni podatki

Navodilo: Prosim izberite en odgovor, ki najbolje ustreza vaši instituciji in ga označite s klikom miške.

Kjer to ni predvideno, vnesite zahtevano število. Kjer ni navedeno drugače, označite le en odgovor v vsaki vrsti.

Pomikanje med posameznimi stranmi ankete zahteva, da so na trenutni strani pravilno izpolnjeni vsi podatki. V nasprotnem primeru vas bo računalnik ob poskusu prehoda na novo stran zadržal na obstoječi strani in napačno izpolnjena oz. neizpolnjena vprašanja označil z opozorilnim znakom in ustreznim navodilom.

Navedite skupno število akcij EU programov Socrates in Leonardo da Vinci (Comenius, Erasmus, Gruntvig, Arion, Leonardo da Vinci – mobilnost, Leonardo da Vinci projekti, CEDEFOP), v katere ste bili do sedaj kot institucija udelež

Trenutno število redno zaposlenih v vaši instituciji:

Trenutno število ljudi, ki tvorijo stalno jedro, ki skrbi za sodelovanje v EU programih:

Trenutno skupno število uporabnikov storitev vaše institucije (dijaki, učenci, odrasli...):

Vaša institucija si zagotavlja svoje vire pretežno:

- iz javnih sredstev (več kot 50%)
 na trgu

V kateri regiji se nahaja sedež vaše institucije:

- 1 Pomurska
 2 Podravska
 3 Koroška
 4 Osrednjeslovenska
 5 Gorenjska
 6 Savinjska
 7 Zasavska
 8 Spodnjeposavska
 9 Jugovzhodna Slovenija
 10 Notranjsko-kraška
 11 Goriška
 12 Obalno-kraška

SLIKA 4.1 Splošni del anketnega vprašalnika

Navedeni so različni vidiki, na katere bi lahko akcija v okviru programa Socrates, ki ste se jo udeležili, imela vpliv. Za vsak posamezen vidik s pomočjo dane lestvice ocenite, v kakšni meri je akcija, ki ste se jo udeležili, vplivala na:

	sploh ne	zelo malo	malo	precej	zelo	ne vem, b.o.
a) izboljšanje vašega razumevanja stališč, mnenj in občutkov drugih posameznikov znotraj EU	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	9 ☐
b) lažje prilagajanje razlikam med različnimi narodi in etničnimi skupinami znotraj EU	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	9 ☐
c) na solidarnost z državljanji članic EU	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	9 ☐

SLIKA 4.2 Posebni del anketnega vprašalnika

v primerjavi z drugimi oblikami anket (Lozar Manfreda in dr. 2007). Predstavljena števila končnih upravičencev po evalviranih akcijah jasno kažejo, da imamo opravka z analizo majhnih populacij. Ne glede na to, da smo anketo naslovili na celotno populacijo (cenzus), ocenjujemo vpliv na podlagi slabih 20 odstotkov vrnjenih vprašalnikov. Zato anketirance obravnavamo kot vzorec.

Največji izziv pri analizi majhnih populacij je zagotavljanje dovolj velike stopnje odgovorov, in sicer iz dveh razlogov: izboljšanje ocen parametrov in vprašanja pristranskosti (*nonresponse bias*). Vprašanje je, ali je to dovolj za veljavne rezultate študije. V analizi majhnih populacij je natančnost statističnih ocen namreč odvisna od a) dejanske velikosti celotne populacije, b) deleža populacije, ki je odgovoril na anketo, c) želene natančnosti statističnih ocen ter d) segmentacije in variance odzivov v ciljni populaciji, česar pa pred analizo ne moremo oceniti (Van Bennekom 2002). Na podlagi tega smo menili, da so ocene pri organizacijah in posameznikih akcije Grundtvig ter ocene pri organizacijah akcije Erasmus nenatančne, zato smo jih izločili iz nadaljnje analize.

Vpliv stopnje neodgovorov lahko ignoriramo ob predpostavki, da ti ne vplivajo na kakovost rezultatov ankete (Fox in Tracy 1986). S tem predpostavljamo, da vzroki za neodgovore niso povezani s ključno statistiko oziroma parametrom raziskave. V našem primeru torej predpostavljamo – glede na ugotovitev, da so bile vse frekvenčne porazdelitve odvisnih spremenljivk asimetrične v desno (k višjim ocenam vpliva) –, da so tisti, ki zaznavajo majhen vpliv evropskih programov izobraževanja in usposabljanja, odgovarjali prav tako pogosto kot tisti, ki zaznavajo velik vpliv. Del neodgovorov (20 odstotkov) lahko pojasnimo tudi zaradi specifičnosti evalvacijske situacije, čeprav pri samoanketiranju kot obliki anketiranja načeloma ne moremo razlikovati med zavrnitvijo in nekontaktno (Groves in dr. 2004). Sistemska zavrtnjena pošta (ki jo zavrne poštni strežnik) je nedvomno nekontakt. Pri tem je treba upoštevati, da so bili glede na časovni razpon, na katerega se nanaša evalvacija, nekateri elektronski naslovi starejši od šestih let. V tem obdobju se zaradi dinamike vsakodnevnega življenja spletni naslovi hitro spreminjajo. Med razlogi so lahko menjavanje ponudnikov internetnih storitev, enostavno ustvarjanje elektronskih naslovov, možnost ustvarjanja številnih spletnih identitet in menjavanje zaposlitev – posledica tega je praviloma tudi ukinitve službenega elektronskega naslova. Zaradi pričakovane visoke stopnje neodgovorov smo omenjeno pomanjkljivost poskušali omiliti s spremljanjem in korigiranjem samodejno zavrtnjene pošte. Temu primerno je bil

naknadno izvedeno preverjanje zavrnenih elektronskih naslovov in vno- vično pošiljanje povabil k anketiranju. Možnost izbora neustreznih enot kot vir napake za neodgovor ocenjujemo kot zanemarljivo, saj je bila ciljna populacija znana in v celoti neposredno naslovljena. Tako lahko predpostavljamo, da ostali delež neodgovorov pomeni zavrnitev anketi- ranja.

Kaj pa drugi viri napak v naši anketi? Kakovost anketarjevega dela in kakovost procesiranja podatkov lahko kot vir napake izločimo, saj so te faze anketiranja potekale samodejno. Podobno lahko trdimo tudi za na- pako vzorčnega okvira, saj je bila vanj zajeta celotna populacija končnih uporabnikov konkretne evalvirane akcije, katerih naslove je imela nacio- nalna agencij. Merske napake, ki jih naredi anketiraneec, oblike anketnih vprašanj in merskega instrumenta (zanesljivost, veljavnost, občutljivost) obravnavamo ločeno v drugih delih tega poglavja.

Temeljni vir napake ankete je tako odstopanje od verjetnostnega vzor- čenja. Ker v teh primerih vsakršno sklepanje o ravni populacije temelji na znanju izven področja statistike (Gerstman 2007), smo v fazi preli- minarne analize podatkov skupaj z nacionalno agencijo opravili pregled osnovnih značilnosti anketiranih posameznikov in organizacij. Menimo, tako kot tudi naročnik, da kljub nizki stopnji odgovorov osnovne zna- čilnosti anketirancev tako pri organizacijah kot pri posameznikih ustre- zajo razmerjem v celotni populaciji ter da se neodgovori ne povezujejo z nižje zaznanim vplivom evropskih programov za podporo izobraževanju in usposabljanju.

PROCES ANKETIRANJA

Oblikovanju anketnega vprašalnika je sledila testna anketa. Anketo so najprej testirali nacionalni koordinatorji posameznih akcij na nacionalni agenciji in nato še uporabniki na dveh vzorčnih institucijah, pri čemer smo testirali tako individualno kot organizacijsko anketo. Pogledali smo tudi razumljivost uvodnega povabila k reševanju vprašalnika. Posebno pozornost smo namenili analizi odprtega vprašanja ob koncu testne an- kete, v katerem smo anketirance spraševali o razumljivosti vprašanj in o drugih tehničnih težavah, ki so se pojavile med anketiranjem. Opravi- lili smo tudi intervjuje z nacionalnimi koordinatorji posameznih akcij in z izpolnjevalci organizacijskih anket. Na podlagi zbranih podatkov smo zaradi boljše razumljivosti vprašanj popravili nekatera anketna vprašanja in mehanizme za nadzor vnosa podatkov. Nadomestili smo tudi vpra- šanje o družbenem položaju posameznika. Namesto MacArthurjeve le-

stvice subjektivnega družbenega statusa (Goldman, Cornman in Ming-Cheng 2006; Adler in Stewart 2007) je bila uporabljen ordinalna lestvica družbenih razredov (Hoffmeyer-Zlotnik in Krebs 2000), ki jo uporablja tudi anketa slovenskega javnega mnenja.

Z namenom pridobiti čim večjo odzivnost je obveščanje uporabnikov o raziskavi potekalo dvostopenjsko. Najprej je naročnik raziskave po redni pošti poslal organizacijam uradna povabila, kjer smo razložili namen raziskave in jih prosili za sodelovanje. Ob tem smo organizacije zaprosili, da o prihajajoči anketi obvestijo neposredne udeležence akcij. Nato smo poslali elektronsko pošto z vabili k anketiranju, v kateri je bila spletna povezava do ustreznega anketnega vprašalnika. Pošiljanje spletne pošte je potekalo samodejno po prednastavljenih časovnih intervalih, da smo se izognili avtomatskim filtrom neželenih poštnih sporočil (SPAM).

Anketiranci so anketo lahko izpolnjevali samo enkrat, saj je bilo izpolnjevanje ankete nadzorovano s piškotkom (cookie). Samo izpolnjevanje ankete je bilo podprto s programskim nadzorom vnosa podatkov. Preskok na novo stran ankete ni bil mogoč, dokler niso bila izpolnjena vsa anketna polja. Pri napačnem ali pomanjkljivem vnosu je bil anketiranec avtomatično opozorjen na manjkajoč oziroma napačen podatek. Anketirancem je bil omogočen stik s skrbnikom ankete, katerega elektronski naslov je bil prikazan v povabilu k anketiranju in v zahvali po končani anketi. V fazi zbiranja podatkov smo tako sproti spremljali potek anketiranja. Spremljali smo število izpolnjenih anket po posameznih akcijah, zavrnjena povabila k anketi in sporočila, poslana skrbniku ankete. Na ta način so bile enkrat uspešno odpravljene tehnične težave z dostopom do zahtevanega vprašalnika. K anketi se je priglasilo tudi nekaj uporabnikov, ki so sicer prejeli obvestilo po redni pošti, vendar zaradi neveljavnega elektronskega naslova niso prejeli povabila po elektronski pošti. Ker se organizacije, ki so sodelovale v akciji Erasmus, sploh niso odzvale, je naročnik projekta te organizacije vnovič pozval k anketiranju. Odziv je bil spet slab. Časovno je bilo izpolnjevanje vprašalnikov omejeno le z datumom, ki smo ga določili kot skrajni rok za izpolnitev vprašalnikov.

ANALIZA

V fazi analize podatkov smo najprej pregledali dobljene podatke in jih kodirali za potrebe statistične analize s programskim paketom SPSS (Leech, Barrett in Morgan 2005; Morgan in dr. 2004). Nato je bila opravljena preliminarna analiza podatkov. Pri tem smo sledili ustaljenim postopkom, kot jih navajajo na primer Morgan in drugi (2004) ali Field

(2005): preverjanje velikosti posameznih skupin, pregled porazdelitev podatkov, pregled manjkajočih vrednosti. Z namenom preveriti napake anketirancev smo pregledali tudi strukture odgovorov, kar je prispevalo k odločitvi, da smo naknadno izločili odgovore dveh anketirancev. Temu je sledila univariatna analiza splošnih značilnosti končnih upravičencev in nato izvedba faktorske analize, s katero smo preverili veljavnost anketnega vprašalnika. Analizo smo končali s primerjavo percepcij vplivov med posameznimi skupinami. Po končani analizi in preliminarni interpretaciji rezultatov smo v fazi interpretacije spet vključili naročnika raziskave. V nadaljevanju opisujemo uporabljene multivariatne metode statistične analize.

Veljavnost vprašalnika smo v prvi meri zagotovili z doslednim postopkom konceptualizacije in operacionalizacije. Nadalje smo prek ocenitve notranje konsistentnosti in nedimenzionalnosti konceptov veljavnost preverili s faktorsko analizo. Zanimala nas je predvsem potrditev teoretičnih izpeljav dimenzij posameznih konceptov merjenja. Povedano drugače, preverjali smo, ali izbrane dimenzije, na primer kakovosti, res ustrezajo konceptu kakovosti. Tako smo s faktorsko analizo pri vsaki lestvici opazovali medsebojne korelacije posameznih indikatorjev oziroma kazalcev, *scree* diagram, kriterij lastnih vrednosti nad 1, »mejno vlogo« drugega faktorja oziroma delež pojasnjene variance drugega faktorja in spremembo faktorskih uteži po opravljeni rotaciji. Vrednosti statistike κ_{MO} so se gibale med 0,75 in 0,89, Bartlettov preizkus pa je bil v vseh primerih manjši od 0,05. Najnižja vrednost komunalite je bila 0,45, pri čemer so se vrednosti komunalitet večinoma gibale okoli 0,70. Vsi analizirani koncepti so tako po kriteriju lastnih vrednosti nad 1 kot po kriteriju *scree* diagrama kazali na to, da lestvice merijo le en koncept. Strukture faktorjev so bile praviloma stabilne in so kazale na to, da je prvi faktor splošen z visokimi faktorskimi utežmi. Na tem mestu je treba omeniti izjemo pri konceptu učenje evropskih jezikov, kjer se je pokazalo, da moramo razlikovati med vplivom na slušno, govorno razumevanje in sposobnost branja ter vplivom na interes za učenje tujih jezikov.

Faktorska analiza je pokazala, da pomeni povprečje na posamezni lestvici ustrezno mero vpliva po posameznem programskem cilju. V povprečje smo tako vključili tudi splošni indikator, saj pri faktorski analizi v večini primerov ni bilo zaznati, da bi splošni indikator koncepta ustrezno izražal ostale kazalnike na lestvici. Odgovore »ne vem« oziroma »brez odgovora« smo kodirali kot manjkajoče vrednosti. Povprečna vrednost na lestvici pa je bila izračunana, če je bila pri anketirancu dana vrednost

vsaj pri enem indikatorju na lestvici. To pomeni, da povprečen vpliv pri posameznem cilju ni bil izračunan le, če so manjkale vrednosti vseh indikatorjev.

Z analizo variance smo opravili primerjavo povprečij med posameznimi skupinami znotraj vzorca. Zanimalo nas je, ali se percepcije končnih uporabnikov o vplivu evalviranih akcij po posameznih programskih ciljnih razlikujejo glede na razlike med splošnimi oziroma demografskimi lastnostmi enot analize. Tako poskušamo identificirati ključne dejavnike, glede na katere se posamezne skupine znotraj vzorca (ali populacije) statistično značilno razlikujejo. Ugotavljamo, ali ena oziroma več neodvisnih spremenljivk, ki opredeljujejo skupine v vzorcu (na primer starost), vpliva na neodvisno slučajno spremenljivko (vpliv pri cilju učenje evropskih jezikov).

Opazovanje razlik pri ciljnih, ki so skupni evalviranim akcijam in se ne razlikujejo po ravni (posameznik/organizacija), mehanizmu ali vsebini akcije, nam omogoča identificiranje razlogov za opažene razlike v vplivu med akcijami. Povedano drugače, opazujemo lahko, ali in na katerih ciljnih področjih se akcije razlikujejo v vplivu, ki ga imajo na končne uporabnike. Vendar moramo biti pri primerjavi akcij nadvse previdni. Ob neposredni primerjavi akcij je ugotovljena razlika v vplivu lahko posledica velikega števila dejavnikov, ki smo jih sicer v določeni meri statistično preverjali, ne pa v celoti (na primer vsebinska specifična posamezne akcije). Ob odsotnosti statističnega ali eksperimentalnega preverjanja tako ne moremo natančno oceniti, v kolikšni meri so zaznane razlike posledica percepcij posameznikov oziroma organizacij in v kolikšni meri posledica specifik akcij. Kljub temu pa lahko z neko mero kredibilnosti sklepamo o dejavnikih, ki bi lahko povzročali razlike v zaznanem vplivu. To naredimo tako, da iščemo hipotetične vzroke izmerjenih razlik v vplivu le med tistimi dejavniki, ki so med akcijami različni, na primer mehanizem akcije (mobilnosti, projekti), fokus akcije (posameznik, organizacija), vsebinski poudarki akcije. Tu ugotavljamo, ali in med katerimi akcijami obstajajo statistično značilne razlike v oceni vpliva, ki ga imajo na uresničevanje skupnih programskih ciljev. Na ravni analize vpliva na končnega uporabnika lahko identificiramo razlike, ki se pojavljajo med posamezniki in organizacijami glede njihovih zaznav vpliva sodelovanja v evropskih programih za podporo izobraževanju in usposabljanju. Še več, pri posameznikih lahko opazujemo razlike glede na spol, različne starostne skupine, čas, ki je pretekel od zadnje udeležbe v akciji, glede na število že udeleženih akcij, glede na izobrazbo, formalni status

na trgu dela ter glede na družbeni in ekonomski položaj. Pri organizacijah lahko opazujemo razlike glede na to, iz katere regije prihajajo, glede na vir sredstev, število zaposlenih, število zaposlenih, ki se ukvarjajo z Evropsko unijo, glede na število redno zaposlenih in število akcij, ki so se jih udeležili. Tako lahko sklepamo o tem, katere so tiste lastnosti končnih uporabnikov, ki prispevajo k večjemu vplivu programov.

V analizi je bila primarno predvidena uporaba preprostega modela analize variance z enim samim faktorjem oziroma One-Way ANOVA. Če se pojavi sum, da je med seboj povezanih več neodvisnih spremenljivk, predvidevamo uporabo večfaktorske analize variance (Two-way or factorial ANOVA).²

Metoda analiza variance je omejena z večjim številom predpostavk,³ ki se nanašajo tako na splošno vprašanje veljavnosti merjenja in statističnih postopkov kot na porazdelitve analiziranih spremenljivk. Analiza variance je relativno robustna metoda glede izpolnjevanja predpostavk, ključne predpostavke pa SPSS tako ali tako preverja v samem postopku analize. V nadaljevanju bomo tako pozornost namenili naslednjim ključnim predpostavkam, kot jih navaja Gerstman (2007):

- vzorci so naključni in medsebojno neodvisni (predpostavka o naključnem vzorčenju);
- odvisna spremenljivka porazdeljuje normalno (predpostavka o multivariatni normalnosti porazdelitve);
- variance vzorcev so približno enake (predpostavka homogenosti varianc).

Analiza variance je relativno robustna metoda glede odstopanja od zahteve po normalni porazdelitvi odvisne spremenljivke, vse dokler je porazdelitev simetrična (SPSS 2005; Garson 2007; Page, Braver in MacKinnon 2003). Analiza variance je ob odsotnosti izrazito izstopajočih vrednosti in ob simetričnosti porazdelitve zaradi vpliva centralnega limitnega izreka relativno imuna na predpostavko normalnosti porazdelitve. Tako je analiza variance v praksi uporabna na vzorcih, velikih vsaj štiri ali pet enot po posamezni skupini (Gerstman 2007). Močno odstopanje od predpostavke o normalni porazdelitvi odvisne spremenljivke se kaže v preizkusu homogenosti variance. Upoštevajoč zapisano in dejstvo,

2. Če med odvisnimi spremenljivkami obstajajo korelacije oziroma so vsaj konceptualno povezane, je smiselna uporaba multiple analize variance (MANOVA). Multipla analiza variance v okviru te analize ni bila izvedena.

3. Za obsežen pregled predpostavk analize variance glej Garson 2007.

da imamo v analizi opraviti z velikim številom neodvisnih spremenljivk, smo izpustili sistematično in poglobljeno preverjanje multivariatne normalnosti porazdelitev. Pri spremenljivkah, kjer je obstajal sum o izrazitem odstopanju od normalne porazdelitve, smo preverili histograme z dodano krivuljo hipotetične normalne porazdelitve, diagram QQ, diagram PP in Kolmogorov-Smirnov preizkus normalnosti porazdelitve.

Predpostavka o enakosti varianc se, kot je že bilo zapisano, sistematično preverja med postopkom analize variance in je neposredno ovrednotena za vsako spremenljivko. Preverjanje smo izvajali z Levenovim preizkusom enakosti varianc, ki je v primerjavi z Bartlettovim preizkusom manj občutljiv za predpostavko o multivariatni normalnosti porazdelitve. Če je bilo ugotovljeno, da posamezna spremenljivka ne izpolnjuje predpostavke o enakosti varianc, sta bila naknadno upoštevana še Welchov in Brown-Forsythov preizkus, ki sta namenjena primerom, ko se velikosti skupin močno razlikujejo oziroma ko so porazdelitve močno asimetrične (Garson 2007; Field 2005). Glede na izpolnjevanje oziroma neizpolnjevanje predpostavke o enakosti varianc smo za potrebe identificiranja statistično značilnih razlik med večjim številom skupin uporabili naslednje preizkuse. Če je bil izpolnjen pogoj enakosti varianc, smo predvideli uporabo Hochbergovega G_{T2} preizkusa. Hochbergov G_{T2} preizkus je bil izbran zaradi predvidevanj, da bodo razlike v velikosti skupin pogoste, saj naj bi bil v teh primerih najprimernejši (Field 2005; Garson 2007; Page, Braver in MacKinnon 2003). Če pogoj enakosti varianc ni bil izpolnjen, pa je bil uporabljen Games-Howellov G_H preizkus (Page, Braver in MacKinnon 2003; Gupta 1999). Če analiza variance pokaže na statistično značilne razlike in so istočasno ugotovljene razlike med variancami ter enakosti povprečij, smo morebitne razlike med posameznimi skupinami raziskali še z neparametričnim Kruskal-Wallisovim preizkusom.

5

Sklepne ugotovitve in predlogi

Sklep namenjamo povzetku raziskovalnih spoznanj, predstavitvi kritičnega pogleda na opravljeno evalvacijo in predstavitvi našega pogleda na prihodnost. Sklepne ugotovitve in predloge predstavljamo ločeno za področje politik in tehnično-raziskovalno področje prihodnjega razvoja mehanizmov za spremljanje in vrednotenje evropskih programov s področja izobraževanja in usposabljanja v Sloveniji.

5.1 Vsebinske ugotovitve in priporočila

V poglavju predstavljamo pregled ugotovitev evalvacije učinkov evropskih programov za podporo izobraževanju in usposabljanju v slovenskem prostoru. Ugotovitve se nanašajo na programa Socrates II in Leonardo da Vinci II v programskem obdobju 2000–2006 oziroma na naslednje akcije: Arion, Comenius šolska partnerstva in šole gostiteljice Comenius asistentov, Comenius individualna mobilnost, Erasmus mobilnost študentov in profesorjev, praktično izobraževanje in usposabljanje v programu Leonardo da Vinci II in študijski obiski CEDEFOP.

Evalvacija učinkov programov Evropske skupnosti, namenjenih podpori izobraževanju in usposabljanju, Socrates II in Leonardo da Vinci II, je pokazala, da tako posamezniki kot organizacije zaznavajo pomemben vpliv udeležbe v omenjenih programih. To pomeni, da so na splošno učinki akcij po vseh ciljih oziroma po vseh evalviranih področjih ocenjeni vsaj kot majhni. Tako lahko potrdimo določeno mero uspešnosti prav vseh evalviranih akcij in obeh evalviranih programov.

Akcije vplivajo tudi na dvig formalne izobrazbe. Ta ugotovitev je pomembna zlasti zato, ker je postalo očitno, da posamezniki individualno mobilnost primarno razumejo kot izobraževalni proces, in ne kot »akademski turizem«. To vsekakor kaže na določeno zrelost akcij individualnih mobilnosti, kljub dejstvu, da gre v primeru Slovenije za prvo generacijo programa. Vloga evropskih programov za podporo izobraževanju in usposabljanju pri dvigu formalne izobrazbe je v sedanjosti družbi znanja tako več kot očitna.

Ob obravnavi lastnosti končnih uporabnikov v Sloveniji je treba izpo-

staviti, da so v evropskih programih za podporo izobraževanju in usposabljanju v Sloveniji moški podzastopani. To še posebno velja za akcijo Erasmus. V evalvirane akcije se je vključeval relativno večji del udeležencev srednjega in višjega srednjega razreda. Pri organizacijah je opazna podzastopanost organizacij iz regij, ki imajo sicer relativno močne šolske centre, na primer Celje in jugovzhodna Slovenija z Novim mestom in Črnomljem. Za druge značilnosti končnih uporabnikov bi lahko rekli, da sovpadajo z naravo ciljnih skupin posameznih akcij.

Drugo pomembno spoznanje evalvacije je, da med evalviranima programoma Socrates II in Leonardo da Vinci II pri skupnih ciljih ni značilnih razlik. Se pa te pojavljajo med akcijami programa Socrates II. Razlike se pojavljajo tudi med končnimi uporabniki. Analiza in vrednotenje razlik sta pokazala na področja, ki so z vidika kakovosti in nadaljnjega razvoja nedvomno relevantna za nacionalno agencijo, ministrstvo in končne uporabnike.

Na področju kakovosti in inovativnosti so udeleženci akcij programa Erasmus neizkoriščen generator in katalizator inovativnosti in kakovosti na organizacijski ravni visokošolskih izobraževalnih zavodov.

Pomemben multiplikator vpliva na jezikovnem področju je vsekakor trajanje akcije, ki ga lahko nadomesti intenzivnejša priprava na akcijo oziroma vključevanje v organizacijo izvedbe akcije. Predvidevamo, da bi bil vpliv na jezikovnem področju pri akciji Comenius šolska partnerstva verjetno večji ob bolj intenzivnem in neposrednem vključevanju vseh učiteljev, udeleženi v projekt, v vse povezane organizacijske dejavnosti. Naj opozorimo, da je navedeno stališče podprto in priporočeno tudi z evropsko listino o kakovosti za mobilnost (European Parliament and the Council 2006).

Na področju zagotavljanja enakih možnosti glede na spol ugotavljamo, da se temu vidiku namenja premalo pozornosti. Individualne mobilnosti se vsebinsko nikoli ne ukvarjajo s tem vidikom. Dodatno bi lahko bilo ugotovljeno stanje kot posledica dejstva, da se teme enakih možnosti glede na spol prav zaradi feminizacije učiteljskega poklica ne obravnavajo tako pogosto kot na drugih področjih. Kot primer navajamo pogostost vprašanj glede zastopanosti žensk na vodilnih položajih v poslovnem svetu ali v politiki.

Organizacije v povprečju ocenjujejo večji vpliv akcij oziroma programov kot posamezniki, kar je z vidika učinkov na sistemski ravni ugodno.

V obdobju 2000–2006 je bilo vključevanje v akcije Erasmus mobilnost (pretežno študenti) in programa Comenius individualna mobilnost v manjšem obsegu socialno nepravično, saj so udeleženci večinoma iz

srednjega in višjega srednjega razreda. Ob tem je treba upoštevati, da so akcije individualne mobilnosti dostopne prek izobraževalnih institucij, kar kaže na reprodukcijo obstoječih družbenih (ne)enakosti v institucionalnem okolju. Po drugi strani pa je razveseljiva ugotovitev, da evalvirane akcije pomembno prispevajo k dvigu družbenega in ekonomskega položaja. To velja predvsem za najmlajšo skupina udeležencev, ki »dominira« akciji Erasmus in je v relativno večjem obsegu iz nižjih družbenih slojev. Mladi – študenti si v primerjavi s starostno skupino udeležencev, starejših od 41 let, še vzpostavljajo svoj družbeni in ekonomski položaj, zato v večji meri razumejo in izrabljajo akcijo Erasmus za vertikalno družbeno mobilnost. S tega vidika je Erasmus primeren mehanizem za promocijo družbenega statusa mladih. Navedbe držijo v manjši meri tudi za ekonomski status.

Zanimive ugotovitve izhajajo tudi iz primerjave vplivov evalviranih akcij na dvig družbenega in ekonomskega položaja udeležencev iz različnih družbenih slojev. Izkazalo se je, da nižji ko je družbeni in ekonomski položaj udeleženca, več lahko prispeva udeležba k dvigu družbenega in ekonomskega statusa. To splošno logiko vpliva rušijo mladi, ki so se po opravljeni mobilnosti zaposlili v izobraževalnih organizacijah. Verjetno so se jim visoka pričakovanja razblinila ob prvi zaposlitvi, ki je po navadi slabo plačana in vezana na manj zahtevna in »manj prestižna« dela. Akcije mobilnosti so s tega vidika primeren mehanizem vertikalne družbene mobilnosti, ki pa ga omejujejo trenutne razmere na trgu dela.

Ugotovitve, da so vplivi pri nekaterih ciljeh manjši, so nedvomno povezane z vprašanjem kakovosti programske intervencije. Zavedamo se, da smo evalvirali prvo generacijo evropskih programov za izobraževanje in usposabljanje v Sloveniji in s tem obdobje seznanjanja z evropskimi programi na področju izobraževanja in usposabljanja, ki je potekalo hkrati s procesom približevanja Slovenije Evropski uniji. Razumljivo je, da je bil v tem obdobju večji poudarek na kvantitativnih kot pa na kvalitativnih vidikih akcij, ki bi jih bilo ob velikem številu programskih ciljev tudi zelo težko zagotavljati. Razmere so se začele po izkušnjah nacionalne agencije močno spreminjati z vstopom Slovenije v Evropsko unijo in s sprejetjem nekaterih priporočil (mobilnost, kvalifikacijski okvir). Opazen je namreč občuten premik v kakovosti projektov in mobilnosti predvsem z vidika doseganja vsebin ciljev programa.

Ne glede na zapisano smo identificirali nekatera ciljna področja, ki bi se jim morali v prihodnosti bolj intenzivno posvetiti tako nacionalna agencija kot tudi končni uporabniki. Smernice razvoja najdemo že v evropski listini o mobilnosti (European Parliament and the Council

2006), ki poudarja vlogo jezikovnih in splošnih priprav ter seznanjanje z obveznostmi, dolžnostmi, cilji in rezultati mobilnosti. Zavedamo se, da smo s tem tudi že opredelili ključna področja, ki zahtevajo stalno spremljanje s sistemom programskega spremljanja (monitoringa).

Zaradi ugotovljenega vpliva in učinkov, ki ga imajo programi Evropskih skupnosti s področja izobraževanja in usposabljanja, podprti z evropskimi finančnimi viri, bo treba kmalu razmisliti o še tesnejšem vključevanju omenjenih mehanizmov v nacionalne politike na področju izobraževanja in usposabljanja. To je smiselno tudi zato, ker je pri decentraliziranih akcijah akterjem na nacionalni ravni prepuščeno, da iščejo in izrabljajo sinergijske učinke evropskih programov za podporo izobraževanju in usposabljanju. Na tej točki se bo izpostavilo vprašanje prednostnih usmeritev oziroma ciljev in pričakovanih standardov kakovosti. Tako bodo manjše tudi zadrege pri vrednotenju, s katerimi smo se srečevali pri tej študiji in so bile posledica odsotnosti jasnih meril in standardov pri opredeljevanju ključnih programskih ciljev. Vendar so premiki že opazni tudi na tem področju, saj lahko za potrebe vrednotenja učinkov programa za vseživljenjsko učenje že identificiramo nekaj pomembnih programskih dokumentov in temeljnih vsebinskih ciljev. Pri dolgoročnih ciljih nacionalne agencije je treba izpostaviti:

- skrb, da bodo razpoložljiva programska sredstva evropskih programov za izobraževanje in usposabljanje namenjena za dejavnosti, ki podpirajo nacionalni razvoj, v čim večjem obsegu porabljena v skladu s predpisi;
- skrb za sinergijo in komplementarnost z razvojnimi prioritetami in dejavnostmi, ki so opredeljene v nacionalnem strateškem referenčnem okviru za finančno perspektivni 2007–2013.

Na nacionalni ravni pa so ožji nacionalni interesi, povezani z decentraliziranimi akcijami, za zdaj opredeljeni le na področju mobilnosti (CMEPIUS 2004) in se smiselno uporabljajo za program o vseživljenjskem učenju za obdobje 2007–2013:

- manj razširjeni poklici,
- gospodarsko manj razvite regije,
- prehod s področja izobraževanja na področje dela,
- marginalne skupine,
- povezovanje in sodelovanje socialnih partnerjev.

5.2 Smernice za razvoj mehanizmov za spremljanje in vrednotenje učinkov

Pogled naprej kaže na potrebe po dveh do treh letih razvojnega dela na merskih instrumentih in sistemih za spremljanje končnih upravičencev evropskih programov za izobraževanje in usposabljanje v Sloveniji. Nadaljnji razvoj zahteva še aktivnejše in učinkovitejše sodelovanje ključnih deležnikov: nacionalne agencije, ministrstev, pristojnih za področje šolstva in visokega šolstva, končnih upravičencev in raziskovalne skupine.

Omejitve uporabljene metode smo izpostavljali v celotnem besedilu. Zdaj je čas, da odgovorimo na vprašanje, kaj bi bilo mogoče z vidika uporabljene raziskovalne metode izboljšati v prihodnje. Pričujoča evalvacija pomeni uvod in temelj dolgoročnemu razvoju evalvacij evropskih programov za podporo izobraževanju in usposabljanju v Sloveniji. Nadaljnji razvoj na osnovanih teoretičnih podlagah bo potekal v dveh smereh. Kot je bilo že večkrat omenjeno, veljavno vrednotenje učinkov programov predvideva izvedbo vsaj kvaziekperimentalnih pristopov. Zanje bo treba vzpostaviti določene pogoje, ki jih lahko zagotovi le informacijski sistem, ki omogoča spremljanje (*monitoring*) končnih upravičencev od trenutka vzpostavitve stika z nacionalno agencijo, v obdobju vključenosti v akcijo in pozno v obdobje po končani akciji. Glede na obstoječo informacijsko podprtost nacionalne agencije bo fokus razvoja v prvem koraku usmerjen v izrabo in nadgradnjo obstoječih informacijskih zbirk s sistemom rednega periodičnega stika s končnimi upravičenci. V drugi razvojni fazi je predviden razvoj kazalcev, ki bi omogočali spremljanje ključnih funkcij, ki so potrebne, da ima neka akcija želen vpliv oziroma učinke. Tako bo uresničen drug pomemben razvojni cilj: razvoj sistema stalnega in sprotnega spremljanja kakovosti izvedbe akcij.

Obe smeri razvoja predvidevata identifikacijo dodatnih dejavnikov, ki ključno vplivajo oziroma pojasnjujejo vpliv ter posledično tudi uspešnost in učinkovitost akcij evropskih programov s področja izobraževanja in usposabljanja v Sloveniji. Tako bo v prihodnje smiselno spremljati trajanje akcije, izobrazbo ob začetku akcije in izobrazbeno stopnjo v trenutku anketiranja. Podobno velja tudi za status udeleženca na trgu dela. Posebno pozornost bo treba nameniti dejavnikom, ki bi lahko pojasnili razliko v vplivu na posameznika in na organizacijo. Eden od razvojnih ciljev mora vsekakor biti tudi izvedba eksperimenta, v katerem bi obstoječo lestvico merjenja vpliva primerjali z alternativno. Obstoječa lestvica je namreč »le« enodimenzionalna in kot taka »proevropsko« naravnana.

Literatura

- Adler, N., in J. Stewart. 2007. The macarthur scale of subjective social status. [Http://www.macses.ucsf.edu/Research/Psychosocial/notebook/subjective.htm](http://www.macses.ucsf.edu/Research/Psychosocial/notebook/subjective.htm).
- Association for Empirical Studies in Centre for Research into Schools and Education at the Martin Luther University in Halle-Wittenberg. 2007. Impact of the Comenius school partnerships on the participant schools: final report. [Http://ec.europa.eu/education/doc/reports/doc/comeniusreport_en.pdf](http://ec.europa.eu/education/doc/reports/doc/comeniusreport_en.pdf).
- Babbie, E. 2007. *The practice of social research*. 11. izd. Belmont: Wadsworth.
- Bachman, R., in R. K. Schutt. 2007. *The practice of research in criminology and criminal justice*. 3. izd. London: Sage.
- Mihelič Debeljak, M., N. Pajnič in T. Taštanoska. 2006. *Vseživljenjsko učenje: Od Socratesa in Leonarda – do programa Vseživljenjsko učenje*. Ljubljana: CMEPIUS.
- CMEPIUS. 2004. Operational plan for mobility Leonardo da Vinci: 2005–2006. Interno gradivo, CMEPIUS.
- . 2007a. Guide for national agencies implementing the Lifelong Learning Programme. Interno gradivo, CMEPIUS.
- . 2007b. Poslovno poročilo Centra Republike Slovenije za mobilnost in evropske programe izobraževanja in usposabljanja (CMEPIUS); za obdobje: 1. 1. 2006–31. 12. 2006. [Http://www.cmepius.si/files/cmepius/userfiles/Cmepius/docs/Poslovno_porocilo_2006.pdf](http://www.cmepius.si/files/cmepius/userfiles/Cmepius/docs/Poslovno_porocilo_2006.pdf).
- Council of the European Union. 1999. Council Decision of 26 April 1999 establishing the second phase of the Community vocational training action programme 'Leonardo da Vinci'. *Official Journal of the European Communities* L 146, 11. junij.
- DeVellis, R. F. 2003. *Scale development: theory and applications*. 2. izd. London: Sage.
- Dunn, W. N. 2004. *Public policy analysis: an introduction*. 3. izd. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- European Commission. 2006. *The history of European cooperation in education and training: Europe in the making – an example*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities
- European Parliament and the Council. 2000. Decision No. 253/2000/EC of the European Parliament and of the Council of 24. January 2000 establishing

- the second phase of the Community action programme in the field of education 'Socrates'. *Official Journal of the European Communities* L 28, 3. februar.
- . 2006. Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18. December 2006 on transnational mobility within the Community for education and training purposes: European Quality Charter for Mobility. *Official Journal of the European Communities* L 394, 31. december.
- Field, A. P. 2005. *Discovering statistics using SPSS*. 2. izd. London: Sage.
- Fitzpatrick, J. L., J. R. Sanders in B. R. Worthen. 2004. *Program evaluation: alternative approaches and practical guidelines*. 3. izd. Boston, MA: Pearson Education.
- Fox, J. A., in P. E. Tracy. 1986. *Randomized response: a method for sensitive surveys*. London: Sage.
- Garson, D. G. 2007. Univariate GLM, ANOVA, and ANCOVA. [Http://www2.chass.ncsu.edu/garson/PA765/anova.htm](http://www2.chass.ncsu.edu/garson/PA765/anova.htm).
- Gerstman, B. 2007. 13: additional ANOVA topics. [Http://www.sjsu.edu/faculty/gerstman/StatPrimer/anova-b.pdf](http://www.sjsu.edu/faculty/gerstman/StatPrimer/anova-b.pdf).
- Goldman, N., J. C. Cornman in C. Ming-Cheng. 2006. Measuring subjective social status: a case study of older Taiwanese. *Journal of Cross-Cultural Gerontology* 21 (1–2): 71–89.
- Groves, R. M., F. J. Jr. Fowler, M. P. Couper, J. M. Lepkowski, E. Singer in R. Tourangeau. 2004. *Survey methodology*. Hoboken, NY: Wiley.
- Gupta, V. 1999. *SPSS for beginners*. Washington, DC: VJBooks.
- Hoffmeyer-Zlotnik, J. H. P., in D. Krebs. 2000. Effects of rank versus category in measuring subjective social inequality. V *Developments in survey methodology*, ur. A. Ferligoj in A. Mrvar, 93–108. Metodološki zvezki 15. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Javornik, J. S., ur. 2006. *Socialni razgledi 2006*. Ljubljana: Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj.
- Leech, N. L., K. C. Barrett in G. A. Morgan. 2005. *SPSS for intermediate statistics: use and interpretation*. 2. izd. London: Erlbaum.
- Lozar Manfreda, K., M. Bosnjak, I. Haas in V. Vehovar. 2005. Response rates in online surveys II. V *General online research 2005*, 147–148. Zürich: Universität Zürich in German Society for Online Research.
- Martin, L. L., in P. M. Kettner. 1996. *Measuring the performance of human service programs*. London: Sage.
- MODE. 2006. MODE project: Mobility and european dimension. Madrid: Agencia Nacional Socrates – Spain.
- Monette, D. R., T. J. Sullivan in C. R. DeJong. 1998. *Applied social research: tool for the human services*. Orlando, FL: Harcourt.

- Morgan, G. A., N. L. Leech, G. W. Gloeckner in K. C. Barrett. 2004. *SPSS for introductory statistics. use and interpretation*. 2. izd. London: Erlbaum.
- Neuman, W. L. 2003. *Social research methods*. 5. izd. Boston, MA: Allyn and Bacon.
- Page, M. C., S. L. Braver in D. P. MacKinnon. 2003. *Levine's guide to SPSS for analysis of variance*. 2. izd. London: Erlbaum.
- Patton, M. Q. 1997. *Utilization – focused evaluation: the new century text*. 3. izd. London: Sage.
- Pealer, L. N., R. M. Weiler, M. R. Jr. Pigg, D. Miller in S. M. Dorman. 2001. The feasibility of a web-based surveillance system to collect health risk behavior data from college students. *Health Education & Behavior* 28 (5): 547–559.
- RIS. 2006. Socio-demografske značilnosti (ne)uporabnikov interneta v populaciji 12 do 65 let. [Http://www.ris.org/index.php?fl=o&id=667](http://www.ris.org/index.php?fl=o&id=667).
- Rossi, P. H., H. E. Freeman in M. W. Lipsey. 2004. *Evaluation: a systematic approach*. 7. izd. London: Sage.
- Saris, W. E., in I. Gallhofer. 2004. Operationalization of social science concepts by intuition. *Quality & Quantity* 38 (3): 235–258.
- SPSS. 2005. *SPSS base 14.0 user's guide*. Chicago: SPSS.
- Toš, N. 1988. *Metode družboslovnega raziskovanja*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Toš, N., ur. 2004. *Vrednote v prehodu III: slovensko javno mnenje 1999–2004*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Van Bennekom, F. C. 2002. *Customer surveying: a guidebook for service managers*. Bolton, MA: Customer Service Press.